

тема:

Чергове засідання
РАУ відбулося
17 – 18 жовтня
2025 року

с. 3

Адвокати
обговорили
можливі напрями
взаємодії з бізнес-
омбудсменом

с. 9

Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за вересень –
жовтень 2025 року

с. 14

Історія
адвокатури:
«Умоцований»,
«прокуратор»,
«присяжний
повірений»:
термінологія в історії
адвокатури

с. 61

ЗМІСТ

Новини та події

Чергове засідання РАУ відбулося 17 — 18 жовтня 2025 року	3
Названо переможців конкурсу «Мовою прози»	8
Адвокати обговорили можливі напрями взаємодії з бізнес-омбудсменом	9
Виставку про видатних українських правників відкрили у Чернігові	12
Лабораторія адвокатської діяльності з'явилася у Запоріжжі	13

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за вересень — жовтень 2025 року	14
--	----

Адвокатська діяльність

М. Сібілев

Ототожнення адвоката з клієнтом: ключові аспекти та значення для юридичної спільноти	36
--	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздй В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Місяць А. П.

в. о. Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Ковтун М. С.

Шеф-редактор офіційного бюлетня «Вісник НААУ»

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво серія KB № 20370-10170 Р від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3, поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Міжнародний досвід

М. Войтичек, М. Очковський
Порівняльно-правовий аналіз окремих аспектів польського та українського товариства з обмеженою відповідальністю 44

Господарські справи

В. Ясевін
Припинення зобов'язань між сторонами шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог — проблемні питання зняття з контролю за дотриманням граничних строків розрахунків за операціями з експорту товарів 47

Цивільні справи

О. Розгон
Установлення факту, що має юридичне значення щодо здійснення постійного догляду за особою з інвалідністю, для офіційного підтвердження такого догляду 50

Практика ЄСПЛ

В. Ковтун, М. Ковтун
Право на справедливий судовий розгляд: практика ЄСПЛ (кримінальний та цивільний аспекти) ... 56

Історія адвокатури

І. Василик
«Умоцований», «прокуратор», «присяжний повірений»: термінологія в історії адвокатури 61

Головний редактор
Ізовітова Л. П.

Шеф-редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія KB № 20370-10170P

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
31.10.2025 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2025.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», допускається лише за дозволом Національної асоціації адвокатів України. При відтворенні матеріалів, що містяться у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», посилання на видання і вказівка імені (псевдоніма) автора твору обов'язкові.

ЧЕРГОВЕ ЗАСІДАННЯ РАУ ВІДБУЛОСЯ 17 — 18 ЖОВТНЯ 2025 РОКУ

Рада адвокатів України 17 та 18 жовтня провела чергове засідання у с. Плав'я Львівської області. На порядку денному були питання діяльності органів адвокатського самоврядування, реалізації завдань інституту, взаємодії, а також розгляд звернень про надання роз'яснень.

ПІДХОДИ ДО ОПЛАТИ ПРАЦІ АДВОКАТІВ СИСТЕМИ БПД МАЮТЬ ЗМІНИТИСЯ — ЛІДІЯ ІЗОВІТОВА

Виплати винагород адвокатам системи безоплатної правничої допомоги, що здійснюються після завершення судових проваджень, можуть тривати роками. Весь цей час адвокати забезпечують захист без будь-якої оплати, фактично кредитуючи державу. Це суперечить ст. 43 Конституції.

Проблему озвучила голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** під час засідання РАУ. Вона звернула увагу на те, що Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» оперує поняттям «правнича допомога», тоді як постановою Кабінету Міністрів від 17.09.2014 № 465 «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу» використовує термін «оплата послуг». Це фактично відносить адвокатську діяльність до договірних послуг і передбачає розрахунок лише після їх повного виконання. Така підміна понять вже призвела до викривлення правової природи адвокатської діяльності та порушення принципу незалежності.

Звернення адвокатів із регіонів виявило низку проблем. Так, граничний розмір винагороди обмежено 19,5 прожиткових мінімумів (приблизно 59 тис. грн), навіть якщо провадження триває роками. Також оплата здійснюється максимум за 50 судових засідань, відтак решта залишаються неоплаченими.

У складних справах враховується не більше 20 епізодів, незалежно від фактичної кількості обвинувачень. А витрати на деякі процесуальні дії, зокрема ознайомлення з матеріалами, виїзди до блокрестів чи ТЦК, подання адвокатських запитів, клопотань про забезпечення доказів, проведення експертиз, взагалі не компенсуються.

Особливе занепокоєння викликає ситуація адвокатів, які працюють у прифронтових областях. Попри підвищений ризик і умови, наближені до бойових дій, вони не мають жодних аналогічних надбавок чи коефіцієнтів, які передбачені для суддів, прокурорів чи поліцейських. Також адвокати не забезпечуються засобами індивідуального захисту під час виконання своїх обов'язків.

Відтак нинішня модель фінансування безоплатної правничої допомоги суперечить конституційним гарантіям та фактично перекладає державний обов'язок на самих адвокатів.

Зрештою адвокати вирішили додатково опрацювати проблему запровадження справедливої, своєчасної і гарантованої системи оплати адвокатам БПД, урахувати пропозиції регіональних органів адвокатського самоврядування та винести її на обговорення на найближче засідання РАУ.

6 НОВИХ АДВОКАТІВ З'ЯВЛЯЄТЬСЯ В УКРАЇНІ ЩОДНЯ — СТАТИСТИКА

В Україні налічується майже 72,1 тис. адвокатів. Лише з кінця травня національний інститут захисту поповнився 791 правником — у середньому шість юристів на день отримують свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Такі офіційні дані ЄРАУ озвучив на засіданні РАУ заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**. Він також відзначив, що серед загальної кількості практикуючих

адвокатів — тих, чия діяльність не зупинена з різних підстав, — 47,8 тис. Прикметно, що з них 47250 осіб є користувачами електронного кабінету на сайті НААУ, що свідчить про високу заінтересованість колег у цифрових послугах.

Також Валентин Гвоздій відзначив тенденцію суттєвого скорочення «міграції» адвокатів. За його словами, у 2025 році було оформлено близько 190 витягів для зміни регіону діяльності. Кадровий резерв на вході в професію оцінюється у близько 5 тис. осіб (понад 1 тис. стажистів і майже 4 тис. помічників). Тож у разі їх подальшої атестації та практики кількість активних адвокатів може перевищити 50 тис.

Серед іншого, заступник голови НААУ, РАУ розповів, що у межах проекту, підтримуваного Міжнародною асоціацією юристів (IBA), триває оцифрування архівів: за період з серпня 2024 по жовтень 2025 року було переведено в електронний вигляд 14979 особових справ. Більшість із них сформовані після 2012 року. Валентин Гвоздій закликав регіони прискорити роботу в цьому напрямі, за потреби — залучити додаткове фінансування і забезпечити належну взаємодію з архівними установами.

РАУ ЗАСУДИЛА ІНФОРМАЦІЙНІ АТАКИ НА АДВОКАТУРУ

РАУ жорстко засудила координовану кампанію з дискредитації адвокатури, зокрема керівництва адвокатури Одеської області. Захист колег від маніпуляцій та підміни понять став окремим питанням порядку денного засідання РАУ.

Останнім часом соцмережі та окремі медіаресурси заповнили провокаційні публікації проти інституту адвокатури, коли захист адвоката видають

за підтримку злочину. Під прицілом опинилася виконувачка обов'язків голови Ради адвокатів Одеської області **Олена Джабурія** — за те, що виконала свій професійний обов'язок із захисту колеги на виконання рішення ради адвокатів регіону.

Як відомо, адвокатці з Одеси **Ользі Панченко** повідомили про підозру за ч. 1 ст. 260 КК і затримали під час кримінального провадження, де вона здійснювала захист підозрюваного.

Рада адвокатів Одеської області звернулася до суду з клопотанням про взяття колеги на поруки. Ініціатором виступила О. Джабурія — на виконання цього рішення. Суд задовольнив клопотання, адвокатку було звільнено з-під варті.

Після судового рішення у низці інтернет-видань і соцмережах з'явилися матеріали з відвертою маніпуляцією: дії О. Джабурії прямо пов'язали з підозрою О. Панченко, натякаючи на нібито підтримку злочинів проти національної безпеки.

Застосована класична маніпулятивна техніка: поручителя подали як співучасника, захист професійних прав адвоката ототожнили з підтримкою можливих злочинів клієнта, дотримання презумпції невинуватості видали за зраду інтересів держави.

Голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** була категорична: такі публікації мають ознаки замовних кампаній із залученням медіаресурсів, які координовано поширюють викривлену інформацію. Вони створюють враження, ніби їх джерелом є правоохоронні органи, хоча це не відповідає дійсності. При цьому вона продемонструвала відповідь СБУ, що стосовно О. Джабурії не розслідується жодна кримінальна справа.

Голова Комітету захисту професійних прав адвокатів РА Одеської області **Вадим Семенов**, який був захисником О. Панченко, підтвердив: жодних процесуальних дій щодо О. Джабурії не здійснювалося. Оприлюднені матеріали не відповідають фактичним обставинам справи.

Член РАУ від Хмельницької області **Оксана Каденко** наголосила: звернення про взяття на поруки — законний процесуальний крок, передбачений КПК. Особа, яка бере когось на поруки, не може ототожнюватися з тією, за кого бере відповідальність. Публічне ототожнення адвоката з особами під кримінальним переслідуванням суперечить Конституції та принципу презумпції невинуватості. А член РАУ від Рівненської

області **Ганна Лазарчук** назвала дії РА Одеської області прикладом належного виконання завдань органу адвокатського самоврядування.

Заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** дав жорстку оцінку ситуації: інформаційні атаки, які посилилися після початку війни, мають системний і координований характер. Вони спрямовані не лише проти окремих адвокатів, а й проти інституту загалом — через ототожнення захисників із їхніми клієнтами. Це безпрецедентна практика для новітньої історії української адвокатури. Він запропонував радикальні кроки: звернутися до донорів і партнерів тих громадських організацій, що поширюють неправдиву інформацію, а також до інституцій ЄС із закликом припинити фінансування проєктів, у межах яких порушуються права людини та дискредитується конституційний інститут адвокатури.

Голова Комітету захисту прав адвокатів та гарантії адвокатської діяльності НААУ **Євгеній Солодко** назвав кейс О. Джабурії черговим прикладом системної дискредитації інституту захисту. Подібні публікації формують у суспільства викривлене уявлення про адвокатів як «п'яту колону» і спрямовані на підризу довіри до професії, яка забезпечує конституційне право людини на захист.

Є. Солодко закликав інші ради адвокатів регіонів застосовувати такий спосіб захисту у подібних випадках. Додатково він запропонував:

- звернутися до Мін'юсту щодо позову про припинення державної реєстрації ГО, які дискредитують конституційний інститут адвокатури;
- підготувати матеріали для притягнення до відповідальності осіб, які здійснюють публічну дискредитацію адвокатів.

РАУ одностайно підтвердила законність дій Ради адвокатів Одеської області та засудила спроби дискредитації керівництва адвокатури через маніпулятивні публікації.

Головний меседж адвокатської спільноти чіткий: захист професійних прав адвоката — це не підтримка злочинів клієнта. Презумпція невинуватості — це не співчуття злочинцям. А виконання статутних завдань НААУ — це не зрада національних інтересів.

Адвокатура не піддається на провокації і продовжуватиме захищати конституційне право кожного громадянина на правову допомогу.

РАУ ДОРУЧИЛА РЕГІОНАМ УСУНУТИ ПРОГАЛИНИ В ЄРАУ: 4,2 ТИСЯЧІ ПРОФІЛІВ БЕЗ EMAIL

У ЄРАУ зафіксовано 4,2 тисячі профілів без зазначення електронної адреси. Це критично ускладнює оперативну комунікацію між адвокатами, органами адвокатського самоврядування та ВША.

Під час засідання 18 жовтня РАУ ухвалила рішення, спрямоване на усунення цієї системної прогалини.

Член РАУ від Рівненської області **Ганна Лазарчук**, яка доповідала з цього питання, наголосила, що відсутність електронних адрес у реєстрі створює серйозні перешкоди в роботі КДКА та ВКДКА. «Через це виникають труднощі з інформуванням адвокатів і своєчасним отриманням ними повідомлень», — зазначила вона.

РАУ затвердила конкретний порядок дій для регіональних рад адвокатів. Вони повинні повідомити адвокатів, у чиїх профілях відсутня електронна адреса, про необхідність подати відповідну заяву. Для цього передбачено два способи: — SMS-повідомлення на контактний номер телефону; — лист за поштовою адресою. Обидва контакти наявні в ЄРАУ, що дозволяє забезпечити гарантоване повідомлення.

Рішення РАУ враховує воєнний стан в Україні. Для органів регіонального самоврядування, які працюють в умовах ведення бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, виконання доручення відкладається до припинення активних бойових дій. Це дозволить уникнути правових і практичних труднощів із повідомленням адвокатів.

Згідно з пунктом 3.1 Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України (рішення РАУ № 74 від 22.08.2022), до ЄРАУ, окрім адрес робочих місць адвоката, обов'язково вносяться номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти.

Рішенням РАУ від 08.06.2024 № 34 адвокатів зобов'язали протягом одного місяця з дня отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю створювати та реєструвати особисті електронні кабінети на сайті НААУ та платформі Центру акредитації і сертифікації ВША. Актуалізація контактних даних адвокатів у ЄРАУ є важливим кроком до цифровізації адвокатського самоврядування та забезпечення ефективної комунікації в умовах воєнного стану.

РАУ ПОСИЛЮЄ ПОЗИЦІЮ СТОСОВНО ПРАВА АДВОКАТА ВИЗНАЧАТИ ПРІОРИТЕТНІСТЬ СПРАВ

В адвокатській практиці нерідко трапляються ситуації, коли судові засідання у різних справах призначаються на один і той самий час. Постає питання: у якій саме справі адвокату слід брати участь першочергово і чи може суд втручатися в це рішення.

У червні 2025 року адвоката було залучено до кримінального провадження як захисника за призначенням у Вищому антикорупційному суді. Але на призначену судом дату наступного засідання адвокат мав також брати участь у двох інших провадженнях у Київському апеляційному суді. Тож за чотири дні до засідання він подав до ВАКС клопотання про відкладення засідання, додавши підтвердження про призначення інших справ. Також він зазначив, що одна із справ стосується обвинуваченого, який перебуває під вартою.

Втім, того ж дня колегія суддів ВАКС без виклику сторін ухвалила рішення провести засідання у режимі відеоконференції, визначивши, що адвокат має брати участь дистанційно з приміщення Київського апеляційного суду. У мотивувальній частині ухвали суд зауважив, що повідомлення адвоката про неможливість участі має формальний характер і не містить пояснення, яким чином він визначив пріоритетність справ.

Адвокат повідомив НААУ про таке рішення суду і висловив побоювання можливості його притягнення до дисциплінарної відповідальності за неявку в засідання. Обставини справи розглядали члени РАУ на засіданні.

Викладаючи фабулу, доповідач у справі, член РАУ від Чернівецької області **Анатолій Тельман**, зокрема, нагадав, що відповідно до рішення від 13.12.2019 № 169 РАУ зазначала, що вирішальним у цих питаннях є виключне право адвоката на власний розсуд визначати пріоритетність різних процедур, призначених на один час, виходячи з факторів, які в кожній конкретній ситуації можуть мати поважний чи визначальний характер.

Під час обговорення члени РАУ відзначили, що практика ВАКС щодо проведення засідань у режимі відеоконференції є непослідовною та створює ризики для забезпечення прав сторони захисту. Представниця Рівненської області **Ганна Лазарчук** зауважила, що в одних випадках колегії суддів самостійно ухвалюють рішення про ВКЗ навіть без клопотання

сторони, в інших — проводять повноцінне обговорення, заслуховуючи думку всіх учасників, у тому числі обвинуваченого і прокурора. Її колега з Хмельницької області **Оксана Каденко** доповнила, що ВКЗ у руках суддів нерідко перетворюється на інструмент процесуального тиску, який використовується для обмеження процесуальних можливостей адвокатів.

Керівник секретаріату НААУ, РАУ **Вадим Красник** наголосив, що адвокатська діяльність не зводиться лише до участі в судових засіданнях. Адвокат може одночасно виконувати інші професійні обов'язки — брати участь у слідчих діях, обшуках, надавати невідкладної правничої допомоги клієнту. Тому вибір пріоритетності між кількома одночасними діями є частиною професійного розсуду.

Рада має посилити власну позицію щодо пріоритетності справ. Таку точку зору висловила голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова**, відзначивши існування ризику трактування вибору адвокатом пріоритетності справ як зловживання процесуальними правами. Вона зазначила, що така тенденція може призводити до дисциплінарного переслідування адвокатів за неявку до суду, навіть коли одночасно призначено кілька засідань.

На думку очільниці НААУ, РАУ, саме адвокат має право самостійно визначати, у якій справі його участь є першочерговою, — з огляду на характер провадження, ризики для клієнта та інші істотні обставини. При цьому адвокат зобов'язаний повідомити інший суд про неможливість бути присутнім. Вона підкреслила, що це невід'ємне право адвоката, а не дисциплінарне порушення.

У зв'язку з цим Лідія Ізовітова запропонувала посилити рішення РАУ № 169 і чітко зафіксувати, що *така поведінка адвоката не може розцінюватися як зловживання процесуальними правами*.

АДВОКАТИ ЗМОЖУТЬ УКАЗУВАТИ У ПРОФАЙЛІ ЄРАУ СВОЇ КРАЩІ ПРАКТИКИ

Єдиний реєстр адвокатів України залишається найбільш повною і точною базою даних про всіх українських адвокатів. Відтепер кожен з них у разі бажання зможе вказати ті галузі права, у яких він практикує. Наразі перелік практик містить 59 позицій.

Відповідні зміни до п.п. 3.1.8 Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України були внесені РАУ 17 жовтня.

Нагадаємо, сьогодні за заявою адвоката до ЄРАУ можуть бути внесені відомості щодо: — додаткових

адрес робочих місць, засобів зв'язку; — помічників / стажистів; — загального стажу адвокатської діяльності; — займаної посади в органах адвокатського самоврядування; — нагород (почесних звань, відзнак тощо); — адрес офіційних сторінок у соціальних мережах; — моделі та серійного номера комп'ютерної техніки, що використовується; — характеристик та відповідних серійних номерів носіїв інформації; — транспорту; — логотипу та/або найменування вебсайту АО, АБ, в якому адвокат здійснює адвокатську діяльність. Тепер цей перелік доповнено юридичними практиками, які веде адвокат. У ЄРАУ можна буде зазначити до 5 позицій.

РАУ ЗВЕРНЕТЬСЯ З ПРОХАННЯМ СТВОРИТИ В УСІХ ТЦК КІМНАТИ ДЛЯ РОБОТИ АДВОКАТІВ

РАУ звернеться до Генерального штабу Збройних Сил та Міністерства оборони з вимогою облаштувати у всіх територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки окремі приміщення для роботи адвокатів.

Таке рішення було ухвалене під час засідання РАУ 18 жовтня у відповідь на системні порушення професійних прав адвокатів. Питання на розгляд винесла голова Ради адвокатів Харківської області **Вікторія Гайворонська**, яка звернула увагу колег на масштаб проблеми та необхідність термінового реагування.

Органи адвокатського самоврядування по всій Україні фіксують численні випадки втручання у діяльність адвокатів з боку представників ТЦК. Серед найпоширеніших порушень — ігнорування адвокатських запитів, недопуск правників до приміщень для зустрічей з клієнтами, а у найгірших випадках — залякування, затримання та навіть застосування фізичної сили. Ці інциденти свідчать не лише про зневагу до гарантій адвокатської діяльності, а й про порушення основоположних прав людини — зокрема, конституційного права на правничу допомогу та захист.

Хоча в окремих регіонах вдалося налагодити конструктивну взаємодію з ТЦК, проблема залишається загальнодержавною. Далеко не всім регіональним радам адвокатів, які самостійно намагалися вирішити це питання на місцях, вдалося домовитися про належну співпрацю. Більше того, навіть там, де приміщення для адвокатів формально існують, правників нерідко до них просто не допускають. Проблема полягає

не лише у створенні відповідного простору для надання професійної правничої допомоги, а й у забезпеченні реального доступу до нього як адвокатів, так і військовозобов'язаних.

Під час обговорення на засіданні РАУ окрема увага приділялася необхідності розробки чіткого алгоритму взаємодії між адвокатами та співробітниками ТЦК. Часто конфіденційне побачення адвоката з клієнтом помилково сприймається представниками ТЦК як спроба втручання у процедуру мобілізації або навіть ухилення від неї. Насправді, право на спілкування адвоката з клієнтом юридично не перешкоджає мобілізаційним діям. Адвокат не заважає процесу — він забезпечує законність його проведення та захист прав особи. Однак через відсутність чітких правил виникають конфліктні ситуації, яких можна було б уникнути за наявності зрозумілих процедур.

РАУ обрала збалансовану стратегію, що поєднує регіональний діалог із централізованою підтримкою. Питання взаємодії мають вирішуватися насамперед на місцях — через безпосередні контакти регіональних рад адвокатів з ТЦК у своїх областях. Водночас офіційне звернення РАУ до центральних силових відомств матиме координативне значення і підсилить позицію регіонів у переговорах.

Члени РАУ одностайно підтримали два практичні кроки для розв'язання проблеми. По-перше, *РАУ офіційно звернеться до Міністерства оборони та Генерального штабу ЗСУ з вимогою облаштувати в усіх ТЦК окрему кімнату для роботи адвокатів та забезпечити безперешкодний доступ до цих приміщень як правників, так і військовозобов'язаних. Ключовою вимогою є гарантування конфіденційності спілкування адвоката з клієнтом. По-друге, буде підготовлено практичну пам'ятку для адвокатів з чіткими правилами проведення конфіденційних побачень у ТЦК. Цей документ допоможе мінімізувати конфліктні ситуації та забезпечити ефективний захист прав клієнтів у рамках чинного законодавства.*

ЯК ДІЯТИ АДВОКАТУ, ЯКЩО РОДИЧ ПРАЦЮЄ В ПОЛІЦІЇ: РОЗ'ЯСНЕННЯ РАУ ЩОДО КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ

У селах та невеликих містах адвокати нерідко опиняються в ситуації, коли їхні родичі працюють в інституціях, дотичних до системи правосуддя. Через це адвокати іноді можуть утрачати практику,

а громадяни — позбавляються права на вільний вибір захисника.

Адвокат **Ростислав Павлюк** звернувся за роз'ясненням до органів НААУ із проханням роз'яснити механізми врегулювання можливого конфлікту інтересів. Його син працює криміналістом у місцевому відділі поліції та залучається як спеціаліст до проведення слідчих дій у різних кримінальних провадженнях. При цьому адвокат не володіє інформацією, у яких саме справах той бере участь. Дізнатися про це можливо лише під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження відповідно до ст. 290 КПК.

У зв'язку з цим адвокат висловив занепокоєння, що укладення ним договорів про надання правничої допомоги у кримінальних провадженнях може розцінюватися як порушення п. 5 ч. 1 ст. 28 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Згідно з цією нормою адвокату забороняється укладати договір про надання правничої допомоги і він зобов'язаний відмовитися від його виконання у разі, якщо є членом сім'ї або близьким родичем посадової особи, яка брала або бере участь у господарському, цивільному, адміністративному судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справи

про адміністративне правопорушення, щодо яких до адвоката звертаються з пропозицією укладення договору про надання правничої допомоги. Адвокат звернув увагу, що, крім іншого, у подібних обставинах можливе також обмеження права особи на вільний вибір захисника.

Питання розглядалося на засіданні РАУ. Під час обговорення члени РАУ висловлювали думки, що сам факт укладення договору адвокатом не може розцінюватися як дисциплінарне порушення, якщо йому не було відомо про участь його родича у конкретному кримінальному провадженні. Водночас після того, як адвокату стане відомо, що його близький родич брав участь у провадженні як спеціаліст, він має розірвати договір про надання правничої допомоги. З метою забезпечення балансу між дотриманням професійних стандартів адвокатської діяльності та правом особи на вільний вибір захисника РАУ за підсумками обговорення питання рекомендувала адвокатам у подібних ситуаціях повідомляти клієнта про потенційний конфлікт інтересів, який може виникнути внаслідок родинних зв'язків. У разі його фактичного виникнення діє норма п. 5 ч. 1 ст. 28 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

НАЗВАНО ПЕРЕМОЖЦІВ КОНКУРСУ «МОВОЮ ПРОЗИ»

У НААУ визначили переможців Другого всеукраїнського конкурсу прози серед адвокатів «Мовою прози».

Свої твори на конкурс надіслали два десятки адвокатів з різних куточків України. Конкурсна комісія оцінювала оригінальність творів, актуальність обраних тем та ступінь технічної майстерності.

Шляхом відкритого голосування було обрано переможців у трьох номінаціях:

«Есе»:

1 місце — Юлія Німець «Та й чи потрібна вона — істина?»;

2 місце — Марина Сухая «Соломонове рішення»;

3 місце — Вадим Чайка «Нудота».

«Оповідання»:

1 місце — Володимир Бондар «Ціна алгоритму»;

2 місце — Андрій Осіпов «Інь і Янь»;

3 місце — Олександра Тіпрова «Деревенські історії Савелія Грача».

«Фейлетон»:

1 місце — Сергій Острик «Серце під прицілом»;

2 місце — Олена Прибіткова «Оповідка про Мобіка»;

3 місце — Михайло Можаяєв «Нотатки адвоката».

Нагородження відбудеться у грудні 2025 року — напередодні святкування дня адвокатури України.

Організаторами конкурсу виступили Комітет НААУ з гуманітарних питань та творчих ініціатив у співпраці з Центром досліджень адвокатури і пра-

ва. До складу конкурсної комісії увійшли голова Комітету Наталія Пліса, члени Ради цього Комітету Іванна Голуб, Таміла Алексик, Володимир Віхляєв, а також голова Центру досліджень адвокатури і права НААУ Ірина Василик.

АДВОКАТИ ОБГОВОРИЛИ МОЖЛИВІ НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ З БІЗНЕС-ОМБУДСМЕНОМ

Захист законних інтересів бізнесу — спільна площина роботи адвокатури та Ради бізнес-омбудсмена. Перша — незалежний конституційний інститут системи правосуддя, друга — важливий елемент механізму реагування на скарги підприємців.

ІНСТИТУЦІЙНА РОЛЬ АДВОКАТУРИ

Про можливість співпраці говорили представники НААУ з бізнес-омбудсменом **Романом Ващуком** під час зустрічі 14 жовтня.

Заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** наголосив, що українська модель адвокатури побудована за європейським зразком і її сила безпосередньо пов'язана з її незалежністю від державних інституцій. Адже держава за своєю природою наділена владним примусом — вона ухвалює закони та забезпечує їх виконання, у тому числі шляхом притягнення особи до відповідальності. Це закономірний елемент демократичного устрою, проте саме тому виникає потреба у професійному захиснику, здатному врівноважити владні повноваження держави. *«Захистити людину від держави, у розпорядженні якої є весь каральний механізм, може лише адвокатура. Але зробити це ефек-*

тивно вона здатна лише за умови повної інституційної незалежності», — підкреслив він.

Саме тому, за словами Валентина Гвоздія, принцип єдності адвокатури в межах однієї професійної організації є не лише організаційним, а й правозахисним механізмом, який гарантує реальне забезпечення прав і свобод людини. На відміну від всіх інших громадських організацій, НААУ є регулятором професії, уповноваженим законом забезпечувати доступ до неї, дотримання адвокатами правил етики та дисциплінарну практику.

Окремо заступник голови НААУ, РАУ зупинився на питанні міжнародної інтеграції адвокатури, відзначивши активну участь НААУ в європейських професійних об'єднаннях і домовленості, які спрощують українським адвокатам доступ до практики у країнах ЄС.

Діяльність Комітету НААУ з питань захисту бізнесу та інвесторів представив заступник голови **Сергій Лисенко**. Він нагадав, що цей Комітет має спільну мету з Радою бізнес-омбудсмена — поліпшення інвестиційного клімату та захист підприємців від неправомірних дій державних органів. Утворений у 2019 році, нині

він об'єднує адвокатів із різних регіонів України, які працюють у сфері податкового, митного, корпоративного права, захищають майнові права бізнесу. Серед основних напрямів роботи — підготовка аналітичних матеріалів і зауважень до законопроектів, розроблення методичних рекомендацій для юристів, а також організація публічних заходів за участю суддів, представників органів влади та бізнесу. *«Ми прагнемо, щоб адвокати та інхаус-юристи мали чітке розуміння, як діяти в конфліктних ситуаціях, які інструменти використовувати для захисту інтересів бізнесу. У цьому аспекті досвід Ради бізнес-омбудсмена є надзвичайно цінним»*, — зазначив він.

Він також підкреслив важливість спільних навчальних заходів і консультацій для адвокатів регіонів, які допоможуть підвищити ефективність реагування на скарги бізнесу.

ІДЕЇ, ЩО ОБ'ЄДНУЮТЬ

Член комітету **Ігор Фещенко**, підтримавши ідею аналітичної співпраці, запропонував проводити спільні брифінги для виявлення системних проблем підприємців, а також залучати адвокатів до підготовки звітів Ради бізнес-омбудсмена, що відображають ключові виклики бізнесу та ефективні механізми їх вирішення.

Його підтримав колега по Комітету **Денис Нагорнюк**, який запропонував започаткувати серію навчальних заходів Ради бізнес-омбудсмена для адвокатів у регіонах, а також розробити спільні тренінги з Вищою школою адвокатури НААУ. Такі програми допоможуть адвокатам ефективніше реагувати на скарги бізнесу та застосовувати у своїй роботі перевірені алгоритми дій.

Денис Нагорнюк також озвучив ідею створення спільної платформи захисту бізнесу, до якої могли б долучитися адвокати та експерти Ради бізнес-омбудсмена. Її мета — оперативне реагування на запити підприємців, напрацювання типових рішень і рекомендацій для бізнесу, адвокатів і корпоративних юристів, а також підготовка публікацій і бюлетенів із практичними механізмами правового захисту.

Член Комітету **Олександр Басс** підтримав пропозиції колег і наголосив на доцільності створення спільної групи швидкого реагування. Така команда, за його словами, могла б оперативно опрацьовувати звернення підприємців, аналізувати їхню природу та систематизувати проблеми, що мають масовий характер. Він за-

значив, що адвокати, працюючи з бізнесом, фактично виконують діагностичну функцію — визначають суть правової проблеми та допомагають спрямувати її до належного фахівця чи органу. У поєднанні з експертизою Ради бізнес-омбудсмена це дозволить підвищити ефективність реагування та виробити типові алгоритми дій для подібних ситуацій.

Протягом останніх років адвокати активно долучаються до підготовки проєктів нормативних актів і надання експертних висновків парламентським комітетам, а позиція НААУ дедалі частіше враховується під час розробки законодавчих рішень. На це звернув увагу заступник голови Комітету НААУ з питань аграрного, земельного та довкілевого права **Дмитро Навроцький**. За його словами, діяльність адвокатських комітетів має спільні риси з роботою Ради бізнес-омбудсмена — це формування аналітичних звітів, публікація експертних думок та підготовка рекомендацій для органів влади й бізнесу. Адвокат запропонував започаткувати спільні аналітичні дайджести, що узагальнювали б судову практику та системні проблеми у сфері господарських відносин, зокрема земельних і податкових спорів.

Заступник голови Комітету НААУ з питань інвестиційної діяльності та приватизації **Віталій Жадобін** підкреслив, що механізм звернення до Ради бізнес-омбудсмена став одним із найдієвіших інструментів захисту прав підприємців. Адже участь фахівців Офісу в розгляді кейсів часто сприяє досягненню позитивних результатів для бізнесу, а наявність позиції Ради додає ваги аргументам сторони захисту. Він відзначив, що діяльність комітету, як і Ради бізнес-омбудсмена, спрямована на розвиток комунікації між бізнесом і державними органами, а також на пошук практичних рішень для усунення адміністративних бар'єрів. В. Жадобін також висловив готовність до спільної роботи над проєктами, які допоможуть підвищити довіру бізнесу до правових інструментів захисту інвестицій і забезпечать дієву взаємодію.

СПІВПРАЦЯ, ЯКА ВАРТА ДОВІРИ

Бізнес-омбудсмен, у свою чергу, окреслив одну з ключових проблем українського правового поля — непередбачуване правозастосування. За його словами, навіть добре виписані закони часто втрачають зміст через суперечливе тлумачення або формальні неточності, що створює ризики для інвесторів і підприємців.

«З точки зору як інвесторів, так і українських підприємців, і нашої практики, — саме непередбачуване правозастосування в Україні є найбільшим злом», — відзначив Роман Ващук. Він також розповів про ініціативу Ради бізнес-омбудсмена щодо впровадження Декларації справедливого та нерозривного адміністрування, розробленої для посилення принципів належного урядування. Її мета — запровадити на місцевому рівні ефективні механізми адміністративного оскарження рішень, що дозволить вирішувати спори ще до звернення до суду. Пілотний проєкт уже реалізується у співпраці з міською владою Львова. «Деякі міста уже підписали цю декларацію. І у мене виникла така ідея, що, можливо, в якійсь формі могли б доєднатися і адвокати», — запропонував він.

Роман Ващук підкреслив, що успіх правової реформи неможливий без зміни підходу держави до бізнесу: *«Держава має виходити з презумпції доброї волі підприємців, а не розглядати кожного як потенційного порушника, — переконаний бізнес-омбудсмен. — І без цієї філософської перестановки дуже багато тих принципів і проєктів, що і ви представляєте, не працює. Вони використовуються з протилежними установками».*

Під час обговорення Валентин Гвоздій запропонував укласти між НААУ та Радою бізнес-омбудсмена меморандум про співпрацю, який би закріпив можливі напрями взаємодії. *«Ми не є бізнесовою асоціацією — ми конституційний інститут системи правосуддя. Тому логічно, щоб між нами та Радою бізнес-омбудсмена, як і між Радою та Офісом Генпрокурора чи Нацполіцією, існував аналогічний формат співпраці», — зазначив заступник голови НААУ, РАУ.*

І хоча Рада бізнес-омбудсмена традиційно підписує меморандуми переважно з державними органами, Роман Ващук таку ініціативу сприйняв позитивно. *«Ми це розглянемо. Я думаю, що продовження або навіть інтенсифікація деяких спільних заходів, навчання і обміну досвідом — це абсолютно правильно. Ми можемо врахувати це у своїх планах», — відзначив він.*

Підсумовуючи зустріч, Роман Ващук наголосив, що сила Ради бізнес-омбудсмена полягає не у формальних повноваженнях, а у професійності команди. Її авторитет серед державних органів забезпечується якістю підготовлених документів, аналітичних звітів і звернень. Саме фаховість і аргументованість позицій дозволяють досягати результатів навіть у складних справах.

БІЗНЕС-ОМБУДСМЕНУ ПОДАРУВАЛИ КНИГУ З ІСТОРІЄЮ ПРО ЙОГО ДІДА-АДВОКАТА

Історія життя українського адвоката Корнеля Ващука, який поєднав військовий досвід і правничу принципність, увійшла до науково-документального видання **«100 років Союзу Українських Адвокатів: статті, матеріали, документи»**. Примірник цієї книги 14 жовтня презентували онуку видатного адвоката — Надзвичайному і Повноважному Послу Канади в Україні у 2014 — 2019 роках, бізнес-омбудсмену Роману Ващуку.

«Для нас це не просто історія однієї родини, а приклад тяглості української адвокатури, яка навіть у найскладніші часи залишалася носієм правової культури та громадянської гідності, — зазначила редактор видання, керівник Центру досліджень адвокатури і права НААУ Ірина Василюк. — Історія Корнеля Ващука нагадує, що адвокатура — це служіння суспільству, незалежно від кордонів і політичних обставин. Ми прагнемо зберегти пам'ять про таких постатей, щоб сучасне покоління адвокатів могло бачити у них своє професійне коріння».

У 1914 році після навчання у Львові Корнель Ващук добровольцем вступив до Легіону Українських січових стрільців, брав участь у боях за незалежність у складі Української Галицької Армії, командував сотнею. Після поразки українських визвольних військ емігрував до Чехословаччини, де закінчив юридичний факультет Карлового університету в Празі й здобув ступінь доктора права (1924). Повернувшись до Галичини, підтвердив диплом у Ягеллонському університеті та в березні 1933 року був прийнятий адвокатом Львівської адвокатської палати і працював у місті Делятині.

Ващук спеціалізувався на захисті селян у судах. Його знали як справедливого та доступного адвоката, який не уникав складних справ і залишався близьким

до громади. Він також очолював місцеве спортивне товариство «Прут» і підтримував українські культурні ініціативи.

Через громадську активність перебував під наглядом польської поліції, у 1939 році був заарештований, а під час німецької окупації — ув'язнений Гестапо. Уже після війни, у ФРН, домогся компенсації, довівши факт переслідування за національною ознакою, що є прикладом його наполегливості. Після еміграції до Канади продовжив діяльність у ветеранських і українських громадських організаціях, зберігаючи авторитет людини, для якої право залишалося формою служіння — і професії, і народові.

Нагадаємо, видання підготовлене НААУ спільно з Радою адвокатів Львівської області, було приурочене до столітнього ювілею Союзу Українських Адвокатів. Його діяльність відбувалася у складних суспільно-політичних обставинах власної бездержавності та необ-

хідності інкорпорації у правове поле Польської держави. Однак українська адвокатура Галичини зуміла об'єднатися і протягом 16 років вести організоване професійне життя, підпорядковане принципам права та моралі, патріотизму та справедливості.

Книга містить доповіді учасників круглого столу «Союз Українських Адвокатів на службі справедливості та Україні», а також матеріали відкритих лекцій Урочистої Академії, присвяченої ювілею. Також публікуються вибрані статті з часопису СУА «Життя і Право» та фотографії.

«Такі видання є унікальними, тому ми їх не продаємо, — зазначив Валентин Гвоздій. — Ми видаємо їх і розповсюджуємо серед молодих адвокатів, аби вони вивчали історію країни та знали витоки нашої професії. Це надзвичайно важливо. Ми — за тяглість поколінь, за історію, за пам'ять про всі виклики, які несе наше життя».

ВИСТАВКУ ПРО ВИДАТНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВНИКІВ ВІДКРИЛИ У ЧЕРНІГОВІ

Днями у Чернігові відкрили експозицію виставки «На службі Феміди: видатні українські правники, адвокати, мислителі», що розповідає про постаті, які стояли біля витоків українського правничого руху та брали активну участь у державотворчих процесах.

Проект створено Українським інститутом національної пам'яті у партнерстві з НААУ та Національним педагогічним університетом імені Михайла Драгоманова.

Уперше виставку представили в Києві наприкінці листопада 2021 року. Відтоді вона подорожує областими центрами України: цього літа її показали в Житомирі, а нині вона дісталася Чернігова, де буде доступна для відвідувачів протягом жовтня в приміщенні Пенітенціарної академії України.

Серед героїв експозиції — Олександр Кониський, Ілля Шраг, Микола Василенко, Микола Міхновський, Станіслав Дністрянський, Андрій Лівіцький та багато інших. Їхні біографії ілюструють, як українські юристи, працюючи в умовах Російської та Австро-Угорської імперій, відстоювали права свого народу, формували

правничу думку. Окрема частина виставки присвячена розвитку українських правничих студій у міжвоєнний період та діяльності інтелектуалів в еміграції.

«Виставка — це нагадування про те, що адвокати в усі часи були не лише правниками, а й лідерами суспільних змін. Вони формували національну ідею, брали участь у розбудові державних інституцій, захищали українське слово і право, — зазначила

співорганізаторка виставки, керівниця Центру досліджень адвокатури і права НААУ **Ірина Василик**. — *Долучаючись до проєкту, Національна асоціація адво-*

катів України вшановує покоління колег, завдяки яким професія адвоката стала невід'ємною частиною історії українського державотворення».

ЛАБОРАТОРІЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З'ЯВИЛАСЯ У ЗАПОРІЖЖІ

До Дня юриста в Національному університеті «Запорізька політехніка» відкрили навчально-наукову лабораторію адвокатської діяльності — простір, де студенти набуватимуть практичного досвіду під керівництвом науковців і адвокатів.

Ініціатором створення лабораторії став декан юридичного факультету університету **Юрій Філей** разом із викладацьким колективом. Інформаційну підтримку проєкту надали Центр дослідження адвокатури і права НААУ, Рада адвокатів Запорізької області та Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури регіону.

Урочисте відкриття провів ректор університету **Віктор Грешта**. З вітальним словом виступив в. о. голови Ради адвокатів Запорізької області **Максим Семенов**, який наголосив на важливості практичної підготовки майбутніх правників і пообіцяв підтримувати розвиток лабораторії. До події долучилися студенти та викладачі Гуманітарного коледжу НУ «Запорізька політехніка».

Керівником лабораторії призначено адвоката **Дмитра Майстра**, а його заступником — представника НААУ в Республіці Чехія **Вадима Лаврівського**.

Лабораторія покликана поєднати академічну підготовку з практичними навичками адвокатської роботи. Тут проводитимуться практичні заняття, тренінги, лекції та зустрічі з представниками правничих інституцій. Студенти зможуть відпрацьовувати навички підготовки процесуальних документів, виступів у суді, ведення переговорів і правового аналізу реальних справ. До проведення занять залучатимуться викладачі університету та адвокати-практики. Докладніше про формат діяльності лабораторії можна дізнатися на її сторінці сайту НУ «Запорізька політехніка».

Робота лабораторії розпочалася з лекції керівниці Центру досліджень адвокатури і права НААУ **Ірини Василик**. Організований членом Ради адвокатів Запорізької області Дмитром Майстром та деканом юридичного факультету Юрієм Філеєм захід відвідали близько шістдесяти студентів та викладачів вишу.

Ірина Василик прочитала лекцію про становлення інституту адвокатури і Правил адвокатської етики від найдавніших часів до сьогодення. Вона простежила, як змінювалася етика українських адвокатів від перших захисників до сучасних стандартів професії. Зокрема, окреслила становлення адвокатури, розвиток її етичних засад у різні історичні періоди — від адвокатських палат початку ХХ століття до відродження незалежної адвокатури після 1991 року.

Окрему увагу спікерка приділила сучасним принципам професійної етики, закріпленим у Правилах адвокатської етики, що визначають ставлення адвоката до клієнта, колег, суду та суспільства. Також було розглянуто практичні аспекти роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій.

Завершуючи виступ, керівниця Центру наголосила, що головний сенс адвокатської етики залишається незмінним — служіння праву і справедливості, чесність, незалежність та збереження гідності професії.

«Для Центру досліджень адвокатури і права НААУ це постійна практика співпраці з нашими партнерами — відкриття навчальних аудиторій адвокатури на профільних факультетах, а також відкриті лекції, майстер-класи, інтелектуальні турніри тощо. Весь цей комплекс сприяє підвищенню іміджу адвокатури, формує правову свідомість молодого покоління, які невдовзі стануть нашими колегами», — прокоментувала лекцію Ірина Василик.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ВЕРЕСЕНЬ — ЖОВТЕНЬ 2025 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

За період з **20 вересня** по **20 жовтня** представники Комітету забезпечили участь у **12** слідчих (розшукових) діях, обшуках.

На Закарпатті відбулося підготовче судове засідання у справі про незаконну мобілізацію адвоката. Відповідач — територіальний центр комплектування та соціальної підтримки — засідання проігнорував. Суд розглядав клопотання позивача про витребування доказів.

На захист професійних прав адвоката до справи була залучена Національна асоціація адвокатів України. Представником НААУ у суді виступила член Комітету **Поліна Марченко**.

На вимогу представників позивача суд зобов'язав ТЦК надати документи, що стосуються процедури мобілізації адвоката, після чого оголосив перерву.

Нагадаємо, адвоката, який спеціалізувався на захисті прав колишніх працівників поліції, затримали **21 липня 2025 року** у приміщенні райвідділу поліції під час ознайомлення з матеріалами службових розслідувань за адвокатським запитом. Працівники ТЦК заблокували йому вихід, зажадали військово-облікові документи та, попри довідку про чинну відстрочку від мобілізації, примусово доставили до територіального центру.

У ТЦК адвоката кілька годин утримували без пояснень, відмовляючись назвати підстави. Він звернувся на урядову гарячу лінію Міністерства оборони та викликав поліцію, однак реакції не було. Увечері йому запропонували пройти військово-лікарську комісію, а згодом він дізнався, що ТЦК того ж дня ухвалив протокольне рішення про скасування відстрочки.

Детальніше за посиланням: URL: surl.cc/ynnzxo.

Рада адвокатів України жорстко засудила координовану кампанію з дискредитації адвокатури, зокрема керівництва адвокатури Одеської області. Захист колег від маніпуляцій та підміни понять став окремим питанням порядку денного засідання РАУ **17 — 18 жовтня**.

Останнім часом соцмережі та окремі медіаресурси заповнили провокаційні публікації проти інституту адвокатури, коли захист адвоката видають за підтримку злочину. Під прицілом опинилася виконувачка обов'язків голови Ради адвокатів Одеської області **Олена Джабурія** — за те, що виконала свій професійний обов'язок із захисту колеги на виконання рішення ради адвокатів регіону.

Голова Комітету НААУ **Євгеній Солодко** назвав кейс Олени Джабурії черговим прикладом системної дискредитації інституту захисту. Подібні публікації формують у суспільства викривлене уявлення про адвокатів як «п'яту колону» і спрямовані на підірив довіри до професії, яка забезпечує конституційне право людини на захист.

Євгеній Солодко закликав інші ради адвокатів регіонів застосовувати такий спосіб захисту у подібних випадках. Додатково він запропонував:

- звернутися до Мін'юсту щодо позову про припинення державної реєстрації ГО, які дискредитують конституційний інститут адвокатури;

- підготувати матеріали для притягнення до відповідальності осіб, які здійснюють публічну дискредитацію адвокатів.

РАУ одностайно підтвердила законність дій Ради адвокатів Одеської області та засудила спроби дискредитації керівництва адвокатури через маніпулятивні публікації.

Головний меседж адвокатської спільноти чіткий: захист професійних прав адвоката — це не підтримка злочинів клієнта. Презумпція невинуватості — це не співчуття злочинцям. А виконання статутних завдань НААУ — це не зрада національних інтересів.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/miyxmk.

У справі про побиття закарпатського адвоката, скасування його відстрочки та силову мобілізацію Печерський районний суд міста Києва зобов'язав Офіс Генерального прокурора невідкладно внести відомості до ЄРДР і розпочати кримінальне провадження.

Відповідне рішення у справі № 757/45349/25-к суд ухвалив сьогодні, 20 жовтня.

Адвоката, який захищав права колишніх поліцейських, 21 липня 2025 року затримали у райвідділі поліції під час ознайомлення з матеріалами службових розслідувань. Працівники ТЦК заблокували вихід, вимагали військові документи та, попри чинну відстрочку, примусово доставили його до центру.

У ТЦК адвоката кілька годин утримували без пояснень, відмовлялися назвати підстави й не реагували на його звернення до поліції та Міноборони. Згодом там ухвалили рішення про скасування відстрочки. У нього відібрали телефон та силоміць доправили до військової частини. Медики згодом зафіксували перелом ребра та інші травми (докладніше про обставини інциденту можна дізнатися тут). Адвокат звернувся по захист до Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ.

Національна асоціація звернулася до Офісу Генерального прокурора із заявою про вчинення кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена ст. 146 (незаконне позбавлення волі або викрадення людини), ст. 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), ст. 361 (несанкціоноване втручання в роботу інформаційно-комунікаційних систем), ст. 371 (завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою) та ст. 397 (втручання в діяльність захисника чи представника

особи) Кримінального кодексу. Втім, правоохоронці проігнорували заяву про злочин.

Бездіяльність службовців Офісу Генпрокурора представники НААУ оскаржили до суду. Правову позицію у справі готували та представляли голова Комітету **Євгеній Солодко**, член Комітету **Поліна Марченко** та координатор **Віталій Федірко**.

Слідчий суддя визнав бездіяльність прокуратури протиправною та зобов'язав уповноважених осіб розпочати розслідування за заявою НААУ. На думку суду, заява містила всі необхідні дані, які свідчать про наявність ознак кримінального правопорушення, тому її реєстрація повинна бути здійснена без зволікань.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/snkimm.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Питання використання заморожених російських активів у Великій Британії залишається відкритим. Політична воля для цього є, однак механізм конфіскації потребує чіткої правової конструкції, узгодженої на міжнародному рівні.

Тему конфіскації російських активів на користь України дослідили журналісти телеканалу «Прямий» під час інтерв'ю із представником НААУ в Шотландії, Сполученому Королівстві Великої Британії і Північній Ірландії **Олександром Черних**. Він розповів, на якій стадії перебуває правове опрацювання цього питання і чому навіть за наявності політичної волі досі не вийшло перетворити заморожені мільярди на реальні компенсації.

За словами О. Черних, питання відшкодування збитків за рахунок російських активів не має швидкого вирішення. Механізм поки не створений — і не

через брак бажання. Адже прийняття такого рішення потребує не лише політичної волі, яку всі вже продемонстрували, а насамперед — правової моделі, що відповідатиме міжнародному праву. Такого прецеденту в сучасному світі ще не існувало.

Основна перешкода — різниця у правових системах і національних принципах захисту власності. У Великій Британії, наприклад, право приватної власності є недоторканим з часів Великої хартії вольностей 1215 року. Тому позбавлення активів можливе лише за рішенням суду, а не політичною вказівкою. Саме тому уряди демократичних держав шукають спосіб, який би дозволив використати російські кошти законно, без руйнування власних правових традицій.

Відповідаючи на запитання про можливість спрямування на допомогу Україні штрафів британських компаній за порушення санкцій, О. Черних наголосив, що це звичайні адміністративні стягнення, які надходять до державного бюджету Сполученого Королівства. «Штраф цей — це така ж сама санкція, як, наприклад, проїзд на червоне світло або несплата податків. Ці кошти йдуть у британський бюджет. Вони не міксуються, немає якогось окремого органу, який збирає ці штрафи для України. Це покарання для тих, хто не виконав вимоги законодавства і урок для інших», — пояснив адвокат.

Детальніше за посиланням: URL: surli.cc/ntzlbl.

Чехія довела, що ефективний конституційний лад можливий навіть після втрати державності та тривалих періодів зовнішньої залежності. Для України цей досвід є важливим орієнтиром у посиленні верховенства права та розвитку демократичних інститутів.

Про конституційний устрій та правову систему Чеської Республіки розповіла в ході лекції для студентів-правників Національного університету «Одеська морська академія» представниця Національної асоціації адвокатів України в м. Прага **Олена Максименко**.

Сьогодні в Чехії проживає понад 500 тисяч громадян України, з них 380 тисяч — під тимчасовим захистом. Для країни з площею 78,8 тис. кв. км і населенням 10,6 млн така присутність є відчутною. Це створює умови для взаємного впливу та обміну досвідом.

О. Максименко нагадала, що Конституцію Чеської Республіки було ухвалено 16 грудня 1992 року. Особливістю є наявність Декларації основних прав і свобод як окремого документа, що має конституційну силу.

Зміни до Конституції ухвалюються конституційними законами із кваліфікованою більшістю (3/5 депутатів і 3/5 сенаторів). Такий порядок діє і для ратифікації міжнародних договорів.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/txaeqt.

29 вересня у Лондоні експерти та практики з Великої Британії, Польщі, Франції, США, ОАЕ та України обговорювали питання визнання та виконання арбітражних рішень у різних юрисдикціях, а також механізми розшуку та арешту активів.

Міжнародну конференцію організував Лондонський офіс міжнародної юридичної компанії Kennedys за підтримки Національної асоціації адвокатів України, Національної асоціації арбітражних керуючих України, Асоціації приватних виконавців України, юридичних компаній та організації Spilka.uk.

У вступному слові до учасників заходу заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** наголосив, що воєнний стан в Україні вимагає впровадження надзвичайних заходів, які б забезпечили національну безпеку та економічну стабільність. І ці міри включають в себе

пряму імплементацію норм міжнародного арбітражу. Втім, довіра міжнародних партнерів, бізнесу та інвесторів до країни напряду залежить від авторитету нашого правового середовища як гарантії того, що права інвесторів будуть захищені. Тож НААУ має ясну й чітку місію — забезпечити українське правове середовище сильними, незалежними практиками з урахуванням найкращого міжнародного досвіду.

Одним з таких заходів є націоналізація активів, які належать російським державним компаніям та підсанкційним особам. За рішенням українських судів активи, які пов'язані з державою-агресором, передаються державі. Ці кроки спрямовані на захист національної безпеки та забезпечення репарацій. Разом із тим, вони піднімають комплекс питань дотримання права власності.

Українські суди вважають санкції не тільки політичним інструментом, але й також публічним ордером в сенсі Нью-Йоркської конвенції. Це означає, що підсанкційним російським компаніям або громадянам РФ може бути відмовлено у визнанні їх права власності на актив, адже вони відмовляють у визнанні фундаментальних прав України на суверенітет та національну безпеку. Ці випадки демонструють, як санкції у поєднанні з арбітражним законодавством створюють нові прецеденти, що можуть бути наслідковані та впроваджені в інших юрисдикціях.

Під час другої сесії конференції, модератором якої виступив представник НААУ у Великій Британії **Олександр Черних**, експерти з України, Польщі, Великої Британії, ОАЕ та міжнародних структур обговорили питання початку провадження і визнання арбітражних рішень, механізми примусового виконання, розшук і арешт активів, нові виклики, пов'язані з цифровими активами, а також вплив санкційного законодавства на правозастосування.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/gkqjth](https://surl.li/gkqjth).

До Дня юриста в Національному університеті «Запорізька політехніка» відкрили навчально-наукову лабораторію адвокатської діяльності — простір, де студенти набуватимуть практичного досвіду під керівництвом науковців і адвокатів.

Ініціатором створення лабораторії став декан юридичного факультету університету **Юрій Філей** разом із викладацьким колективом. Інформаційну підтримку проєкту надали Центр дослідження

адвокатури і права НААУ, Рада адвокатів Запорізької області та Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури регіону.

Урочисте відкриття провів ректор університету **Віктор Грешта**. З вітальним словом виступив в. о. голови Ради адвокатів Запорізької області **Максим Семенов**, який наголосив на важливості практичної підготовки майбутніх правників і пообіцяв підтримувати розвиток лабораторії. До події долучилися студенти та викладачі Гуманітарного коледжу НУ «Запорізька політехніка».

Керівником лабораторії призначено адвоката **Дмитра Майстра**, а його заступником — представника НААУ в Республіці Чехія **Вадима Лаврівського**.

Лабораторія покликана поєднати академічну підготовку з практичними навичками адвокатської роботи. Тут проводитимуться практичні заняття, тренінги, лекції та зустрічі з представниками правничих інституцій. Студенти зможуть відпрацьовувати навички підготовки процесуальних документів, виступів у суді, ведення переговорів і правового аналізу реальних справ.

До проведення занять залучатимуться викладачі університету та адвокати-практики.

Докладніше про формат діяльності лабораторії можна дізнатися на її сторінці сайту НУ «Запорізька політехніка».

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/xdszmc](https://surl.li/xdszmc).

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Українське законодавство передбачає три форми організації адвокатської діяльності — індивідуальну практику, адвокатське бюро та адвокатське об'єднання. Яку краще обрати?

Про особливості форм розповів у подкасті «Експертна думка» голова Комітету НААУ **Богдан Кушнір**.

За його словами, молоді адвокати здебільшого обирають індивідуальну практику, щоб увійти в професію та набратися досвіду. Натомість ті, хто відновлює діяльність після роботи на інших посадах, частіше долучаються до адвокатських об'єднань або створюють їх самостійно. Адвокатське бюро підходить для роботи без формування штату.

У комітеті НААУ підготували таблицю з ключовими аспектами — від процедури реєстрації до питань оподаткування та можливостей найму. Серед відмінностей він назвав право об'єднань вільно обирати назву, чого немає у випадку бюро чи індивідуальної діяльності.

Спікер також підкреслив, що закон не встановлює мінімального розміру статутного капіталу в разі утворення юридичної особи (АБ, АО). Внески можуть бути грошовими, майновими чи у вигляді інтелектуальної власності, однак включення майна до балансу може створити додаткові зобов'язання під час ліквідації.

Щодо реєстрації, Б. Кушнір відзначив, що її можна здійснити через портал «Дія», ЦНАП або у нотаріуса. Головною умовою він назвав правильно оформлений статут, для чого НААУ пропонує типовий зразок.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/yzdrcz.

15 жовтня на інформаційному ресурсі «UA.NEWS» опубліковано статтю Голови Комітету **Богдана Кушніра** та адвоката **Віталія Федірко** на тему «Повістка про виклик у кримінальному провадженні: особливості вручення та наслідки неприбуття».

Уявіть ситуацію: ви отримуєте документ, який змінює ваш день, а, можливо, й усе життя. Це не лист від друга чи квитанція на комунальні платежі, а повістка про виклик у кримінальному провадженні. Для багатьох українців цей папірець асоціюється з тривогою та невизначеністю. Але чи знаєте ви, що за ним стоять чіткі правила, прописані в Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК)? Адвокати розбираються в цих нюансах щодня, допомагаючи тисячам громадян уникнути пасток бюрократії. У цій статті розкрито, коли саме повістка вважається врученою, які особливості її отримання та що загрожує, якщо проігнорувати виклик. Знання — ваша найкраща зброя в юридичному полі.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/lxnzff.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ЛОБІЮВАННЯ

Лобіювання як правовий інструмент впливу на державні інституції лише нещодавно отримав своє законодавче регулювання. Які є межі поєднання адвокатської діяльності з лобістською практикою, гарантії незалежності та стандарти професії?

Ці та інші питання обговорювалися на установчому засіданні новоствореного Комітету Національної асоціації адвокатів України з питань лобіювання.

Модератором заходу виступив голова Комітету **Олексій Шевчук**. Участь у роботі взяли адвокати **Ірина Шаповалова, Богдан Горбань, Валентина Тютюнник, Юлія Копійко, Кирило Федорчук, Ярослав Куц, Олександр Лещенко та Олександр Бондарчук** (останні двоє також представляли Національну асоціацію лобістів України). Усі вони виявили бажання стати членами Комітету НААУ і взяти на себе відповідальність за виконання певних напрямів роботи.

Установче засідання Комітету НААУ засвідчило готовність адвокатської спільноти системно долучатися до формування нової правової сфери. Пропозиції щодо формування його повного складу будуть передані на затвердження голові НААУ, РАУ Лідії Ізовітовій.

Першими напрямами роботи членів Комітету стане вироблення практичних інструментів для розмежування адвокатської та лобістської діяльності, підготовка пропозицій щодо посилення гарантій, а також узгодження законодавчого регулювання із позицією професійної спільноти.

Створення методичних матеріалів, навчальних програм і типових документів має сприяти формуванню чітких правил, а взаємодія з парламентом, НАЗК і ДПС — виробленню підходів до гарантій, декларування та оподаткування адвокатів-лобістів.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/uygvhn.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЗМІ

Обговорення Закону № 4547-IX, який запроваджує адміністративну відповідальність за публічне ототожнення адвоката з клієнтом, перетворилося на конфлікт інтерпретацій, що створює ризик штучної поляризації між адвокатурою та медіа.

Аби зняти напругу, уникнути непорозумінь і працювати спільні, зрозумілі для всіх правила комунікації, Національна асоціація адвокатів України виступила з ініціативою створити спільну постійно діючу робочу групу з комунікації та медіації за участю представників адвокатури, медійних об'єднань і асоціацій.

У НААУ переконані — адвокати й журналісти не є опонентами. Обидві інституції однаково зацікавлені в тому, щоб кожен міг працювати професійно, без тиску, маніпуляцій та обмеження свободи слова. Адже Закон № 4547-IX не забороняє критику чи суспільно важливі дискусії, а встановлює межі персоналізації та стигматизації адвокатів. Він опосередковано захищає і журналістів, наприклад, від необґрунтованих звинувачень у порушенні етики лише за факт висвітлення резонансних справ.

Пропозицію про утворення робочої групи направлено Національній спілці журналістів України, Національній асоціації медіа, Комісії з журналістської етики, Українському інституту розвитку медіа, Інституту масової інформації, Українському інституту медіа та комунікації, Інституту розвитку регіональної преси, Українській асоціації медіа бізнесу, Асоціації незалежних регіональних видавців України, Незалежній медійній раді, Internews Ukraine, Центру демократії та верховенства права.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/odjsbh.

В епоху інформаційних війн і поляризованого суспільства маніпуляція громадською думкою набуває все більш витончених форм. Одним із таких інструментів є ототожнення адвоката з клієнтом — прийом, який дозволяє дискредитувати не тільки захисника, а й всю систему правосуддя. Ця маніпуляція ґрунтується на логічних помилках, таких як «вина за асоціацією» (Guilt by Association) та аргумент *ad hominem* (апеляція до особи). У цій статті я продемонструю механізм цього прийому, його цілі, приклади з практики, включаючи нещодавні законодавчі ініціативи в Україні, та способи протидії.

Суть омани: Роль адвоката проти громадської думки.

У західній правовій традиції, включаючи українську, адвокат виступає як юридичний представник клієнта, а не його моральний поручитель. Його основне завдання — забезпечити право на справедливий судовий розгляд і захист, незалежно від громадської думки про винуватість клієнта. Професійна етика вимагає спиратися на закон, не стаючи співучасником дій клієнта і не поділяючи його переконань.

Однак у масовій свідомості цей принцип часто ігнорується. Громадськість, журналісти та активісти схильні ототожнювати адвоката з клієнтом:

— якщо юрист захищає вбивцю, то нібито схвалює вбивство;

— якщо представляє корупціонера — поділяє корупційні схеми.

Це не просто побутова омана, а потужний інструмент маніпуляції, що використовується для дискредитації захисника та його аргументів. Згідно із Законом України № 4547-IX від 16 липня 2025 року (законопроект № 12320), прийнятим Верховною Радою України, який запроваджує адміністративну відповідальність та наразі перебуває на підписі у Президента України, «ототожнення адвоката з клієнтом» — будь-яка ідентифікація (асоціація, пов'язування) адвоката з клієнтом, з діяльністю чи вчинками його клієнта, що створює упереджене ставлення до адвоката, вказує на особисту причетність адвоката до справи клієнта, впливає на незалежний статус адвоката та/або чинить негативний тиск під час здійснення адвокатської діяльності, та/або порушує гарантії адвокатської діяльності, та/або перешкоджає реалізації прав адвоката, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Порушення тягне за собою штраф від 600 до 800 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 10200 до 13600 гривень), а повторне — до 13600 гривень.

«Ототожнення адвоката з клієнтом — старий, але ефективний трюк, що відволікає від суті справи», — адвокат Д. Бузанов.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lt/bbppar.

Комітет НААУ розширює свій склад та запрошує адвокатів з усіх регіонів України долучитися до його роботи. З такою ініціативою до адвокатів звернувся голова Комітету **Юрій Радзієвський**.

Зразок заяви доступний за посиланням: [URL: drive.google.com/file/d/1oAVSUyZkcygryRDWI9KgFKQkyczxBODP/view](https://drive.google.com/file/d/1oAVSUyZkcygryRDWI9KgFKQkyczxBODP/view). Пакет документів необхідно надіслати на адресу info@unba.org.ua.

Мета діяльності Комітету — забезпечення інформаційного суверенітету адвокатури, підтримка незалежної професійної комунікації, поширення суспільно значущої інформації в Україні та за її межами, а також захист адвокатури від зовнішнього інформаційного впливу.

Серед завдань Комітету НААУ — методична й практична підтримка пресслужб, створення умов для ефективної взаємодії адвокатури зі ЗМІ, а також участь у розробці нормативно-правових ініціатив у сфері інформаційної безпеки.

«Розширення складу відкриває можливість для адвокатів з різних регіонів України долучитися до стратегічно важливої діяльності, спрямованої на посилення єдності та професійної репрезентації адвокатури у публічному просторі», — зазначив Ю. Радзієвський. — Ми залишаємося відкритими до співпраці, ініціатив і нових ідей, що сприятимуть розвитку сильної, незалежної та професійно згуртованої адвокатури».

Про специфіку роботи Комітету можна дізнатися зі звітів за 2023 та 2024 роки.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/lcbvex.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

23 вересня Андрій Шабельніков розповів у ефірі «Українського Радіо» виданню Znaj.ua про податкові інновації у 2026 році. За його словами, законопроект ще перебуває на стадії обговорення і не пройшов навіть першого читання. Проте ініціатива податкового комітету передбачає, що усі онлайн-продажі будуть обкладатися податком у розмірі 10 %, який стягуватимуть не самі продавці, а онлайн-платформи, виступаючи у ролі податкових агентів. Шабельніков пояснив, що якщо людина системно займається продажами через платформи, то вона буде платити податки, оскільки платформа не дасть їй можливості ухилитися від сплати, адже виступатиме податковим агентом та юридичною особою, яка буде стягувати податки. Водночас він уточнив, що якщо людина продає через платформу свій старий телевізор, то платити податок вона не зобов'язана, однак його все одно стягнуть, а потім повернуть. Експерт наголосив, що остаточний

формат нових правил стане зрозумілим лише після проходження законопроекту у Верховній Раді.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/tfdams.

24 вересня адвокат Андрій Шабельніков розповів у виданні «Апостроф» про законопроект щодо відновлення криміналізації самовільного залишення частини (СЗЧ). Він пояснив, що автори законопроекту пропонують доповнити розділ II Кримінального кодексу України пунктами, за якими військовослужбовці, які до набрання чинності цим законом вперше вчинили правопорушення за статтями 407 або 408 КК України, можуть бути звільнені від відповідальності за правилами, що діяли раніше, та якщо особа добровільно повернулася до військової частини й прослужила щонайменше три місяці, вона звільняється від кримінальної відповідальності. Крім того, Шабельніков наголосив, що у Кримінальний процесуальний кодекс вносяться зміни, які уточнюють процедуру звільнення від відповідальності та встановлюють обов'язок прокурора чи суду отримувати письмову згоду командира частини на продовження служби, вимогу до суду зобов'язати особу прибути до частини протягом 72 годин після звільнення від відповідальності, та необхідність документального підтвердження повернення та тривалості служби. На його думку, законопроект потребує доповнень та доопрацювань, адже така залежність військовослужбовців з боку командирів та відсутність конкретно встановленого порядку дій може створювати ризики та зловживання, що негативно впливатиме на становище військовослужбовців.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ihmram.

6 жовтня Голова комітету Андрій Шабельніков розповів у виданні РБК-Україна про те, що інтернет-платформи, які потрапляють під дію законопроекту, можуть підвищити комісії за використання. На операторів платформ буде покладено додаткове навантаження щодо виявлення підзвітних продавців та подання звітності до Державної податкової служби. «Очевидно, що комісії за використання таких платформ підвищать», — наголосив експерт. Водночас Шабельніков уточнив, що у випадку здійснення діяльності через цифрові платформи податковим агентом виступає сама платформа, тому користувачі платформ не повинні подавати додаткові податкові декларації,

оскільки платформи самі будуть утримувати та перераховувати податки до бюджету.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/gljvdm.

9 жовтня Андрій Шабельніков у виданні «Подобиці» розповів про недоліки законопроекту та механізм роботи платформ. На його думку, було б раціональніше стягувати податок вже після суми у 36 тисяч гривень, а можливо, й збільшити цю суму. Що стосується механізму утримання податків на оренду, Шабельніков пояснив, що відомі європейські мережі повністю відстежують все спілкування, при цьому кошти не сплачуються напряму орендодавцю, а надходять на платформу, яка вже розраховується з орендодавцем. Якщо у платформи виникне підозра, що людина намагається укласти угоду окремо й зекономити, не сплативши податків, то платформа таку особу заблокує.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/pzdfdi.

10 жовтня Ігор Гордусь розповів у виданні Liga:Закон про кібербезпеку на підприємстві. Гордусь наголосив, що людський фактор часто стає вирішальним у більшості кіберінцидентів, оскільки понад 70 % успішних зламів починаються з помилок, таких як відкритий фішинговий лист або випадково надісланий документ. На його думку, потрібна системна робота з персоналом, яка включає тренування протидії фішингу, культивування кібергігієни та використання складних паролів. Експерт підкреслив важливість розмежування доступу за принципом «мінімально необхідних прав», що обмежує масштаби шкоди у разі скомпрометування. Гордусь також визначив ключові рівні захисту: робочі пристрої з сучасними антивірусними та EDR-рішеннями, корпоративна мережа з VPN і сегментацією та електронна пошта з налаштуванням захисту домену та фільтрацією. Він наголосив, що кібербезпека потребує постійної уваги і гнучкої стратегії, яка поєднує технічний захист, внутрішні правила та культуру відповідального ставлення до даних, і висногував, що кібербезпека — це не витрати, а захист від зупинки роботи, штрафів і репутаційних втрат.

Детальніше за посиланням: surl.li/nmojqj.

Адвокат Ігор Гордусь розповів на заході в Вищій школі адвокатури НААУ про захист адвокатської та-

ємниці у цифрову епоху. Він визначив, що людський фактор спричиняє 60 % витоків даних, тому критична системна робота з персоналом. Гордусь рекомендував використовувати месенджери із наскрізним шифруванням (Signal, Threema), захищені поштові сервіси (ProtonMail, Tutanota) замість Gmail та файлове шифрування AES-256 через 7zip і VeraCrypt. Для передачі файлів запропонував OnionShare та Wormhole. Застерігав від Telegram та WhatsApp через недостатній рівень захисту. Щодо соцмереж, експерт попередив про ризики цифрового сліду та рекомендував закривати профілі, вимикати геолокацію та очищувати метадані EXIF. На офісному рівні рекомендував WPA3 для Wi-Fi, паролі мінімум 12 символів, двофакторну автентифікацію та принцип 3-2-1 для бекапів. Наголосив на важливості регулярної цифрової гігієни та сканування пристроїв на шкідники.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/svnayw.

Андрій Шабельніков розповів у виданні Borg.Expert про приватизацію санкційних активів. Шабельніков розглянув кейси Одеського припортового заводу та «Мотордеталь-Конотопа», наголошуючи, що санкційні активи можуть стати драйвером оновлення економіки, проте вони становлять територію підвищеної юридичної турбулентності для інвесторів. На його думку, існують три ключові юридичні ризики: оскарження санкцій колишніми власниками як в Україні, так і в міжнародних судах, правова невизначеність через те, що санкційні рішення часто ухвалювались у форс-мажорних умовах без повного пакета доказів, та репутаційні й арбітражні ризики у разі позовів за двосторонніми інвестиційними угодами. Експерт рекомендував інвесторам перевіряти не лише фінансову звітність, а й судову історію, підстави санкцій та потенційні ризики майбутніх позовів, а також передбачити можливість компенсації збитків або розірвання угоди у разі скасування санкційного рішення та оцінювати політичну стабільність кейсу. Шабельніков наголосив, що санкційні активи можуть стати драйвером оновлення економіки лише тоді, коли держава гарантує інвесторам правову стабільність, оскільки без цього навіть найпривабливіший завод залишиться просто лотом у системі.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/beoete.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

В Україні не варто «відновлювати» військові суди у вигляді, в якому вони існували до 2010 року, — це суперечить Конституції та європейським стандартам. Необхідно створити самостійну модель, яка відповідатиме демократичним стандартам, гарантуватиме незалежність суддів і захист прав військовослужбовців.

Таку думку висловила голова Комітету Національної асоціації адвокатів України з питань верховенства права, член Венеційської комісії (2009 — 2013) Марина Ставнійчук під час останнього засідання робочої групи Науково-консультативної ради при Верховному Суді.

Захід, що об'єднав суддів ВС, провідних українських науковців, представників парламенту, Офісу Президента, представників прокуратури, адвокатури, органів військового управління та міжнародних експертів, був присвячений аналізу та обговоренню проєктів законів:

— № 13048 від 27.02.2025 «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо функціонування військових судів»;

— № 13048-1 від 11.03.2025 «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо створення та організації діяльності військових судів».

Обидва проєкти спрямовані на відновлення функціонування військових судів в Україні для забезпечення якісного виконання завдань правосуддя у війсьній сфері, забезпечення ефективного і оперативного судочинства щодо військовослужбовців за вчинені правопорушення, судового захисту порушених прав і законних інтересів військовослужбовців, членів їх сімей та ветеранів.

Детальніше за посиланням: URL: surl.it/bzbqfn.

На час воєнного стану були призупинені вибори в органах адвокатського самоврядування та делегування адвокатурою своїх представників до Вищої ради правосуддя. Голова Комітету НААУ, член Венеційської комісії (2009 — 2013) **Марина Ставнійчук** переконана, що це є не блокуванням, а реалізацією принципу тягlosti повноважень заради забезпечення безперервності функціонування інституту під час війни.

Свою позицію вона висловила в етері радіостанції «Київ FM» під час передачі «Говорить Київ», передає видання «Юридична газета».

«Керівний склад і голова Національної асоціації адвокатів України обирається на відповідний термін... Але всім загально відомо, що з 2022 року в Україні запроваджений воєнний стан у зв'язку з повномасштабною воєнною агресією. А я вже зазначила, що кількість адвокатів в Україні є достатньо великою (за офіційними даними НААУ — понад 70 тис., — прим. ред.). І всі процедури, які пов'язані з обранням, переобранням керівного складу асоціації, органів адвокатського самоврядування, відповідних комісій, які утворюються для розгляду питань, пов'язаних з відповідальністю, вимагають участі практично усіх адвокатів України», — пояснила вона.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ipvfck.

Адвоката дедалі частіше сприймають як співучасника підзахисного, що створює небезпеку для справедливості процесу. Новий Закон № 4547-IX, який запроваджує відповідальність за ототожнення адвоката з клієнтом, встановлює межі допустимого, аби усунути тиск на захисника і суд.

У прямому ефірі програми «Говорить Київ» на радіо «Київ FM» Марина Ставнійчук, голова Комітету

Національної асоціації адвокатів України з питань верховенства права пояснила, чому законодавчі зміни були необхідними, передає видання «Юридична практика».

«Це дійсно серйозна проблема ототожнення адвоката з клієнтом. І це питання вимагало серйозного врегулювання», — зауважила пані Ставнічук. Вона нагадала, що у липні Верховна Рада внесла відповідні зміни до законодавства, які підтримали 262 народних депутатів. Зараз ухвалений закон очікує на підпис Президента.

За словами представниці НААУ, навіть наявна статистика свідчить про реальність цієї проблеми, хоча далеко не всі адвокати звертаються по допомогу до асоціації. «Та динаміка, яка є в Національній асоціації, показує, що проблема реальна. І це потрібно було зробити».

Вона навела приклади коректної і некоректної подачі інформації. «Нічого страшного, коли ви ведете передачу і кажете, що Татаров був адвокатом Портнова. Це вже не кримінал. І НААУ таку коректну подачу інформації не вважатиме ототожненням адвоката і його підзахисного. Але якщо ви скажете, що Сидоров чи Петров є адвокатом злочинців чи олігархів — то, безперечно, у цьому випадку йде у публічному просторі ототожнення», — пояснила **Марина Ставнічук**.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/htjilk](https://surl.li/htjilk).

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ВИБОРЧОГО ПРАВА

29 вересня опубліковано статтю члена ЦБК, Комітету НААУ **Андрія Євстігнєєва** на тему «Проблеми регулювання виборчих фінансів та напрями їх вирішення».

Прозоре фінансування виборчих кампаній є ключовою умовою чесних виборів і вимогою ЄС у переговорах про вступ. Українське законодавство у цій сфері застаріло, що створює ризики для демократичного процесу й потребує удосконалення, зокрема з огляду на зовнішні загрози.

Сфера виборчих фінансів в Україні залишається однією з найбільш уразливих для зловживань. Значна частина коштів надходить у «тіньовий» обіг, минаючи офіційний контроль та облік. Особливу небезпеку становить можливість використання ресурсів, що походять з країни-агресора, для впливу на внутрішньополітичні процеси.

Додаткову складність створює відсутність належного контролю за фінансуванням агітації в інтернеті. Водночас розвідувальні, правоохоронні органи та виборчі інституції не мають налагодженої координації для вчасного виявлення таких загроз.

Не менш важливою є і поведінка самих учасників виборчого процесу. Часто вони демонструють низький рівень доброчесності та пасивність у дотриманні вимог щодо прозорості фінансування. Держава також недостатньо комунікує важливість цих правил та не забезпечує ефективної взаємодії між усіма стейкхолдерами.

Проблемою залишається і низька правова свідомість виборців, які не завжди розуміють значення прозорого фінансування для демократичного процесу. Нарешті, чинне адміністративне й кримінальне законодавство не містить складів правопорушень, здатних ефективно попереджати зловживання та забезпечувати невідворотність відповідальності.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/lsvqts](https://surl.li/lsvqts).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА КОМПЛАЄНСУ

У жовтні Комітет проаналізував проєкт Закону № 14033 від 11.09.2025 «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду справ Вищим антикорупційним судом».

НААУ застерегли, що така конструкція фактично віддає вирішення питання про склад суду на відкуп суб'єктивному розсуду конкретного судді. Бо проєкт не визначає жодних критеріїв розмежування справ за їх складністю. Також не передбачено процесуальних механізмів, які б визначали, хто саме, на якому етапі провадження та за якими ознаками має вирішувати, чи розглядатиметься справа одноособово чи колегіально.

Водночас відсутність чітких законодавчих орієнтирів у таких питаннях може посилити тенденцію до розширення судової дискреції, що вже спостерігається у практиці ВАКС і має негативні наслідки у вигляді розбалансування судової практики та порушення прав людини. Серед прикладів називається виняток, що перетворився на правило призначення застав вище верхньої межі, визначеної статтею 182 КПК, а також «різnobій» у підходах до винесення рішень

щодо санкціонування оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих дій.

Саме тому адвокати пропонують доопрацювати законопроект, передбачивши у ньому:

- чіткі критерії розмежування справ за їхньою складністю;
- конкретний розподіл справ залежно від ступеня складності — які з них підсудні колегії суддів, а які можуть розглядатися одноособово;
- визначення стадії судового провадження, на якій вирішується питання про складність справи, та алгоритму дій судді у разі виявлення таких обставин.

Детальніше за посиланням: URL: unba.org.ua/news/10837-odnoosobovo-chi-kolegial-no-kriterii-viznachennya-skladu-sudu-mayut-buti-v-zakoni.html.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ТРУДОВОГО ПРАВА

Публікації та вебінари членів Комітету

Вікторія Поліщук:

Публікації:

- Аналіз рішення Європейського комітету з соціальних прав щодо умов праці державних службовців;
- Заборона та протидія дискримінації. Міжнародний досвід та правове регулювання в Україні;

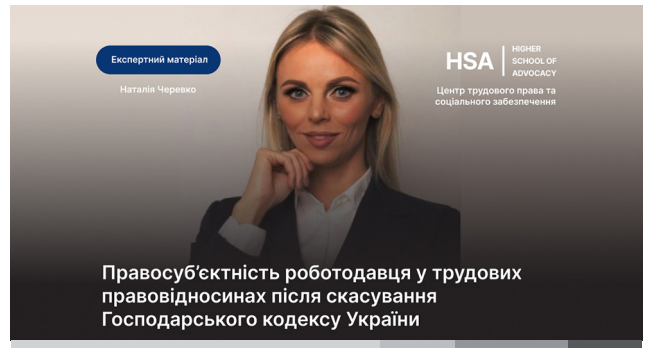
- Про роботу адвоката із захистом прав військовослужбовців;
- Аналіз рішення ЄСПЛ «Kılınç та інші проти Туреччини» щодо смерті призвоника;
- Судова практика з питань оскарження статусу «у розшуку»;
- Аналіз рішення Європейського комітету з соціальних прав щодо прав дітей-мігрантів.

Вебінар:

- Заборона та протидія дискримінації. Міжнародний досвід та правове регулювання в Україні.

Наталія Черевко:

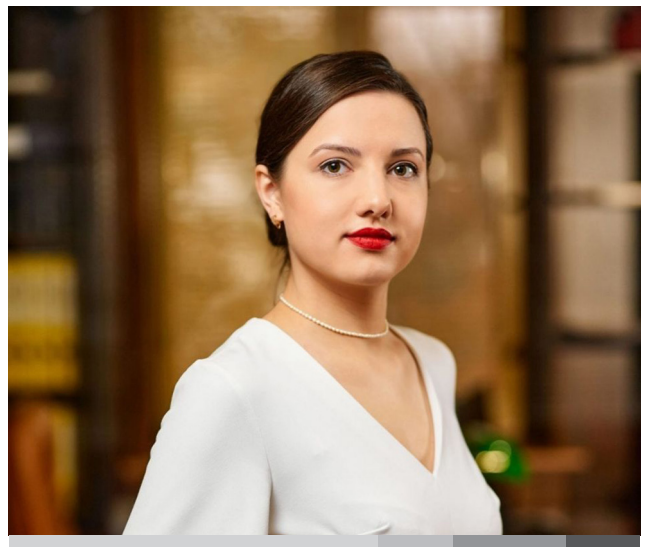
- Правосуб'єктність роботодавця у трудових правовідносинах після скасування Господарського кодексу України;

- Сума середнього заробітку, виплачена військовослужбовцю на підставі судового рішення за затримку остаточного розрахунку при звільненні, тягне за собою настання матеріальної відповідальності винної особи.

Наталія Матвійчук:

- Трудовий договір на паузі: правові ризики для роботодавця.

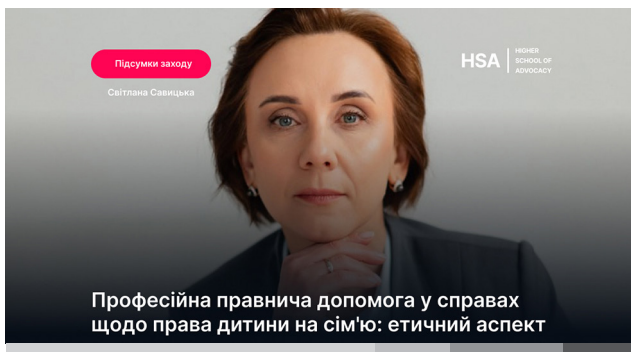
Члени Ради Комітету взяли участь у презентації **Рекомендацій щодо вдосконалення трудового та соціального законодавства України відповідно до стандартів ЄС.**

Ці Рекомендації були підготовлені за редакцією доцента кафедри порівняльного і європейського права Федорової А. Л. на основі результатів Міжнародного круглого столу «Законодавчі реформи в Україні та європейські трудові та соціальні стандарти в контексті інтеграції України до ЄС», який відбувся 22 — 23 травня 2025 року.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

7 жовтня на сайті ВША НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «Професійна правнича допомога у справах щодо права дитини на сім'ю. Етичний аспект», лектором якого виступила заступниця голови Комітету **Світлана Савицька**.

Лектор докладно проаналізувала разом з учасниками професійну правничу допомогу у справах щодо права дитини на сім'ю.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/T3TS0b](https://is.gd/T3TS0b).

17 жовтня голова Комітету **Лариса Гретченко** взяла участь у заході «Військові та родина: шляхи поро-

зуміння», організатором якого виступила Громадська організація «Асоціація сімейних медіаторів України». Мета заходу: сприяти успішній реінтеграції військовослужбовців, ветеранів у цивільне життя через посилення ролі родини, розвиток системи підтримки й використання медіації як інструменту подолання конфліктів та налагодження ефективної взаємодії між державними та громадськими та приватними структурами.

Лариса Гретченко виступила з темою «Сімейні спори за участю військовослужбовців: коли домовитися (НЕ) можливо». З метою окреслити проблемні аспекти сімейних правовідносин, що виникають за участю військовослужбовців, та сприяти пошуку ефективних механізмів правового і соціального захисту учасників таких спорів.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

12 вересня у НААУ відбувся круглий стіл на тему ефективності права на захист при застосуванні запобіжних заходів, в якому брали участь судді, адвокати, експерти та правозахисники. Учасники обговорили проблеми, що ускладнюють реалізацію права на захист: нестача часу для підготовки, обмеження доступу до матеріалів справи, дублювання захисту, коли адвокат за призначенням залучається попри наявність адвоката за договором, та формальний підхід судів до участі захисника. Адвокати навели приклади з практики, зокрема про виділення лише 40 хвилин для ознайомлення з 18 томами справи. Директор центру БПД та суддя указали, що проблема потребує системного реагування з боку органів слідства та суду для забезпечення реального, а не формального захисту прав затриманих осіб.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/tjyots](https://surl.li/tjyots).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ

19 вересня голова Комітету **Олександр Черних** взяв участь у круглому столі на тему «Законодавче удосконалення механізмів зупинення і припинення діяльності приватного виконавця», організований у рамках проєкту ЄС «Право-Justice». У дискусії взяли участь представники парламенту, Ради приватних виконавців, Мін'юсту та НААУ.

Учасники круглого столу відзначили основні проблеми чинного правового регулювання, зокрема,

відсутність належного доступу до коштів стягувачів, які перебувають на рахунках приватних виконавців, діяльність яких зупинена або припинена (що унеможливорює подальше здійснення виконавчих проваджень). Також відзначали неефективність інституту тимчасового приватного виконавця та надмірний адміністративний характер регулювання призначення приватного виконавця, який має заміщати виконавця, діяльність якого зупинена.

У фокусі обговорення — проєкт Закону № 13499 від 17.07.2025 «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення процедур зупинення і припинення діяльності приватного виконавця».

«Для сторін виконавчого провадження ключовим є безперервність виконання рішення. Тому закон має чітко визначати, хто і на яких підставах забезпечує доступ до коштів та веде провадження у випадку зупинення чи припинення діяльності приватного виконавця. Ми підтримуємо підхід, за якого зростає роль Ради приватних виконавців у цих процедурах, адже саме це дозволить уникнути зловживань і забезпечити захист прав стягувачів», — відзначив Олександр Черних.

Детальніше за посиланням: URL: unba.org.ua/news/10776-u-naau-pidtrimali-posilennya-rol-i-radi-privatnih-vikonavciv.html.

8 жовтня на сайті НААУ опубліковано статтю члена Ради Комітету **Ірини Шаповалової** на тему «Виконавчий напис нотаріуса: коли закон дозволяє стягнення».

«Судова практика підтверджує: порушення порядку вчинення виконавчого напису нотаріуса позбавляє його юридичної сили», — адвокат І. Шаповалова.

Олександр Черних відповів на питання, якою законодавець бачить роль криптовалюти, чи зможе вона

стати справжніми грошима та яким буде її оподаткування, у матеріалі РБК-Україна. На сьогодні у Цивільному кодексі є поняття «цифрова річ», до якої належать віртуальні активи. Також термін «віртуальні активи» зустрічається у законодавстві про запобігання відмиванню коштів. «І це все, тобто діяльність учасників ринку криптовалют не регулюється. Все, що зараз відбувається, — це «сірий» ринок».

Детальніше за посиланням: URL: rbc.ua/rus/news/bitcoin-vihodit-tini-ki-podatki-zaplatyat-1759084556.html.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Голова Комітету **Олександр Вознюк** дав коментар:

— **24 вересня** телеканалу «Перший» про базову соціальну допомогу для малозабезпечених сімей. *Детальніше за посиланням: URL: is.gd/XGUM2V.*

— **8 жовтня** телеканалу «Перший» щодо ідентифікації деяких одержувачів допомоги. *Детальніше за посиланням: URL: is.gd/PellY6.*

КОМІТЕТ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ НААУ

Засідання Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики

29 вересня відбулось чергове засідання Комітету. На засіданні обговорювали заплановані активності на наступний квартал, зокрема: науково-практичний круглий стіл «ДРТ: правничі та праволюдні виклики сьогодення» (24.10.2025), круглий стіл до 75-ї річниці ЄвроКонвенції (04.11.2025), заходи до Міжнародного дня прав дитини (листопад 2025 р.), панельна дискусія до Дня прав людини (10.12.2025).

Під час засідання Комітету відбувся методичний семінар на тему «Репродуктивні біологічні матеріали в умовах рекодифікації цивільного законодавства», доповідачем на якому був Роман Майданик.

Активності членів Комітету поза затвердженням планом

12 вересня регіональний представник Комітету у Запорізькій області **Ольга Шевельова** взяла участь у просвітницькому вебінарі серед практикуючих психологів, психотерапевтів та психіатрів щодо змін у законодавстві сфери захисту психічного здоров'я в Instagram.

17 вересня регіональний представник Комітету у Київській області **Яна Бабенко** виступила з доповіддю «Права новонароджених і дітей під час надання медичної допомоги». Круглий стіл (кафедра медичного права Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького — ЛНМУ спільно з Комітетом медичного і фармацевтичного права та біоетики Національної асоціації адвокатів України) на тему «Безпека пацієнта на порядку денному щодня!».

17 вересня у прямому ефірі в Instagram, присвяченому Всесвітньому дню безпеки пацієнта, регіональний представник Комітету у Запорізькій області **Ольга Шевельова** виступила з доповіддю: «Інформована згода: право пацієнта знати чи формальність у лікарській практиці?».

17 вересня член Ради Комітету **Вікторія Валах** взяла участь у марафоні Комітету, присвяченому Дню безпеки пацієнтів з темою доповіді «Скарга чи крик у соцмережах: що реально захищає права пацієнта?».

23 вересня член Ради Комітету **Ольга Данченко** взяла участь у записі подкасту разом зі спеціалістами клініки репродуктивної медицини IVMED «Що не так із новим законопроектом про ДРТ? Розбираємо ключові проблеми законопроекту № 13683».

29 вересня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** взяла участь у панельній дискусії з виступом на тему «Питання розподілу обов'язків та відповідальності секторів в питаннях виявлення, лікування та профілактики туберкульозу», в рамках Міжсекторальної наради з питань координації дій з подолання туберкульозу у громадах Фастівського району, що організована за підтримки проєкту «Глобальна координація та підтримка країн для прискореного впровадження оновлених рекомендацій ВООЗ щодо лікування лікарсько-стійкого туберкульозу» (ASCENT DR-TB).

1 жовтня голова Комітету **Ірина Сенюта** взяла участь у корпоративному тренінгу з міжособистісних комунікацій, корпоративної етики та формування людиноцентрованого середовища для працівників Національного інституту раку та виступила з темою «Мобінг: правнича суть і правозастосування».

2 жовтня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** взяла участь як спікер у всеукраїнському конгресі «Smart Громада»: «Антикорупційна стратегія в громаді».

2 жовтня член Ради Комітету **Ольга Данченко** взяла участь в ефірі «Битва за дітей. Репродуктологія України від ударом» у студії Юрія Романенка.

13 жовтня голова Комітету **Ірина Сенюта** виступила модераторкою та доповідачкою на круглому столі «Правничі рецепти для оптимізації взаємин роботодавця-працівника». Тема доповіді: «Мобінг: міжнародний і національний регламент».

16 жовтня регіональний представник Комітету у Київській області **Яна Бабенко** взяла участь у вебінарі ВША на тему «Відповідальність лікаря за завдану пацієнту шкоду (практичні аспекти)».

16 жовтня голова Комітету **Ірина Сенюта** взяла участь як доповідачка у 9-му Міжнародному симпозиумі SMART LION «Медична освіта та наукові дослідження в Україні під час війни».

17 жовтня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** взяла участь у церемонії Всеукраїнської премії «Кадровик року 2025». Спікер. Тема: «Норматив із працевлаштування осіб з інвалідністю по-новому. Звільнення працівників за станом здоров'я».

Підготовка тематичних статей, книг та публікацій у ЗМІ:

Миколаєць Ю. М. Порядок передачі державного та комунального майна на праві узуфрукта. Електронний журнал «Головний бухгалтер медичного закладу». № 10 / 2025, жовтень.

Консультації на платформі Експертус Медзаклад (Експертно-правова система для керівників у галузі охорони здоров'я):

Миколаєць Ю. М. Як застосовувати нову номенклатуру та переліки спеціальностей, професій і посад: URL: med.expertus.com.ua/consultations/88906.

Миколаєць Ю. М. Чи може ЗОЗ надати запрошення для в'їзду в Україну іноземцю — родичу пацієнта: URL: med.expertus.com.ua/consultations/83126.

Шевельова О. О. Ліцензійні вимоги до штату надавача медпослуг. Електронний журнал «Медзаклад Експертус», 2025, жовтень: URL: med.expertus.com.ua/consultations/2514.

Сенюта І. Я. Чи є керівні принципи європейських товариств стандартами у сфері охорони здоров'я за законодавством України. Практикуючий лікар. № 2(14), 2025. 93-94 с.

Iryna Senyuta Patient's Rights in the Newest Case Law of the European Court of Human Rights: Some Issues. Zeszyty Naukowe Ochrony Zdrowia Zdrowie Publiczne i Zarzadzanie. Tom 23, #1, 2025. 66-69 s.

Svitlana Iasechko, Elena Kokhanovskaya, **Iryna Senyuta** Genetic Information: Legal Nature And Conceptual And Categorical Apparatus. Revista Juridica unicuritiba. Vol.3, n.83, 2025. 382-401 p.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

22 вересня опубліковано статтю члена Комітету Володимира Мацка на тему «Захист без ярликів: ототожнення адвоката з клієнтом руйнує принципи правової держави».

В Україні ототожнення адвоката з клієнтом уже перетворилося на поширений спосіб тиску: поряд із випадками затримань чи застосування сили дедалі частіше фіксується психологічний тиск і формування негативного образу захисника в суспільстві.

Нам варто поставити лише одне запитання: що станеться, якщо завтра адвокат втратить можливість здійснювати захист без тиску та перешкод? Відповідь очевидна: зникне змагальність процесу, а судова процедура перетвориться на формальність, де вирок дублюватиме обвинувачення прокурора.

У такій системі «вироки» адвокатам зможуть ухвалювати «незалежні медіа» чи «громадські формування», а правоохоронні органи, прикриваючись суспільним інтересом, почнуть переслідування на підставі

публічних звинувачень. Уже сьогодні у відкритих джерелах дедалі частіше з'являються повідомлення про ототожнення захисників із підзахисними, особливо у справах, пов'язаних із національною безпекою. Подібна практика є несумісною з принципами розвинутої правової держави.

За даними Національної асоціації адвокатів України, кількість таких випадків неухильно зростає: якщо у 2022 році зафіксовано 13 порушень, то у 2023-му — 21, у 2024-му — 28, а лише за перше півріччя 2025 року — вже 32. Хоча стаття 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» прямо забороняє ототожнювати адвоката з клієнтом, її практична реалізація тривалий час залишалася проблемною через відсутність дієвих механізмів реагування.

Ситуація змінилася 16 липня 2025 року, коли Верховна Рада ухвалила Закон «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності». Він установив адміністративну відповідальність (ст. 185-16 КУпАП) за порушення заборони ототожнення адвоката з клієнтом. Це має стати реальним кроком до посилення гарантій незалежності адвокатів.

Утім, ухвалення цього Закону викликало хвилю маніпуляцій. Деякі організації почали заявляти, що нові норми нібито обмежать свободу слова та потягнуть за собою значні штрафи чи навіть кримінальну відповідальність. Такі твердження є нічим іншим, як спробою уникнути відповідальності. Адже вимога закону проста: не порушувати закон.

Детальніше за посиланням: URL: surl.it/bvrkbv.

Скасування спеціальної процедури звільнення від кримінальної відповідальності для військовослужбовців, які вперше самовільно залишили військову частину чи вчинили дезертирство, може негативно позначитися як на обороноздатності країни, так і на її правовій системі.

Такого висновку дійшли у Комітеті НААУ за підсумками аналізу проєкту Закону № 13260 від 05.05.2025 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за скоєння кримінальних правопорушень, пов'язаних із самовільним залишенням в умовах воєнного стану військової частини або місця служби».

Нині військовослужбовець, який уперше під час дії воєнного стану вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 407 (самовільне залишення військової частини або місця служби) чи 408 (дезертирство) Кримінального кодексу, може бути звільнений від кримінальної відповідальності за двох умов:

— добровільне звернення із клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби;

— письмова згода командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/wystrw.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

16 жовтня на сайті НААУ були оприлюднені заваження та пропозиції Комітету до законопроектів № 14056 та № 14057 від 21.09.2025 про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книг першої та другої.

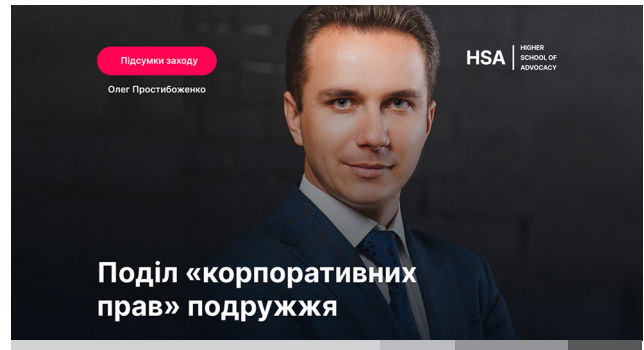
В цілому адвокати підтримали оновлення ЦК. Разом із тим відзначили, що низка запропонованих норм потребує доопрацювання з огляду на якість нормотворчої техніки, узгодженість із чинним законодавством і прогнозованість правозастосування.

Серед висловлених застережень — необхідність узгодити положення проєктів із профільними законами. Так, наприклад ЦК пропонується доповнити нормою про захист цивільних прав та охоронюваних законом інтересів медіатором. Нова стаття 18-1 закріплює, що медіатор може здійснювати захист особи шляхом проведення медіації як позасудової процедури врегулювання цивільного конфлікту (спору) у випадках та в порядку, визначених законом та/або договором.

Адвокати звернули увагу, що зміст пропонованої норми суперечить Закону «Про медіацію», відповідно до якого медіація — це позасудовий спосіб врегулювання конфліктів, де сторони на підставі угоди залучають третю особу для того, щоб знайти спільне рішення.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/ps0nwp.

17 жовтня на сайті ВША НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «Поділ «корпоративних прав» подружжя», лектором якого виступив голова Комітету **Олег Простибоженко**.

Лектор докладно проаналізував разом з учасниками поділ «корпоративних прав» подружжя.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/JngxRQ.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У серпні — вересні заступниця голови Комітету **Тетяна Рабко** провела 3 вебінари та опублікувала 4 публікації.

Вебінари:

— **03.10.2025** на тему «Диджиталізація виконавчого провадження. Захід для адвокатів Тернопільської області»;

— **08.10.2025** на тему «Електронні докази і тенденції судової практики».

Публікації:

— Особливості видачі виконавчого документа, що підлягає виконанню Казначейством в огляді судової практики;

— Нюанси направлення судових рішень через е-суд в огляді судової практики;

— Посібник «Електронне судочинство: ключові судові рішення та тенденції».

20 вересня Т. Рабко взяла участь у засіданні Дискусійного клубу «Правовий_аспект». Тема обговорення — «Електронна Феміда: користь технологій чи нова бюрократія?».

У фокусі дискусії був вплив штучного інтелекту на правосуддя, зокрема: необхідність законодавчого визначення меж використання ШІ — як при поданні процесуальних документів, так і під час ухвалення судових рішень та важливість правопросвітницької роботи для формування виваженого ставлення до нових технологій у правовій сфері.

27 вересня Т. Рабко долучилася як спікер до заходу — Lviv Legal Weekend з доповіддю на тему «Електронний суд і виконавче провадження: синергія технологій та права».

Спікер висловила свою думку про те, як цифрові інструменти змінюють підходи до виконання судових рішень, підвищують ефективність процесів і водночас ставлять перед юристами нові виклики.

Захід підтвердив: юридична професія не стоїть на місці. А значить, ми — також не маємо права зупинятись.

29 вересня Т. Рабко провела лекцію для студентів Факультету права та міжнародних відносин Державного університету «Київський авіаційний інститут». Майбутні юристи отримали відповіді на питання:

— навколо чого обертається реєстрація в підсистемі «Електронний суд»?

— хто зобов'язаний мати електронний кабінет і як перевірити його наявність у системі, щоб не прогавити жоден документ?

— як суди комунікують в еру технологій?

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Система захисту прав інтелектуальної власності в Україні перебуває у фазі активної трансформації. Держава вже зробила серйозні кроки для гармонізації з європейським правом, однак головна проблема залишається у сфері правозастосування.

Таку думку в подкасті «Розмови в комітетах» висловив голова Комітету **Юрій Романюк**, відповідаючи на запитання про рівень захисту прав порівняно з країнами Європейського Союзу.

«Україна проголосила курс на інтеграцію до Європейського Союзу і взяла на себе певні зобов'язання. Усе законодавство, що стосується інтелектуальної власності, приводиться у відповідність до законодавства ЄС, до стандартів розвинених країн. Десь ми маємо кращі рішення, десь гірші, — зазначив він. — Але система захисту прав інтелектуальної власності перебуває у фазі активної трансформації: багато законів змінено, прийнято нові, є багато законодавчих ініціатив. Закон про авторське право і суміжні права — фактично новий. Тобто Україна зробила серйозні кроки для гармонізації з європейським правом».

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/IHYIjq](https://is.gd/IHYIjq).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

8 жовтня на порталі «LIGA ZAKON» була опублікована стаття члена Ради Комітету **Ігоря Феценко** на тему «Як на підприємстві організувати процес погодження договорів».

Компанії часто недооцінюють процедуру погодження договорів, сприймаючи її як формальність. Насправді, залучення всіх компетентних підрозділів зменшує ризики і зміцнює договірну дисципліну.

Договірна робота не зводиться до перевірки документів юристом. Її мета — забезпечити відповідність умов інтересам компанії, законодавству та внутрішнім стандартам, узгодження технічних, фінансових, господарських та правових умов, зниження ризику конфліктів, збитків або судових спорів у майбутньому з контрагентом. Тому у погодженні мають брати участь кілька ключових підрозділів.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/cLowKg](https://is.gd/cLowKg).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

У жовтні Комітет проаналізував проєкт Закону № 10225-д від 24.04.2025 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні», який Верховна Рада ухвалила за основу.

Автори законодавчої ініціативи прагнуть створити правову основу для регулювання обороту віртуальних активів в Україні, забезпечивши їх легальне використання, оподаткування та захист прав учасників ринку.

За оцінками фахівців Комітету, проєкт дійсно є однією з найбільш масштабних спроб комплексного врегулювання ринку віртуальних активів в Україні. Ініціатива передбачає кардинальну трансформацію правового ландшафту через створення нової регуляторної архітектури, запровадження оподаткування за ставкою 18 % та формування системи державного нагляду. Остання викликає серйозні застереження щодо корупційних ризиків.

Найбільш критичним аспектом проєкту є наділення майбутнього регулятора та Національного банку України повноваженнями, які є нетиповими для фінансового наглядового органу.

У НААУ наголошують, що до другого читання законопроект необхідно суттєво доопрацювати. Передусім слід відмовитися від наділення регулятора слідчими повноваженнями, адже це суперечить принципам правової держави та створює ризики зловживань.

НААУ пропонує зосередитися на регулюванні діяльності українських постачальників послуг, а не запроваджувати екстратериторіальні вимоги до іно-

земних компаній. Для фізичних осіб варто спростити систему оподаткування — наприклад, запровадити фіксовану ставку для операцій понад певний річний ліміт без обтяжливих процедур обліку.

15 жовтня на сайті НААУ опубліковано статтю голови Комітету Якова Вороніна на тему «Як регулювання ринку віртуальних активів вплине на адвокатську практику?».

«Адвокати відіграватимуть ключову роль у супроводженні процедур авторизації для постачальників послуг та емітентів токенів, що включатиме підготовку пакетів документів, розробку внутрішніх політик та комплаєнс-систем, а також представництво інтересів клієнтів у відносинах з НБУ та новим регулятором», — адвокат Яков Воронін.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Публікації членів Комітету:

Юрій Григоренко:

— Проблеми правової невизначеності статусу фахівців, залучених до проведення експертиз: «Правова невизначеність статусу фахівців із відповідних галузей знань створює серйозні ризики для адвокатської практики: від різних підходів судів до оцінки їхніх виснов-

ків до проблем із допустимістю доказів та доступом до матеріалів».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

У жовтні НААУ у рамках діяльності Комітету виступила інформаційним партнером XII Міжнародних арбітражних читань пам'яті академіка Побірченка на тему «Україна як місце арбітражу. Сучасний вимір ефективності».

НААУ вже 5 рік поспіль виступає інформаційним партнером цього заходу, який щорічно організовує Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

24 вересня на сайті НААУ була опублікована стаття заступниці голови Комітету **Софії Шутяк** на тему «Як Україні вийти з «сировинної» ролі: курс на переробку».

Відповіді варто шукати у Загальнодержавній програмі розвитку мінерально-сировинної бази України до 2030 року, затвердженій Законом від 21.04.2011 № 3268-VI (зі змінами 2012 та 2024 років).

У 2011 році мінерально-сировинну базу визначали як сукупність розвіданих і попередньо оцінених запасів корисних копалин і супутніх компонентів, придатних для використання в економіці за умови отримання достатньої економічної вигоди для розширеного виробництва та забезпечення економічної безпеки держави. Пізніше визначення було уточнено: тепер до мінерально-сировинної бази належать родовища корисних копалин (у тому числі техногенні), а також відходи їх видобутку та перероблення, придатні для промислового використання. Формується вона шляхом геолого-знімальних, пошукових і розвідувальних робіт. Сьогодні в надрах України розвідано близько 8,8 тис. родовищ промислового значення майже за 100 видами копалин.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/5dbytS](https://is.gd/5dbytS).

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — UNBA NEXTGEN

День юриста в Кременчуцькому національному університеті імені **Михайла Остроградського**.

8 жовтня відбувся натхненний захід, що об'єднав студентів, викладачів і практикуючих юристів.

Серед спікерів — **Владислав Кормушин, заступник голови Молодіжного Комітету**, який розповів про сучасну адвокатуру, роль молоді та важливість формування власного професійного бренду.

Також виступили:

Руслан Ульянов — про репутацію юриста та професійні виклики;

Ігор Близнюк — про перші кроки у професії й можливості для студентів;

Владлена Должаніца та Анастасія Мілащенко, помічниці адвоката Владислава Кормушина, — про свій шлях у юридичній практиці, першу роботу та як стати помічником адвоката.

Захід пройшов у теплій і мотивуючій атмосфері. Студенти отримали практичні поради, натхнення та впевненість у виборі свого професійного шляху. Подібні зустрічі формують нове покоління свідомих і професійних юристів України.

День юриста в Дніпровському державному університеті внутрішніх справ.

8 жовтня регіональні представники Молодіжного Комітету в Дніпропетровській області **Алевтина Башкєєва, Анна Цуркан та Юлія Протопоп** провели просвітницько-освітницький захід для студентів I — II курсів спеціальності «Право» та IV курсу спеціальності «Правоохоронна діяльність» (загальна чисельність 70 — 80 слухачів).

Зі вступним словом виступила **Алевтина Башкєєва**, яка донесла до слухачів основи професії адвоката та розкрила студентам структуру побудови адвокатського самоврядування, зокрема, зробила акцент на існуванні Молодіжного Комітету та можливості активної участі в ньому навіть зі студентської лави.

Також спікерами виступили:

Анатолій Пономарьов — досвідчений адвокат, волонтер, який поділився власним спостереженням на тему: «*In-house* чи адвокат? Що краще для юриста на старті».

Олександр Негрбов — адвокат, розповів про практичні помилки під час притягнення до відповідальності за ст. 130 КУпАП, що викликало резонанс та цікавість, особливо в курсантів IV курсу спеціальності «Правоохоронна діяльність», поєднавши в собі інтерес як водіїв, так і правоохоронців.

Зустріч стала цінною професійною платформою, що поєднала теорію та практику юридичної діяльності.

8 жовтня з нагоди Дня юриста Молодіжний Комітет у Волинській області спільно з Радою адвокатів Волинської області організували зустріч зі студентами юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Регіональний представник Молодіжного Комітету у Волинській області **Тарас Манькут** розповів студентам про діяльність Національної асоціації адвокатів

України, її структуру та можливості, які організація відкриває для молодих юристів.

Серед спікерів:

Галина Руденко — голова Ради адвокатів Волинської області, розкрила питання доступу до професії адвоката та наголосила на важливості професійної етики й постійного розвитку.

Ольга Кудрицька — адвокатка, начальниця Луцького відділу надання безоплатної правничої допомоги, розповіла присутнім про особливості надання безоплатної правничої допомоги в Україні.

Зустріч пройшла у відкритій, дружній атмосфері та стала платформою для діалогу, обміну досвідом і натхнення майбутніх правників.

14 жовтня регіональні представники Молодіжного Комітету у Рівненській області організували зустріч зі студентами юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Мета заходу — допомога юним правознавцям у виборі майбутньої спеціалізації їх правничої діяльності, розповідь про шлях становлення «адвоката», специфіку роботи правозахисників.

Регіональні представники Комітету у Рівненській області **Алла Філатова** та **Юрій Бондар** розповіли студентам про функції Національної асоціації адвокатів України, діяльність Молодіжного руху адвокатів, шлях до професії адвоката.

Зустріч пройшла на позитивній хвилі, яка стала потенційним квитком для тих студентів, які вже вирішили пов'язати свою майбутню професійну діяльність з адвокатурою.

Схожі заходи впливають на розвиток майбутньої спільноти правників та допомагають визначитись зі спеціалізацією у сфері права для наступного покоління правознавців.

День юриста в Національному університеті «Одеська юридична академія».

9 жовтня відбувся надихаючий захід, що об'єднав студентів, викладачів та практикуючих юристів.

Серед спікерів — регіональні представники Молодіжного Комітету в Одеській області **Іванна Блохіна** та **Юлія Гончаренко**.

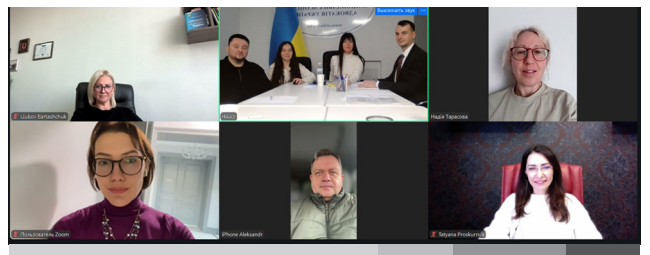
Також виступили адвокати — **Анастасія Хижняк** та **Олександр Жовтан**, які поділилися досвідом і професійними порадами.

Захід пройшов у теплій, мотивуючій атмосфері та подарував студентам натхнення і впевненість у виборі свого шляху!

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

14 жовтня відбулось засідання Комітету у змішаному форматі. Під час зустрічі адвокати обговорили виклики, пов'язані зі скасуванням Господарського Кодексу України, який втратив чинність з 28 серпня 2025 року. Перехідний період триватиме три роки, до 28 серпня 2028 року. Члени Ради Комітету відмітили, що за цей час юридичні особи, які раніше регулювалися ГК, мають адаптувати свою діяльність до нових правил, які тепер викладені в Цивільному кодексі.

Адвокати зауважили, що основними змінами є заборона створення нових підприємств у старих організаційно-правових формах (наприклад, «державне підприємство») та поступова відмова від інститутів

«господарського відання» та «оперативного управління». З метою напрацювання відповідей на питання, що зараз турбують бізнес, Комітет вирішив провести у листопаді круглий стіл, присвячений адаптації підприємств до новітніх умов існування.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

27 вересня у столичному спортивному клубі «Гермес» адвокати та адвокатки вивчали базові техніки бойового самбо — відпрацьовували удари й кидки, навички поведінки у кризових ситуаціях та самозахист у разі нападу.

Захід, організований комітетами НААУ з питань захисту бізнесу та інвесторів та з питань спортивного права та фізичної культури, провів чемпіон світу з вільної боротьби та бойового самбо, голова Федерації бойового самбо України та Європи, майстер спорту **Ельхан Велієв**.

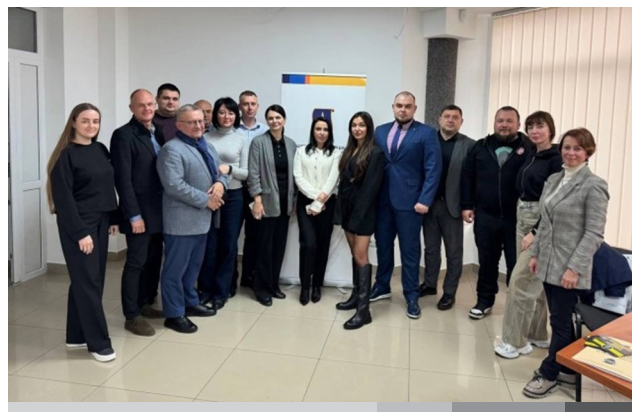

Участь у тренуванні взяли адвокати з різних регіонів України — від молодих фахівців до досвідчених практиків, які прагнуть підтримувати фізичну форму та розвивати навички особистої безпеки.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/QcKYIN](https://is.gd/QcKYIN).

2 жовтня відбувся воркшоп у форматі круглого столу на тему «Захист прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності. Обшук у адвокатів». Захід організували та провели регіональні представники Молодіжного Комітету у Рівненській області **Юрій Бондар** та **Алла Філатова**. Спікерами виступили представник Комітету НААУ **Богдан Кушнір** та його колега з Київської області **Каміла Ігнат'єва**.

Учасникам нагадали, що обшук у адвоката має відбуватися за спеціальною процедурою. Процесуальні гарантії його проведення визначені як у Кримінальному процесуальному кодексі, так і в Законі «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Звернення до суду з клопотанням про дозвіл на таку слідчу дію можуть подавати лише генеральний прокурор, його заступники, прокурори областей, міста Києва, Автономної Республіки Крим та Севастополя. Це підкреслює особливий процесуальний статус адвоката як спеціального суб'єкта кримінального процесу.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/IJvNfL](https://is.gd/IJvNfL).

14 жовтня відбулась зустріч представників НААУ з **бізнес-омбудсменом Романом Ващуком** для обговорення напрямів взаємодії. Заступник голови НААУ Валентин Гвоздій наголосив на незалежності адвокатури як європейського конституційного інституту системи правосуддя, необхідного для врівноваження владних повноважень держави. Представники **Комітету НААУ з питань захисту бізнесу та інвесторів**, **Комітету з питань аграрного, земельного та довкілевого права** та **Комітету з питань інвестиційної**

діяльності та приватизації запропонували спільні брифінги, навчальні заходи, аналітичні дайджести та платформу швидкого реагування на запити підприємців.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/HN54pj](https://is.gd/HN54pj).

ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЮРИДИЧНОЇ СПІЛЬНОТИ

Максим Сібілев, адвокат Адвокатського об'єднання «СИНЕГОР»

Заборона ототожнення адвоката з його клієнтом є фундаментальною гарантією незалежності адвокатської діяльності та права на захист. Чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 5076-VI від 05.07.2012 з моменту прийняття прямо забороняє ототожнювати адвоката з клієнтом. Водночас тривалий час у законодавстві бракувало дієвого механізму відповідальності за порушення цієї норми, внаслідок чого це призводило до порушень прав адвокатів та юридичного нігілізму з боку суб'єктів правозастосування та суспільства, що, своєю чергою, негативно впливало як на психологічний стан та репутацію адвокатів, так і на дієвість представництва та захисту клієнтів.

Цю ситуацію покликаний змінити ухвалений 16.07.2025 Закон України № 4547-IX¹, який запроваджує юридичну відповідальність за публічне ототожнення адвоката з клієнтом. Цей акт має внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення² та Кримінального кодексу України³, спрямовані на забезпечення реального дотримання гарантій адвокатської діяльності. У Національній асоціації адвокатів України відзначили, що таким чином буде створено чіткий механізм реагування на випадки тиску, публічної дискредитації та ототожнення з клієнтами, що підривали незалежність професії. Отже, вперше на законодавчому рівні буде встановлено конкретні санкції за дії, які раніше лише засуджувалися професійною спільнотою без належних наслідків⁴. Розглянемо ті новації, що передбачає Закон.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: СТАТТЯ 185-16 КУпАП

Ключовою новацією став новий склад адміністративного правопорушення — *стаття 185-16 КУпАП «Порушення заборони на ототожнення адвоката з клієнтом»*. Відтепер публічне ототожнення особою адвоката з його клієнтом, якому цей адвокат надає професійну правничу допомогу, має визнаватися протиправним діянням, за яке порушник може нести адміністративну відповідальність. Причому закон прямо зазначає, що відповідальність настає, навіть якщо такі

дії вчинено без мети перешкоджати виконанню адвокатом його професійних обов'язків із захисту чи представництва клієнта. Таким чином, покарання можливе за сам факт неправомірної «ідентифікації» адвоката з підзахисним, незалежно від намірів винної особи.

Важливо, що наявність чи відсутність мети відмежовує адміністративне правопорушення від можливого складу кримінального правопорушення за ст. 397 КК (якщо буде доведено, що ототожнення здійснювали саме з метою перешкодити діяльності адвоката, винна особа може нести саме кримінальну

¹ Закон України направлений на підпис Президента України 22.07.2025. На момент підготовки статті до публікації закон не підписано (законопроект № 12320). URL: itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45435.

² Далі за текстом — КУпАП.

³ Далі за текстом — КК.

⁴ Тих, хто ототожнює адвокатів з клієнтами, штрафуватимуть — ухвалено закон. 16.07.2025. Офіційний вебсайт НААУ. URL: unba.org.ua/news/10548-tih-hto-ototozhnyue-advokativ-z-klientami-shtrafuvatimut-uhvaleno-zakon.html (дата звернення: 16.10.2025).

відповідальність за втручання в правомірну діяльність захисника).

За публічне ототожнення адвоката з клієнтом встановлено штрафні санкції. Згідно з частиною 1 ст. 185-16 КУпАП громадянам загрожує штраф у розмірі від 200 до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 3400 до 5100 грн), а посадовим особам — від 300 до 400 нмдг (від 5100 до 6800 грн). Якщо ж протягом року особа вже притягувалася до адмінвідповідальності за таке саме порушення та повторно його вчинила (ч. 2 ст. 185-16), карається значно суворіше — штрафом від 600 до 800 нмдг (від 10200 до 13600 грн), незалежно від наявності в особи статусу посадової особи. Така диференціація відповідальності покликана запобігти систематичним випадкам дискредитації адвокатів.

Важливо, що законодавець додав до ст. 185-16 примітку, яка роз'яснює зміст терміна «ототожнення адвоката з клієнтом». Під таким ототожненням розуміється *будь-яка ідентифікація (асоціація, пов'язування) адвоката з клієнтом, з діяльністю чи вчинками його клієнта, що створює упереджене ставлення до адвоката, вказує на особисту причетність адвоката до справи клієнта, впливає на незалежний статус адвоката та/або чинить негативний тиск під час здійснення адвокатської діяльності, та/або порушує гарантії адвокатської діяльності, та/або перешкоджає реалізації прав адвоката, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».*

Таким чином, об'єктивна сторона охоплює будь-які публічні заяви чи дії, що ідентифікують адвоката з його клієнтом, з діяльністю чи вчинками клієнта, і при цьому здійснені без прямого наміру перешкодити адвокату виконувати свої обов'язки.

Критерієм ототожнення є не просто згадка про адвоката у контексті його клієнта, а наділення адвоката рисами або відповідальністю клієнта, формування хибної думки, що адвокат нібито солідарний із злочинними діями чи поглядами свого підзахисного. Наприклад, не є ототожненням повідомлення у ЗМІ, що «адвокат Х представляє інтереси підозрюваного У у справі про державну зраду» — це констатація факту здійснення захисту. Натомість публічні заяви на кшталт «адвокат Х — такий самий зрадник Батьківщини, як і його клієнт У» або «захисники терористів поділяють їхню вину» — мають всі ознаки ототожнення. У другому випадку адвокату приписують властивості клієнта (зрадника, терориста тощо), формується упереджене

ставлення до нього в суспільстві, ставиться під сумнів його лояльність державі та незалежність як правника. Саме такі випадки і підпадають під дію нового закону.

Упровадження адміністративної відповідальності має на меті припиняти саме зловживання — злісні, безпідставні ототожнення, що мають на меті тиск або дискредитацію захисників, а не будь-яку згадку про них поряд з клієнтами.

Адміністративні справи за ст. 185-16 розглядати-муть районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді). Оскільки суб'єктами правопорушення можуть бути як громадяни, так і посадові особи, саме суд може забезпечити неупереджений розгляд справи та оцінку, чи мало місце неправомірне ототожнення. Складання ж протоколів про адміністративні правопорушення доручено самоврядним органам адвокатури: це компетенція голів рад адвокатів регіонів або уповноважених членів ради адвокатів регіону. Такий підхід означає, що ініціювати притягнення до відповідальності за цією статтею зможе сама адвокатська спільнота, фіксуючи випадки порушення гарантій.

Надалі зібрані матеріали передаватимуться до суду, який і вирішуватиме питання про винуватість та накладення штрафу. Зауважимо, що на відміну від типових адміністративних правопорушення, де протоколи складають поліцейські чи інші органи, тут акцент зроблено на ролі органів адвокатського самоврядування — це підкреслює значущість порушення прав адвокатів і довіру законодавця до адвокатури в питанні захисту своїх прав. З указаним підходом добре знайомі як адвокати, які і до цього мали право звертатися до органів адвокатського самоврядування з метою складання протоколу за ненадання чи неповне або несвоєчасне надання відповіді на адвокатський запит, так і органи адвокатського самоврядування, які мають досвід передачі матеріалів до суду за вказаними адміністративними провадженнями.

ДОПОВНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ: ДЕТАЛІЗАЦІЯ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА

Окрім введення адміністративних штрафів, новий закон посилює захист адвокатів і шляхом змін до КК. Зокрема, ст. 397 («Втручання в діяльність захисника чи представника особи») перейменовано на «Втручання в діяльність адвоката» та доповнено конкретизацією форм можливого втручання. Раніше ця кримінальна

норма була сформульована досить узагальнено та передбачала відповідальність за «вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи порушення встановлених законом гарантій такої діяльності». Тепер же закон уточнює, які саме дії слід розцінювати як протиправне перешкоджання адвокатській діяльності. Зокрема, *до переліку кримінально караних діянь віднесено:*

- незаконне перешкоджання прибуттю адвоката до суду, органів прокуратури, органів досудового розслідування, на підприємства, в установи, організації незалежно від форми власності, до їх окремих приміщень;

- незаконне перешкоджання зустрічі адвоката з особою, якій надається правнича допомога;

- будь-яке інше умисне перешкоджання здійсненню професійної діяльності адвоката та виконанню його повноважень із здійснення захисту або представництва особи, визначених законами або іншими нормативно-правовими актами.

Таким чином, спроби усунути або перешкодити адвокату під час захисту чи представництва клієнта можуть кваліфікуватися як кримінальне правопорушення, якщо вони містять склад перешкоджання діяльності захисника. Однак власне публічне ототожнення (наприклад, образливі заяви чи публікації, що прив'язують адвоката до злочинів клієнта) віднесено законом до площини адміністративної відповідальності — очевидно, щоб мати більш спрощений і оперативний механізм реагування на такі випадки.

Отже, кримінальна відповідальність за втручання в роботу захисника (ст. 397 КК) отримає більш чіткі обриси. Якщо раніше адвокати часто скаржилися, що притягнути винних за цією статтею складно через розмитість формулювань, то тепер у КК будуть прямо прописані конкретні види протиправних дій — від недопуску адвоката до підзахисного чи суду до інших умисних перепон. Як і раніше, такі діяння є кримінальним правопорушенням, але нова редакція ст. 397 КК України покликана полегшити правоохоронцям кваліфікацію подібних випадків та забезпечити невідворотність покарання за посягання на гарантії адвокатської діяльності.

Важливо підкреслити, що хоча ототожнення адвоката з клієнтом як таке кримінальним правопорушенням не визначене (йдеться про адміністративний проступок), у ряді ситуацій воно може супроводжуватися й діями, що підпадають під ст. 397 КК. Наприклад, публічна кампанія проти адвоката із ярликами «адвокат терористів» може перерости у фізичні перешкоди його присутності в суді чи погрози — за такі дії настане вже кримінальна відповідальність. Отже, новий закон має комплексно охопити різні рівні посягань на роботу захисника, від інформаційно-психологічного тиску (адміністративний проступок) до прямого перешкоджання діяльності (кримінальне правопорушення).

ПОНЯТТЯ ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ: МЕЖІ ДОЗВОЛЕНОГО

Ототожнення адвоката з клієнтом означає приписування адвокату рис, дій чи відповідальності його клієнта лише на тій підставі, що він здійснює захист або представництво клієнта. Іншими словами, суспільство або окремі особи починають сприймати адвоката як «співучасника» чи носія поглядів клієнта, стираючи межу між позицією підзахисного і професійною роллю його захисника.

Міжнародні стандарти адвокатської діяльності категорично застерігають від таких явищ. Зокрема, в Основних положеннях про роль адвокатів (Прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року) зазначено, що «адвокати не повинні ідентифікуватися з клієнтами та їх справами у зв'язку з виконанням професійних обов'язків»⁵.

Схожі положення містяться і в актах Ради Європи та міжнародної адвокатської спільноти. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів проголошує, що адвокати не повинні потерпати або опинятися під загрозою санкцій чи тиску, якщо вони діють у відповідності зі своїми професійними стандартами⁶.

Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації адвокатів (IBA) уточнюють: «Адвокат не повинен ототожнюватися чи ідентифікуватися владою та громадськістю з його клієнтом або зі

⁵ Основні положення про роль адвокатів (Прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року) : від 01.08.1990, № 995_835. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text (дата звернення: 16.10.2025).

⁶ Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів: Комітет Міністрів Ради Європи від 25.10.2000. URL: supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf (дата звернення: 16.10.2025).

справою його клієнта, незалежно від того, наскільки популярним або, навпаки, непопулярним може бути це справа»⁷.

Зовсім нещодавно, 12 березня 2025 року була прийнята Конвенція про захист професії адвоката, частина п'ята статті 6 якої прямо зобов'язує держав-учасниць забезпечити, щоб адвокати не зазнавали несприятливих наслідків внаслідок ототожнення їх з їхніми клієнтами або зі справою їхніх клієнтів⁸. Тобто на рівні міжнародних зобов'язань закріплено обов'язок держав захищати адвокатів від таких посягань, і Україна, ухваливши відповідний закон, фактично імплементує ці стандарти у національне законодавство. Це є частиною загального принципу незалежності адвокатури, без дотримання якого право кожної особи на правову допомогу та справедливий суд не може бути реалізоване повною мірою.

На жаль, в Україні проблема ототожнення адвоката з підзахисним набула особливої гостроти останніми роками. За даними Комітету захисту прав адвокатів НААУ, кількість випадків такого ототожнення неухильно зростає. Якщо в 2022 році було зафіксовано 13 випадків публічної дискредитації адвокатів через асоціювання їх з клієнтами, то у 2023 році — вже 21, у 2024 — 28, а лише за перше півріччя 2025 року — 32 випадки. Це свідчить про тривожну тенденцію: в умовах суспільно-політичної поляризації та воєнного стану дедалі частіше адвокатів намагаються зробити «заручниками» політичних процесів, навішуючи ярлик причетності до провини чи поглядів їхніх клієнтів. Подібні дії формують атмосферу залякування, підривають авторитет і незалежність адвокатури, а зрештою — позбавляють громадян ефективного права на захист⁹.

Важливо розрізняти допустиму критику адвоката чи обговорення стратегії захисту — і неприпустиме ототожнення. Журналісти і громадськість мають право висвітлювати судові процеси, обговорювати

аргументи сторін — це частина принципу гласності судочинства. Такі повідомлення самі по собі не створюють упередженого ставлення до адвоката, якщо подані нейтрально і без оцінок про особу захисника. Натомість якщо висловлювання вказують на особисту підтримку адвокатом позиції клієнта чи виправдовування його діянь, або ж містять заклики до негативного поводження з адвокатом через його роботу — це і є неправомірна персоналізація, проти якої спрямований закон. Отже, межа проходить там, де комунікація про адвоката перестає бути нейтральною і перетворюється на інструмент його дискредитації чи тиску.

ПРИКЛАДИ І НАСЛІДКИ ОТОТОЖНЕННЯ: УРОКИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Історія української адвокатури вже має трагічні приклади, коли ототожнення захисника з клієнтом призводило до фізичної розправи. Найвідоміший випадок — вбивство адвоката Юрія Грабовського у 2016 році. Він здійснював захист російського військовослужбовця, обвинуваченого в участі у збройному конфлікті на сході України, й зазнавав через це значного тиску¹⁰. У березні 2016 Юрія Грабовського було викрадено, а згодом його вбили, а тіло знайшли закопаним біля траси на Черкащині. Цей резонансний злочин продемонстрував, наскільки небезпечними можуть бути наслідки ототожнення адвоката з клієнтом у суспільно чутливих справах. За фактом убивства адвоката Грабовського винних осіб було засуджено судом до довічного ув'язнення та 15 років позбавлення волі¹¹.

Ще один показовий приклад — ситуація довкола адвоката Андрія Доманського, який захищав журналіста К. Вишинського, обвинуваченого у державній зраді. У ході цієї резонансної справи захисник зазнав як процесуального тиску (спроби притягнути його до відповідальності в межах справи клієнта), так і масованої кампанії дискредитації в медіа. Адвоката публічно

⁷ Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної Асоціації Юристів (Нью-Йорк, вересень 1990). URL: pravolib.pp.ua/ist-12--idzax247--nf-26.html. (дата звернення: 16.10.2025).

⁸ Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката: Комітет Міністрів Ради Європи від 12.03.2025, № CM(2024)191. URL: unba.org.ua/news/10046-konvenciya-radi-evropi-pro-zahist-profesii-advokata-tekst-ukrains-koyu.html (дата звернення: 16.10.2025).

⁹ Зростає кількість випадків ототожнення адвокатів із клієнтами — звіт НААУ. 28.08.2025. Офіційний вебсайт НААУ. URL: unba.org.ua/news/10672-zrostaе-kil-kist-vipadkiv-ototozhnennya-advokativ-iz-klientami-zvit-naau.html (дата звернення: 16.10.2025).

¹⁰ Звіт Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ щодо ототожнення адвокатів з клієнтами на території України. 2025. Офіційний вебсайт НААУ. URL: unba.org.ua/assets/uploads/publications/Zvit_ZPA.pdf (дата звернення: 16.10.2025).

¹¹ Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 25.07.2022 у справі № 693/1001/16-к. ЄДПСУ. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105596526.

звинувачували у «проросійських симпатіях» лише через те, що він представляв інтереси журналіста¹². Хоча прямого насильства вдалося уникнути, цей кейс засвідчив, як ототожнення з клієнтом використовується для тиску на адвоката і може поставити під загрозу його кар'єру та репутацію.

Не менш небезпечним був досвід адвоката Руслана Мошковського, який у 1990-х роках здійснював захист серійного вбивці Анатолія Онопрієнка¹³. У цій справі широко фіксувався суспільний і медійний тиск, пов'язаний із тим, що адвокат виступав на боці підсудного з великою кількістю тяжких злочинів. Хоча не існує публічно задокументованого вироку чи рішення, яке б прямо кваліфікувало дії щодо нього як «ототожнення адвоката з клієнтом», цей кейс часто наводиться як ілюстрація проблеми стигматизації адвокатів, які беруться за справи, що мають високий рівень суспільної неприязні. Цей випадок став одним із перших у незалежній Україні, що виявив проблему ототожнення: суспільство не було готове відокремити особу адвоката від жаклих злочинів його клієнта.

Негативні наслідки ототожнення адвоката з клієнтом є не тільки національною проблемою, а відбуваються і у найрозвиненіших державах світу. У Сполучених Штатах задокументовано випадки, коли розлучні спори призводили до насильства проти адвокатів через ототожнення їх із позицією клієнта. Наприклад, у грудні 2022 року в штаті Джорджія чоловік на ім'я Ален Тає (Allen Tayeh) застрелив адвоката своєї колишньої дружини Дугласа Льюїса, який представляв її у процесі розлучення, після чого підпалив офіс юриста. Адвоката було знайдено мертвим у згорілому приміщенні; нападника невдовзі затримали та звинуватили у навмисному вбивстві та підпалі. Льюїс загинув унаслідок нападу, що приголомшило юридичну спільноту в місті Лоренсвілл. Мотив злочину полягав у ненависті обвинуваченого до своєї колишньої дружини та її справи — він сприймав адвоката як учасника конфлікту на боці дружини. Як зазначає ABA Journal, саме емоційна напруга сімейних процесів часто стоїть за погрозами і нападами на юристів: сімейні справи породжують

особливо сильні емоції, і сторона, що програла, інколи переносить ненависть з опонента на його адвоката¹⁴. Це призводить до ототожнення захисника з клієнтом, як у випадку Льюїса, де адвоката фактично сприйняли «винним» за дії та позицію його клієнтки.

У Китаї практикується переслідування адвокатів, які захищають непопулярних, з точки зору влади, клієнтів, з ототожненням їх із цими клієнтами та їхніми справами. Показовою є справа адвоката-правозахисника Ван Юнхана (Wang Yonghang) у провінції Ляонін. Він брався захищати послідовників забороненого руху Фалуньгун і публічно ставив під сумнів законність репресій проти них, за що у листопаді 2009 року був засуджений китайським судом до 7 років ув'язнення. Адвокат фактично став заручником власної професії — його ув'язнили як «злочинця» за здійснення захисту (його звинуватили у «підриві закону через сектантську діяльність»). Під час досудового тримання під вартою адвоката жорстко побили: поліція зламала йому кістку ноги, відмовляючи в оперативному лікуванні, через що розвинулося тяжке інфікування рани. Владні структури ототожнили Ван Юнхана з його клієнтами — послідовниками Фалуньгун — розглядаючи правову допомогу як співучасть у «злочинній» діяльності секти. Хоча сам адвокат не належав до Фалуньгун, його притягнули до кримінальної відповідальності саме у зв'язку з роботою на користь цих клієнтів, фактично караючи за позицію захисту¹⁵. Цей випадок набув розголосу у правозахисних колах (включно з Amnesty International, що визнала його в'язнем сумління) як кричущий приклад порушення принципу, що «адвоката не можна ототожнювати з клієнтом чи його справою».

Резонансним був випадок, пов'язаний з Еріком Дюпон-Моретті, відомим французьким адвокатом, який зіткнувся з погрозами через те, кого він захищав. Дюпон-Моретті виступав захисником Абделькадера Мераха — брата терориста, винного у серії вбивств у 2012 році в Тулузі.

У 2017 році особа відкрито погрожувала адвокату фізичною розправою саме за його участь у захисті

¹² Зростає кількість випадків ототожнення адвокатів із клієнтами — звіт НААУ. Там само.

¹³ Зростає кількість випадків ототожнення адвокатів із клієнтами — звіт НААУ. Там само.

¹⁴ Ramon Antonio Vargas. Georgia man accused of killing wife's divorce lawyer and setting office on fire. The Guardian. 11.12.2022. URL: theguardian.com/us-news/2022/dec/11/georgia-man-accused-killing-wifes-divorce-lawyer# (дата звернення: 16.10.2025).

¹⁵ Amnesty International. URGENT ACTION LAWYER JAILED FOR DEFENDING HUMAN RIGHT. Amnesty International. 04.12.2009. URL: amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/asa170682009en.pdf (дата звернення: 16.10.2025).

цього підсудного. Хоча фізичного нападу не сталося, Дюпон-Моретті отримував погрози життю. Зрештою нападника було притягнуто до відповідальності — суд у Парижі засудив його до 3 місяців ув'язнення умовно за факт погрози вбивством адвоката. Цей інцидент викликав широкий суспільний відгук у Франції щодо нерозуміння ролі адвоката. У свідомості нападника адвокат був ототожнений зі своїм клієнтом та «його злочиним». Чоловік прямо заявляв, що Дюпон-Моретті заслуговує кари за те, що захищав Мераха¹⁶. Така реакція відображає поширений у масовій свідомості стереотип, ніби захисник поділяє моральну відповідальність свого підзахисного. Як зазначалося у звітах CNRS, суспільство нерідко схильне вважати адвоката «аморальним» лише через те, що він представляє злочинця, — і випадок з погрозами Дюпон-Моретті наочно продемонстрував цей розрив між розумінням правосуддя та громадською думкою.

У Великій Британії одними з найтрагічніших прикладів ототожнення адвоката з клієнтом стали резонансні вбивства правників у Північній Ірландії під час конфлікту. Патрік Фінукейн (Pat Finucane), білфастський соліситор, який захищав членів Ірландської республіканської армії (IRA), був застрелений у себе вдома в лютому 1989 року перед очима родини. Напад здійснили лоялістські парамілітарні угруповання, і надалі з'ясувалося, що до злочину могли бути причетні представники спецслужб (було виявлено ознаки змови, розслідуваної в межах справи «Finucane vs. UK»). Фінукейн загинув, ставши жертвою політично вмотивованого вбивства, а його справа набула міжнародного розголосу — питання про співучасть державних органів розглядалось навіть Європейським судом з прав людини. Мотив вбивства полягав у ототожненні адвоката з його клієнтами-республіканцями. За свідченням сина загиблого, правоохоронці того часу не бачили різниці між бойовиком IRA і його юристом: «Якщо не можеш дістатися до обвинуваченого, берешся за його соліситора», — такий підхід, фактично, застосували до Фінукейна. Вбивці сприйняли адвоката як «частину» ворожої сторони, знехтувавши його нейтральною роллю в судочинстві¹⁷. Аналогіч-

но було вбито і ще одну відому соліситорку, Розмарі Нельсон, у 1999 році — після тривалих погроз за те, що вона захищала націоналістичних клієнтів, її було вбито вибухом авто, причому розслідування також виявило попередні факти залякування з боку поліції. Обидва трагічні кейси стали уроком про недопустимість ототожнення захисника з підзахисним на ґрунті політичної чи релігійної ворожнечі.

Це підкреслює фундаментальний принцип верховенства права: адвокат не є продовженням свого клієнта, і посягання на нього через неприязнь до клієнта є посяганням на саму систему правосуддя.

Наведені випадки з різних країн демонструють небезпечні наслідки ототожнення адвоката з його клієнтом або справою. Вбивства, напади, погрози і переслідування юристів на ґрунті ненависті до їхніх підзахисних підривають засади правосуддя і верховенства права.

Навіть менш екстремальні прояви ототожнення все одно завдають шкоди. Зафіксовано чимало епізодів фізичного і процесуального тиску на адвокатів саме через ототожнення: перешкоджання допуску захисників до судових засідань, безпідставне відкриття кримінальних проваджень проти адвокатів тощо. Нерідко ініціатори таких дій прямо заявляють, що адвокат «занадто активно захищає злочинця» або «виправдовує зрадника» — тобто фактично вважають сумлінне виконання захисником своєї роботи співучастю у злочині.

Медійні кампанії з дискредитації адвокатів також стали тривожною тенденцією, у публічному просторі з'являються замовні матеріали, які виставляють адвоката аморальною особою через склад його клієнтів, поширюються образи та погрози на його адресу¹⁸. Усі ці випадки об'єднує одне — порушення фундаментального принципу, за яким адвокат є незалежним професіоналом, а не «тінню» свого клієнта.

ДИСКУСІЯ НАВКОЛО НОВОГО ЗАКОНУ: АРГУМЕНТИ «ЗА» І «ПРОТИ»

Запровадження відповідальності за ототожнення адвоката з клієнтом викликало жваву дискусію у правничій спільноті та серед журналістів. Критики

¹⁶ Charlotte Chabas. Etre avocat de la défense, ce n'est pas nier la souffrance de la victime. Le Monde. 30.03.2018. URL: lemonde.fr/police-justice/article/2018/03/30/etre-avocat-de-la-defense-ce-n-est-pas-nier-la-souffrance-de-la-victime_5278426_1653578.html (дата звернення: 16.10.2025).

¹⁷ Lawyers in the line of fire. Independent. 30.07.2025. URL: independent.co.uk/news/uk/crime/lawyers-in-the-line-of-fire-186525.html (дата звернення: 16.10.2025).

¹⁸ Зростає кількість випадків ототожнення адвокатів із клієнтами — звіт НААУ. 28.08.2025. Там само.

закону, серед яких низка медійних та правозахисних організацій, застерігали про можливі негативні наслідки для свободи слова. З їхньої точки зору, норми про адміністративне правопорушення виписані надто широко і нечітко, що може призвести до цензури під час висвітлення судових справ. Зокрема, звертається увага, що закон оперує оціночними поняттями — «упереджене ставлення», «негативний тиск», «особиста причетність» адвоката — без чіткого правового визначення цих термінів. Через це «навіть проста констатація факту захисту адвокатом конкретної особи може стати підставою для притягнення до відповідальності», побоюються представники ЗМІ. До того ж заборона згадувати адвокатів як учасників процесу нібито суперечить принципу гласності судочинства і праву громадськості знати, що відбувається на відкритих судових засіданнях. Критики наголошують, що в міжнародній практиці принцип неототожнення спрямований передусім на захист адвоката від переслідувань з боку держави, а не обмеження публічної критики чи інформування суспільства. Тому поява адміністративних стягнень проти журналістів чи активістів, на їх думку, віддаляє Україну від демократичних стандартів та може мати «охолоджувальний ефект» на медіапростір. З цієї причини ряд організацій закликали парламент переглянути або скасувати ухвалені зміни, вказуючи на їхню потенційну неконституційність та небезпеку для свободи вираження поглядів¹⁹.

Водночас прихильники закону — передусім адвокатська спільнота — наполягають, що побоювання є перебільшеними, а норми нової статті застосовуватимуться виключно з метою захисту прав адвокатів. У НААУ підкреслюють: встановлена заборона ніяк не обмежує свободу висловлювань чи право критикувати адвокатів і клієнтів. Йдеться лише про заборону неправомірної персоналізації, коли адвоката навмисно ототожнюють із позицією чи діями клієнта з метою його дискредитації, тиску або підриву незалежності адвокатської діяльності. Закон не забороняє обговорювати хід процесу чи дії адвоката, не вводить жодної попередньої цензури — він лише встановлює чіткі

межі, за якими починається порушення професійних прав захисника. Ці межі цілком узгоджуються з Конституцією України та міжнародними стандартами, які допускають обмеження свободи слова заради захисту прав інших осіб (у цьому разі — права адвоката на професійну безсторонність і безпеку). Представники адвокатури звертають увагу, що для притягнення до відповідальності необхідно довести факт саме ототожнення у розумінні закону — тобто наявність наслідків у вигляді упередженого ставлення, шкоди незалежності чи правам адвоката. Кожен випадок буде розглядатися в індивідуальному порядку судом, тож про автоматичні санкції чи «масове переслідування журналістів» не йдеться²⁰.

Ба більше, наголошуємо, що закон ліквідує правовий вакуум, який існував досі. Якщо журналіст або посадовець дійсно переступили межу, перетворивши адвоката на об'єкт необґрунтованих нападів за його діяльність, то раніше у адвоката не було ефективних засобів захисту, окрім як звертатися за захистом порушених прав до НААУ чи цивільними позовами про захист честі. Тепер же з'явився швидкий механізм притягнення винних до відповідальності. Це матиме значний профілактичний ефект: багато потенційних критиків замисляться, перш ніж публічно переходити межу і перетворювати адвоката на мішень нападів. На цей момент в юридичному середовищі триває дискусія щодо окремих положень нового закону.

Показовим буде і те, чи підпише цей Закон Президент України (станом на вересень 2025 р. Рада адвокатів України публічно закликала Главу держави підписати ухвалений Закон)²¹.

Отже, попри одностайну підтримку адвокатської спільноти, остаточна доля й реалізація норми ще залежать від політичної волі та подальшого нормативного доопрацювання.

ЗНАЧЕННЯ НОВОГО ЗАКОНУ ДЛЯ АДВОКАТІВ ТА ЮРИДИЧНОЇ СПІЛЬНОТИ

Прийняття закону про відповідальність за ототожнення адвоката з клієнтом є, без перебільшення, істо-

¹⁹ Закон про заборону ототожнення адвоката з клієнтом: громадськість закликає скасувати загрозливі для свободи слова зміни. 21.07.2025. URL: zmina.ua/statements/zakon-pro-zaboronu-ototozhnennya-advokata-z-kliyentom-gromadskist-zaklykaye-skasuvaty-zagrozlyvi-dlya-svobody-slova-zminy/ (дата звернення: 16.10.2025).

²⁰ Тих, хто ототожнює адвокатів з клієнтами, штрафуватимуть — ухвалено закон. Там само.

²¹ РАУ закликала Президента підписати Закон про відповідальність за ототожнення адвоката з клієнтом. 15.09.2025. URL: unba.org.ua/news/10742-rau-zaklikala-prezidenta-pidpisati-zakon-pro-vidpovidal-nist-za-ototozhnennya-advokata-z-klientom.html (дата звернення: 16.10.2025).

ричним кроком для української адвокатури. Уперше на рівні закону запроваджено реальні важелі впливу на порушників професійних гарантій, що зміцнює статус адвокатури як невід'ємного інституту правосуддя.

Встановлена пряма заборона і штрафи за публічне ототожнення адвоката з клієнтом та його діями фактично реалізують на практиці давню норму про гарантії незалежності адвоката. Тепер кожен адвокат отримує інструмент правового захисту від персональних нападок і зможе посилатися не лише на етичні засади, а й на конкретну статтю КУпАП, що має превентивний характер.

Деталізуючи склад злочину в ст. 397 КК, законодавець ускладнив можливість уникнути покарання тим, хто перешкоджає роботі адвоката чи посягає на його права. Це має охолоджуючий ефект для недобросовісних правоохоронців або інших осіб, які раніше могли безкарно чинити тиск на адвокатів (наприклад, не допускаючи їх до підзахисних, вилучаючи матеріали справи, застосовуючи силу тощо).

Закон закріплює на рівні держави повагу до адвокатури, демонструючи, що держава готова захищати адвокатів від свавільних нападок і гарантувати їм безпеку при здійсненні захисту. Це, зі свого боку, підвищує довіру громадян до адвокатів і мотивує останніх сміливо братися за складні справи, не боячись репресій за виконання своїх обов'язків. Кожен адвокат буде краще захищений законом, а отже, краще захищені й права його клієнтів на кваліфіковану правову допомогу.

ВИСНОВКИ

Новий закон має системний ефект, він не лише заповнює прогалину в національному законодавстві, але й наближає Україну до високих міжнародних стандартів у сфері правосуддя та прав людини. Як відзначає Рада адвокатів України, цей крок став потужним сигналом підтримки правозахисної місії адвокатів і підтвердженням відданості принципам верховенства права та поваги до професійної гідності захисників. Україна демонструє, що лишається правовою державою, яка

цінує роль адвокатури в забезпеченні справедливого суду та готова убезпечити її від неправомірного тиску.

Звичайно, будь-який новий механізм потребує практичного напрацювання. Адвокатська спільнота наразі приділяє велику увагу роз'ясненню положень закону та моніторингу його застосування. Перші прецеденти притягнення до відповідальності за ототожнення адвоката з клієнтом стануть своєрідним тестом ефективності цієї норми. Від того, наскільки сумлінно і неупереджено суди будуть розглядати такі справи, залежатиме довіра і з боку журналістів, і з боку самих адвокатів. Показово, що у професійному середовищі звучать заклики переходити від емоційних дискусій до конструктивного аналізу практики застосування нових норм²². Це означає, що адвокати розуміють: реальна цінність закону проявиться через його реалізацію. Якщо він справді забезпечить належний баланс між свободою слова та захистом прав адвокатів — його можна буде назвати зразковим кроком вперед.

Наразі ж можна констатувати, що закон про заборону ототожнення адвоката з клієнтом — це об'єктивно назрілий і важливий інструмент захисту адвокатури. Він став прямою відповіддю на системну проблему, з якою стикалася правнича спільнота, і запровадив механізми її вирішення на майбутнє.

Для українських адвокатів це не лише новий рівень гарантій, але й визнання їхньої ролі у демократичному суспільстві. А для суспільства загалом — запорука того, що кожен, незалежно від обвинувачень, матиме захисника, який може виконувати свою роботу без остраху бути зганьбленим чи переслідуваним за свою професійну діяльність. Це зміцнює право на захист і наближає систему правосуддя України до європейських принципів справедливого суду та верховенства права.

Отже, **адвокат — не клієнт**. Усі учасники правового поля мають це усвідомлювати. Новий законодавчий механізм, за умови його належного застосування, стане дієвим інструментом проти спроб робити з адвокатів «ворогів» за їхню професійну діяльність. А в підсумку виграє кожен громадянин, чиє право на захист буде гарантоване сильною та незалежною адвокатурою.

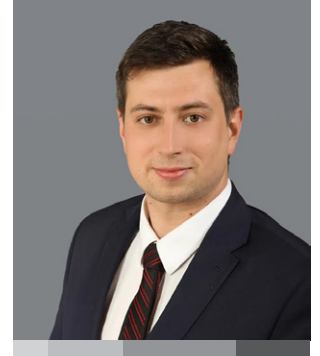
²² 14. Закон про ототожнення адвокатів з клієнтами: доля визначена, а час для маніпуляцій минув. Advokat Post. 16.09.2025. URL: <https://advokatpost.com/zakon-pro-ototozhnennia-advokativ-z-kliientamy-dolia-vyznachena-a-chas-dlia-manipuliatsij-mynuv/> (дата звернення: 16.10.2025).

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ПОЛЬСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Міхал Войтичек, адвокат,
юридична компанія
Drzewiecki Tomaszek & Partners

Мацей Очковський, адвокат,
юридична компанія
Drzewiecki Tomaszek & Partners¹

Польське товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) та його український аналог, товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ), є організаційно-правовими формами, популярними серед підприємців в обох країнах. У Польщі створення та особливості функціонування такого товариства регулюються Кодексом торговельних товариств². В Україні основними нормативними документами, що регулюють діяльність ТОВ, є Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», Цивільний кодекс України. Представлення подібностей та відмінностей між цими нормативно подібними структурами дозволяє краще зрозуміти специфіку ведення бізнесу в Польщі та Україні.

Польське ТОВ та українське ТОВ мають багато спільних рис, що робить їх привабливими для підприємців. Обидві форми мають правосуб'єктність, тобто вони є окремими суб'єктами, здатними укласти договори, набувати прав, брати на себе зобов'язання та представляти себе в суді. В обох випадках партнери не несуть особистої відповідальності за борги компанії, а їхній ризик обмежується внесеним капіталом. Управління базується на подібній структурі: правління (або директор у ТОВ) керує поточною діяльністю, тоді як збори акціонерів приймають стратегічні рішення. Обидві компанії повинні бути зареєстровані — у Польщі в Національному судовому реєстрі (KRS), а в Україні

в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб, підприємців та неурядових організацій.

СТВОРЕННЯ КОМПАНІЇ

Процес створення польського ТОВ та українського ТОВ відрізняється формальними вимогами, витратами та часом, необхідним для реєстрації.

У Польщі ТОВ є поширеною формою підприємницької діяльності. Його може заснувати одна або кілька фізичних або юридичних осіб, включаючи іноземців, без обмежень для громадян ЄС/ЄЕЗ. Мінімальний статутний капітал становить 5000 злотих, а вартість акцій повинна становити не менше 50 злотих. Статут,

¹ Юридична компанія Drzewiecki Tomaszek & Partners, офіс у Кракові Бродовича, 2/6 31-518 Краків.

² Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037, z późn. zm.) [online], dostęp: isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20000941037/U/Dhttps://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20000941037/U/D20001037Lj.pdf20001037Lj.pdf.

як правило, вимагає нотаріального посвідчення. Однак можна скористатися спрощеною системою S24, де реєстрація можлива онлайн за допомогою шаблону договору. Реєстрація в Національному судовому реєстрі (KRS) зазвичай займає від двох до чотирьох тижнів, тоді як реєстрація в системі S24 може бути швидшою та тривати 1-2 дні. Витрати включають судові збори, нотаріальні збори (залежно від розміру капіталу) та податок на цивільні угоди. Слід зазначити, що використання шаблону, доступного в IT-системі S24, не дозволяє врегулювати багато питань. Тому якщо партнери бажають включити нестандартні або більш просунуті рішення до статуту, необхідно використовувати традиційний метод укладання статуту перед нотаріусом. Також неможливо покрити статутний капітал негрошовим внеском у компанії, зареєстрованій онлайн в системі S24. Правління польського товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) може складатися з фізичних осіб з повною дієздатністю. Не обов'язково, щоб члени правління були громадянами Польщі. До заяви про внесення до Реєстру підприємців необхідно додати заяви членів правління щодо їхньої адреси для вручення. Якщо ця адреса знаходиться за межами Європейського Союзу, необхідно призначити представника для вручення в Польщі. Члени правління призначаються та звільняються зборами акціонерів. Компанія повинна мати зареєстрований офіс у Польщі, але на практиці, особливо для підприємців, які ведуть бізнес у таких сферах, як IT, для цієї мети використовуються віртуальні офіси.

ТОВ в Україні також може бути засноване однією або кількома особами, включаючи іноземців, хоча в певних секторах, таких як сільське господарство, діють обмеження. З 2016 року немає вимоги до мінімального статутного капіталу — його розмір вказується у статуті, а внески можуть бути зроблені як у грошовій, так і в натуральній формі. Статут може бути стандартним (без нотаріуса, що зменшує витрати) або індивідуальним, що забезпечує більшу гнучкість³. Реєстрація ТОВ в Україні набагато швидша, ніж у Польщі, зазвичай займає 1-2 дні за умови подання повної документації. Порівняно зі створенням товариства з обмеженою відповідальністю в Польщі, витрати нижчі, близько 2300 гривень (приблизно 50 євро), а типовий статут виключає нотаріальні збори. Виконавчим

органом зазвичай є одноосібний директор, хоча може бути призначена рада директорів. Директорам-нерезидентам потрібен дозвіл на роботу.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЧЛЕНІВ ОРГАНІВ ТОВАРИСТВА

Відповідальність членів органів товариства в польських ТОВ та українських ТОВ відрізняється як за обсягом, так і за тяжкістю.

У Польщі ключовим ризиком є відповідальність перед кредиторами згідно зі ст. 299 Кодексу про торгові товариства. По суті, якщо стягнення з компанії виявиться неефективним, а правління не подасть заяву про банкрутство у відповідні терміни (тобто 30 днів з дати визнання компанії неплатоспроможною, що означає втрату здатності компанії виконувати свої належні фінансові зобов'язання), її члени несуть солідарну відповідальність перед кредиторами за борги компанії. Це також стосується податкових боргів компанії та несплачених внесків на соціальне страхування за працівників компанії. Член правління може бути звільнений від відповідальності перед кредиторами компанії, якщо він доведе, що не винен у несвоєчасному поданні заяви про банкрутство, що може виникнути внаслідок різних обставин, які суд розглядатиме та оцінюватиме в конкретній справі.

Члени правління польського ТОВ також несуть відповідальність перед компанією за збитки, завдані діями або бездіяльністю, що суперечать закону або статуту компанії, якщо вони не доведуть свою нездатність виконувати свої зобов'язання. Наглядова рада, призначення якої не є обов'язковим у ТОВ, несе відповідальність лише перед товариством за невиконання своїх наглядових обов'язків, що обмежує ризик, який несуть її члени, порівняно з правлінням.

У ТОВ правила відповідальності менш суворі. Директор (або члени ради директорів) несуть відповідальність перед компанією за збитки, завдані внаслідок порушення законодавства або статуту, але це вимагає доказу вини та конкретних збитків.

На відміну від Польщі, в Україні немає положення, яке автоматично притягує директора до відповідальності за борги товариства у разі його неплатоспроможності. Однак у процедурі банкрутства директор може бути притягнутий до відповідальності, якщо буде

³ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15?find=1&text#Text.

доведено, що його дії призвели до банкрутства, наприклад, шляхом приховування активів. Податкова відповідальність застосовується в першу чергу до грубої недбалості, такої як ухилення від сплати податків, але вона застосовується рідше, ніж у Польщі. Наглядова рада, яка рідко призначається в ТОВ, несе відповідальність за невиконання своїх зобов'язань, але її значення невелике.

Таким чином, польське ТОВ ставить членів правління в більш ризиковане становище, особливо перед кредиторами, тоді як в українському ТОВ відповідальність в першу чергу обмежується відносинами з компанією.

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМПАНІЇ

Формальність функціонування органів у польському ТОВ значно вища, ніж в українському ТОВ, що впливає на діяльність компанії. У Польщі рішення зборів засновників повинні бути зафіксовані у письмовій формі, включаючи порядок денний, зміст рішень та результати голосування. Такі питання, як внесення змін до статуту компанії, вимагають нотаріального посвідчення, що збільшує витрати. Відсутність протоколу або недотримання необхідної форми може призвести до недійсності рішення. Зобов'язок ведення протоколу також поширюється на рішення правління та наглядової ради. Формальність значно вища, коли ТОВ є товариством з одним учасником. У такій ситуації в деяких випадках необхідна спеціальна форма для юридичних операцій, що стосуються компанії.

В українському ТОВ формальність менш сувора, що пришвидшує процеси прийняття рішень. Рішення зборів засновника вимагають протоколу, але правила визначають лише основні елементи, такі як дата та результати голосування, без необхідності нотаріального посвідчення, якщо інше не передбачено статутом.

Модельний статут ще більше спрощує процедури. Рішення єдиного засновника повинні бути у письмовій формі, але без будь-яких конкретних вимог. Директор, який діє як виконавчий орган, не зобов'язаний фіксувати рішення, якщо це не вимагається статутом, а в невеликих товариствах з обмеженою відповідальністю документація зведена до мінімуму. Наглядова рада, що трапляється рідко, фіксує рішення відповідно до правил, зазначених у статуті. Протоколи ведуться всередині компанії, але відсутність суворого нагляду збільшує ризик виникнення спорів між членами керівних органів компанії та компанією.

ВИСНОВОК

Польське ТОВ та українське ТОВ є подібними організаційно-правовими формами, що пропонують обмежену відповідальність та дозволяють вести бізнес фізичним та юридичним особам, включаючи іноземців. Створення товариства з обмеженою відповідальністю у Польщі є дорожчим та трудомісткішим процесом, вимагає мінімального капіталу та часто потребує нотаріального провадження, тоді як ТОВ може бути створено швидше та з меншими витратами. Відповідальність членів правління в польському товаристві з обмеженою відповідальністю є більш суворою, особливо перед кредиторами. У ТОВ відповідальність переважно обмежується збитками, завданими компанією. Формальність керівних органів польського ТОВ забезпечує більшу правову визначеність, але збільшує бюрократію, тоді як український законодавець надає пріоритет простоті у функціонуванні органів ТОВ, що може бути особливо привабливим для менших проєктів. Вибір між цими формами залежить від масштабу бізнесу, бюджету та уподобань щодо правової стабільності та операційної гнучкості.

ПРИПИНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ МІЖ СТОРОНАМИ ШЛЯХОМ ЗАРАХУВАННЯ ЗУСТРІЧНИХ ОДНОРІДНИХ ВИМОГ — ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗНЯТТЯ З КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ГРАНИЧНИХ СТРОКІВ РОЗРАХУНКІВ ЗА ОПЕРАЦІЯМИ З ЕКСПОРТУ ТОВАРІВ

Віктор Ясевін, адвокат, представник НААУ в Угорщині (м. Будапешт)

У статті розглянуто особливості припинення зобов'язань між сторонами шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог, досліджено проблемні питання зняття з контролю за дотриманням граничних строків розрахунків за операціями з експорту товарів. Окрема увага приділена питанням визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення про накладання штрафу та пені.

Під час дії воєнного стану в Україні надважливим залишається забезпечення стабільного функціонування економіки країни, у тому числі підтримання активної зовнішньоекономічної діяльності резидентів щодо експорту та імпорту товарів.

Законом України «Про валюту і валютні операції» № 2473 від 21.06.2018 встановлено загальні правила розрахунків при здійсненні суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності експортно-імпортних операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності.

Відповідно до п. 14-2 постанови Правління Національного банку України¹ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18 від 24.02.2022 (у редакції зі змінами, внесеними згідно з постановою НБУ № 22 від 16.02.2024) (*норми якої є нормами спеціальної дії на період запровадження воєнного стану на території України*), граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів становлять **180 календарних днів** та застосовуються до операцій, здійснених з 5 квітня 2022 року.

У свою чергу, ст. 20 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 361 від 06.12.2019 визначає мінімальну суму експортної операції, з якої розпочинається валютний нагляд за дотриманням резидентом граничних строків розрахунків. Ця сума становить 400 тисяч гривень на момент проведення фінансової операції.

Згідно з постановою Правління НБУ № 7 від 02.12.2019, якою затверджено Інструкцію «Про порядок валютного нагляду банків за дотримання резидентами граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів», на банки покладено обов'язок здійснювати валютний нагляд за дотриманням їх клієнтами-резидентами граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів.

Положення ч. 5 ст. 13 Закону України «Про валюту і валютні операції» № 2473 від 21.06.2018 передбачає, що порушення резидентами строку розрахунків тягне

¹ Далі за текстом — НБУ.

за собою нарахування пені за кожний день прострочення в розмірі 0,3 % суми неодержаних грошових коштів за договором (вартості недопоставленого товару) у національній валюті (у разі здійснення розрахунків за зовнішньоекономічним договором (контрактом) у національній валюті) або в іноземній валюті, перерахованій у національну валюту за курсом НБУ, встановленим на день виникнення заборгованості. Загальний розмір нарахованої пені не може перевищувати суми неодержаних грошових коштів за договором (вартості недопоставленого товару).

При здійсненні юридичними особами, резидентами України зовнішньоекономічної діяльності з експорту та імпорту товарів виникають непоодинокі випадки, коли між одними й тими ж сторонами зовнішньоекономічних відносин виникають зустрічні, взаємні однорідні зобов'язання. Принагідно зазначимо, що зустрічність вимог передбачає одночасну участь сторін у двох зобов'язаннях, в яких кредитор за одним зобов'язанням є боржником за другим, а боржник за першим зобов'язанням є кредитором за другим.

Правила припинення зобов'язання сформульовані у главі 50 «Припинення зобов'язання» розділу I Книги п'ятої «Зобов'язальне право» Цивільного кодексу України².

Норми ч. 1 ст. 598 ЦК передбачають, що зобов'язання припиняється частково або у повному обсязі на підставах, установлених договором або законом, зокрема згідно з ч. 1 ст. 601 ЦК зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги.

ЦК визначає умови, яким мають відповідати вимоги сторін для того, щоб вони підлягали взаємному зарахуванню, зокрема **такі вимоги мають бути:**

а) *зустрічними* (кредитор за одним зобов'язанням є боржником за іншим, а боржник за першим зобов'язанням є кредитором за другим);

б) *бути однорідними* (зараховуватися можуть вимоги про передачу речей одного роду, у зв'язку з чим, зарахування, як спосіб припинення, як правило, застосовується до зобов'язань із передачі родових речей, зокрема грошей);

в) *строк виконання таких вимог настав, не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги.*

Таким чином, якщо при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності з експорту та імпорту товарів між резидентами України та їх контрагентами-нерезидентами виникають взаємні однорідні зобов'язання, сторони згідно з ч. 1 ст. 601 ЦК мають право припинити такі зобов'язання шляхом зарахуванням зустрічних однорідних вимог.

Зауважимо, що ми розглядаємо випадки реальних, а не удаваних зовнішньоекономічних відносин, при яких між їх сторонами виникають дійсні зустрічні однорідні зобов'язання, а не фіктивні, удавані, метою яких є приховати справжній правочин між сторонами.

Як ми розуміємо, у випадку припинення між сторонами однорідних зобов'язань шляхом зарахуванням зустрічних однорідних вимог, **надходження валютної виручки** на банківський рахунок резидента за операцію з експорту товарів **не відбудеться**.

Чи буде таке припинення зобов'язань між сторонами зовнішньоекономічних відносин підставою для зняття банківського нагляду за дотриманням резидентом граничних строків розрахунків за операціями з експорту товарів?

Відповідно до положень п.п. 5 п. 10 постанови Правління НБУ «Про затвердження Інструкції про порядок валютного нагляду банків за дотриманням резидентами граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів» № 7 від 02.01.2019, банк має право завершити здійснення валютного нагляду за дотриманням резидентами граничних строків розрахунків за наявності документів про припинення зобов'язань за операціями з експорту, імпорту товарів зарахуванням зустрічних однорідних вимог.

У той же час норма спеціальної дії, а саме п. 14-б постанови правління НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18 від 24.02.2022 у редакції зі змінами, внесеними згідно з постановою НБУ № 22 від 16.02.2024, визначає, що **банк не має права завершити здійснення валютного нагляду** за дотриманням резидентами граничних строків розрахунків за операціями з експорту / імпорту товарів **на підставі документів про припинення зобов'язань зарахуванням зустрічних однорідних вимог**.

Наслідком залишення резидента під валютним надглядом щодо дотримання граничних строків розрахунків за операцією з експорту товарів (180 кален-

² Далі за текстом — ЦК.

дарних днів) після припинення зобов'язань між сторонами зарахуванням зустрічних однорідних вимог стане автоматичне порушення таким резидентом установлених граничних строків розрахунків за операцією з експорту товарів.

У свою чергу, порушення резидентом граничних строків розрахунків за операцією з експорту товарів є приводом для проведення його перевірки територіальним підрозділом Державної податкової служби, результатом якої буде отримання податкового повідомлення-рішення, яким на підставі п.п. 54.3.3 п. 54.3 ст. 54 Податкового кодексу України, ч. 5 ст. 13 Закону України «Про валюту і валютні операції» № 2473 від 21.06.2018 до резидента буде застосовано суму штрафних (фінансових), санкцій (штрафів) та/або пені за порушення граничного строку розрахунків у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Як діяти у такій ситуації резиденту, яку правову позицію обрати для захисту своїх прав та визнання у судовому порядку протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення про накладання штрафу та пені за порушення граничного строку розрахунків за операцією з експорту?

Згідно з положеннями ч. 4 ст. 6 та ч. 1 ст. 14 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959-XII від 16.04.91 суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право укладати будь-які види зовнішньоекономічних договорів (контрактів), крім тих, які прямо та у виключній формі заборонені законами України. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право самостійно визначати форму розрахунків за зовнішньоекономічними операціями з-поміж тих, що не суперечать законам України та відповідають міжнародним правилам.

Відповідно до положень ст. 627, 628 ЦК сторони вільні у виборі виду договору та його умов, а згідно з нормами ст. 629 ЦК укладений договір є обов'язковим для виконання сторонами.

Положення ч. 1 ст. 598 ЦК визначає, що зобов'язання припиняється частково або у повному обсязі на підставах, установлених **договором** або **законом**.

Згідно з ч. 1 ст. 601 ЦК зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконан-

ня яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги.

Правочин відповідно ч. 1 ст. 204 ЦК є правомірним, якщо його невідійснить прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом невідійсним.

Констатуємо, **що випадки, у яких** суб'єктам господарювання **забороняється** припиняти зобов'язання шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог, можуть бути **визначені виключно в законах** України.

Водночас положення чинного національного законодавства України не забороняють, а їх певні норми прямо передбачають зарахування зустрічних однорідних вимог, як один із видів припинення зобов'язання за зовнішньоекономічними договорами.

Відповідно до принципу юридичної сили нормативно правових актів положення законів мають вищу юридичну силу над положеннями підзаконних нормативних актів. Право, встановлено законом, не може бути скасоване підзаконними актами, постановами чи листами НБУ тощо.

Варто зосередити увагу і на тому, що положення п. 14-6 постанови Правління НБУ № 18 від 24.02.2022 **не містить заборони на припинення зустрічних зобов'язань**, адже **зміст цієї норми спрямовано на врегулювання діяльності саме банківських установ** у сфері валютного нагляду і не поширюється на господарську діяльність суб'єктів господарювання та не містить вимог чи обмежень щодо способів припинення зобов'язань, наданих суб'єктам господарської діяльності законами України, а саме права припиняти договірні зобов'язання за зовнішньоекономічним контрактом шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог.

Враховуючи вищевикладене, констатуємо, що у випадках припинення резидентом зобов'язань зарахуванням зустрічних однорідних вимог, посилення територіальних податкових органів у податковому повідомленні-рішенні на положення п. 14-6 постанови Правління НБУ № 18 від 24.02.2022 є хибним та протиправним і не може бути покладено в обґрунтування як підстава для притягнення резидента до відповідальності за порушення встановлених граничних строків повернення валютної виручки за результатами операції з експорту товарів.

УСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ, ЩО МАЄ ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПОСТІЙНОГО ДОГЛЯДУ ЗА ОСОБОЮ З ІНВАЛІДНІСТЮ, ДЛЯ ОФІЦІЙНОГО ПІДТВЕРДЖЕННЯ ТАКОГО ДОГЛЯДУ

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог про встановлення факту, що має юридичне значення. Ця проблема є актуальною, оскільки потребує з'ясування значення доказів для встановлення факту здійснення постійного догляду за особою з інвалідністю I групи безстроково, яке необхідне для можливості офіційного підтвердження такого догляду в державних органах, в органах місцевого самоврядування, органах Міністерства охорони здоров'я для забезпечення прав та інтересів особи похилого віку і впливає на інтереси особи, яка потребує постійного догляду.

Порядок вирішення питання можливості оформлення постійного догляду за особами похилого віку, в тому числі за особами, які потребують постійного стороннього догляду, визначено Законом України від 17.01.2019 № 2671 «Про соціальні послуги»¹, Порядком підготовки та перепідготовки фізичних осіб, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 430.

Постановою Кабінету Міністрів України від 06.10.2021 № 1040 затверджено Порядок подання та оформлення документів, призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності на професійній основі.

Указані нормативно-правові акти визначають порядок отримання статусу фізичної особи, яка надає соціальні послуги з догляду, внесення відомостей про

таких осіб до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг, порядок отримання витягу з такого Реєстру.

Факт постійного надання соціальних послуг (догляду) інвалідам, хворим та особам похилого віку, які не здатні до самообслуговування і потребують постійної сторонньої допомоги, може бути встановлений структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчими органами сільських, селищних, міських рад за місцем проживання / перебування осіб, яким надаються соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі з дотриманням Порядку подання та оформлення документів, призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.09.2020 № 859².

¹ Далі за текстом — Закон № 2671.

² Далі за текстом — Порядок № 859.

У постанові Великої Палати Верховного Суду у справі № 287/167/18-ц від 30.01.2020³ зазначено що, вирішуючи питання про прийняття заяви про встановлення факту, який має юридичне значення, суддя, зокрема, зобов'язаний з'ясувати питання про підсудність і юрисдикційність, тобто суддя повинен перевірити, чи може взагалі ця заява розглядатися в судовому порядку і чи не віднесено її розгляд до повноважень іншого органу, а якщо за законом заява не підлягає судовому розгляду, суддя мотивованою ухвалою відмовляє у відкритті провадження, а коли справу вже відкрито — закриває провадження у ній.

Статтею 1 Закону № 2671 визначено, що надавачі соціальних послуг — юридичні та фізичні особи, фізичні особи — підприємці, включені до розділу «Надавачі соціальних послуг» Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг, а отримувачі соціальних послуг — це особи / сім'ї, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, яким надаються соціальні послуги.

У ст. 15 Закону № 2671 зазначено порядок ведення і внесення відомостей до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг щодо надавачів та отримувачів таких соціальних послуг.

Згідно з ч. 1 ст. 11 цього ж Закону до уповноважених органів системи надання соціальних послуг належать: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення; Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації; виконавчі органи міських рад міст обласного значення, рад об'єднаних територіальних громад.

У ст. 13 Закону № 2671 врегульовано статус надавачів соціальних послуг. Так, вони провадять свою діяльність відповідно до законодавства про соціальні послуги, на підставі установчих та інших документів, якими визначено перелік соціальних послуг і категорії осіб, яким надаються такі послуги, за умови забезпечення їх відповідності критеріям діяльності надавачів соціальних послуг, установленим Кабінетом Міністрів України.

Надавачем соціальних послуг може бути фізична особа або юридична особа незалежно від форми власності.

Працівники надавачів соціальних послуг і фізичні особи, які надають соціальні послуги з догляду відпо-

відно до цього Закону без здійснення підприємницької діяльності, забезпечують надання соціальних послуг на професійній основі відповідно до вимог цього Закону.

Фізичні особи, які надають соціальні послуги з догляду відповідно до цього Закону без здійснення підприємницької діяльності, можуть надавати соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі без проходження навчання та дотримання державних стандартів соціальних послуг отримувачам соціальних послуг із числа членів своєї сім'ї, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права й обов'язки та є: особами з інвалідністю I групи; дітьми з інвалідністю; громадянами похилого віку з когнітивними порушеннями; невиліковно хворими, які через порушення функцій організму не можуть самостійно пересуватися та самообслуговуватися; дітьми, яким не встановлено інвалідність, але які є хворими на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежні), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, дітьми, які отримали тяжку травму, потребують трансплантації органа, потребують паліативної допомоги. Перелік зазначених тяжких захворювань, розладів, травм, станів дітей, яким не встановлено інвалідність, затверджує Кабінет Міністрів України (п. 6 ст. 13 указанного Закону).

Фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду відповідно до цього Закону без здійснення підприємницької діяльності, виплачується компенсація за догляд.

У п. 1 Порядку № 859 встановлено механізм призначення і виплати компенсації за догляд, що признається фізичній особі, яка надає соціальні послуги з догляду без провадження підприємницької діяльності на непрофесійній основі зазначеним у ст. 13 Закону № 2671 категоріям осіб.

Згідно зі ст. 19 Закону № 2671 підставою для розгляду питання надання соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів є подання до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчого органу міської ради міст обласного значення, ради об'єднаної територіальної

³ Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 287/167/18-ц від 30.01.2020. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/87454063.

громади за місцем проживання / перебування особи: заяви особи або її законного представника про надання соціальних послуг; звернення, повідомлення інших осіб в інтересах осіб / сімей, які потребують соціальних послуг.

Порядок подання заяви, звернення, повідомлення про надання соціальних послуг визначається Порядком організації надання соціальних послуг, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587.

Статтею 22 Закону № 2671 передбачено порядок укладення між надавачем та отримувачем соціальних послуг або його законним представником *договору про надання соціальних послуг*.

Положеннями Закону № 2671 та Порядку визначено, що обов'язковою передумовою встановлення юридичного факту догляду за особою, яка має інвалідність I групи, є наявність постійного і безперервного догляду. При цьому нездатність особи до самообслуговування передбачає постійну потребу особи у сторонній допомозі, а не час від часу, з одночасним оформленням такого догляду в органах соціального захисту населення.

Розглянемо приклад судової практики стосовно позовних вимог про встановлення факту, що має юридичне значення щодо здійснення постійного догляду за особою з інвалідністю I групи безстроково, яке необхідне для можливості офіційного підтвердження такого догляду.

15.04.2024 ОСОБА_1 звернувся до Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області через систему «Електронний суд» із зазначеною заявою, в якій просить суд установити факт, що ОСОБА_1 здійснює постійний сторонній догляд терміном безстроково за ОСОБА_2, який згідно з довідкою до акта огляду медико-соціальною експертною комісією від 04.06.2021 № _серія _ є інвалідом першої групи з 04.06.2021 безстроково та потребує постійного стороннього догляду.

В обґрунтування заяви ОСОБА_1 зазначив, що він є рідним сином ОСОБА_2. Останній є громадянином похилого віку, особою з інвалідністю I групи пожиттєво-безстроково, яка встановлена згідно з чинним законодавством. Згідно з довідкою до акта огляду медико-соціальною експертною комісією від 04.06.2021 ОСОБА_2 встановлена I група інвалідно-

сті з 04.06.2021 безстроково. Також згідно з довідкою МСЕК від 04.06.2021 його батько потребує постійного стороннього догляду. Здійснення ОСОБА_1 постійного догляду за ОСОБА_2 необхідне йому для можливості офіційного підтвердження такого догляду в державних органах, в органах місцевого самоврядування, органах Міністерства охорони здоров'я для забезпечення прав та інтересів особи похилого віку і впливає на інтереси особи, яка потребує постійного догляду. За цих підстав просить установити факт, що має юридичне значення, а саме, що ОСОБА_1 здійснює постійний сторонній догляд за ОСОБА_2, який є особою похилого віку, особою з інвалідністю I групи, та за станом здоров'я. Згідно з довідкою МСЕК від 04.06.2021 за станом здоров'я, через стійке порушення функцій організму, особа з інвалідністю не здатна до самообслуговування та потребує постійного стороннього догляду терміном безстроково.

Вирішуючи питання про відкриття провадження у цій справі, суддя виходить із такого. Як впливає зі змісту поданої заяви, заявник просить установити факт здійснення ним постійного догляду за особою, яка потребує такого догляду з його боку, і він є єдиною особою, яка може здійснювати такий догляд.

Згідно з наявною в матеріалах справи копією довідки МСЕК від 04.06.2021 ОСОБА_2 є особою з інвалідністю I групи безстроково та потребує постійного стороннього догляду.

Ухвалою Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу від 17.04.2024⁴ відмовлено у відкритті провадження у справі за заявою ОСОБА_1 про встановлення факту, що має юридичне значення. Суддя при прийнятті такої ухвали виходить з того, що в порядку окремого провадження розглядаються справи про встановлення фактів, зокрема якщо згідно із законом такі факти породжують юридичні наслідки, тобто від них залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав осіб; встановлення факту не пов'язується із наступним вирішенням спору про право. Як впливає зі змісту поданої заяви, заявник просить встановити факт здійснення ним постійного догляду за особою, яка потребує такого догляду з його боку, і він є єдиною особою, яка може здійснювати такий догляд. Суд вказав, що чинним законодавством визначений позасудовий порядок установа факту, який просить установити заявник у судовому порядку,

⁴ Ухвала Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу від 17.04.2024. Справа № 214/3506/24. URL: reestr.court.gov.ua/Review/118440449.

що виключає можливість такого розгляду. Отже, заявник має право звернутися до відповідних уповноважених органів з дотриманням вимог законодавства та у разі незгоди із прийнятим рішенням оскаржити його в судовому порядку.

В апеляційній скарзі ОСОБА_1 просить ухвалу суду першої інстанції скасувати та направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції. Зазначає, що судом порушено норми процесуального права, оскільки заявник звернувся до суду для встановлення факту того, що він є єдиною особою, яка здійснює догляд за своїм батьком.

Заявник вказує на те, що 21.02.2024 він подав до Управління праці та соціального захисту населення виконкому Саксаганської районної у місті ради пакет документів для призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі, щодо догляду на непрофесійній основі за ОСОБА_2, однак із рішення Виконавчого комітету Саксаганської у м. Кривому Розі ради від 14.03.2024 випливає, що він не має права на компенсації як особа, яка надає соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі, оскільки середньомісячний сукупний дохід перевищує або дорівнює рівню прожиткового мінімуму для сім'ї, що свідчить про те, що він вже звертався в позасудовому порядку відповідно до чинного законодавства України до відповідних осіб із заявою про встановлення факту догляду за батьком на непрофесійній основі.

Установлення факту здійснення ним постійного догляду за ОСОБА_2 необхідне для можливості офіційного підтвердження такого догляду в державних органах, органах місцевого самоврядування, органах Міністерства охорони здоров'я для забезпечення прав та інтересів особи похилого віку і впливає на інтереси особи, яка потребує постійного догляду.

У відзиві на апеляційну скаргу заявника зацікавлена особа ОСОБА_2 просить апеляційну скаргу заявника задовольнити, ухвалу суду першої інстанції скасувати та направити справу для розгляду до суду першої інстанції.

Колегія суддів вважає, що апеляційна скарга підлягає залишенню без задоволення.

Відмовляючи у відкритті провадження у справі, суд першої інстанції виходив із того, що для установлення факту здійснення догляду за особою, яка потребує постійного догляду, визначений відповідним законо-

давством, законом визначений позасудовий порядок установлення факту здійснення постійного догляду за особою, про встановлення якого просив заявник, у зв'язку з чим *такий факт не може встановлюватись у судовому порядку в окремому провадженні*. Колегія суддів погоджується з таким висновком суду.

Ураховуючи вищевикладене, колегія суддів звертає увагу, що *фактично надання соціальних послуг у вигляді постійного догляду за особою з інвалідністю здійснюється в порядку, встановленому чинним законодавством і оформлюється рішенням відповідного органу, тому цей факт не може бути встановлений у судовому порядку*. У разі відмови заявнику бути надавачем соціальних послуг або у призначенні компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги, він має право оскаржити таке рішення суб'єкта владних повноважень у судовому порядку.

Відповідно до постанови Верховного Суду від 30.01.2020 у справі № 287/167/18-ц, вирішуючи питання про прийняття заяви про встановлення факту, що має юридичне значення, суддя, зокрема, зобов'язаний з'ясувати питання про підсудність та юрисдикційність, тобто суддя повинен перевірити, чи може взагалі ця заява розглядатися в судовому порядку і чи не віднесено її розгляд до повноважень іншого органу. Якщо за законом заява не підлягає судовому розгляду, суддя мотивованою ухвалою відмовляє у відкритті провадження, а коли справу вже відкрито — закриває провадження у ній. Ураховуючи встановлене, якщо за законом заява не підлягає судовому розгляду, суддя мотивованою ухвалою *відмовляє у відкритті провадження*.

Із урахуванням того, що інші доводи апеляційної скарги є ідентичними доводам, яким судом першої інстанції надана належна оцінка, апеляційний суд дійшов висновку про відсутність необхідності повторно відповідати на ті самі аргументи заявника.

При цьому колегією суддів ураховано усталену практику ЄСПЛ, який неодноразово відзначав, що рішення національного суду повинне містити мотиви, які достатні для того, щоб відповісти на істотні аспекти доводів сторін (*рішення у справі «Руїз Торія проти Іспанії»*). Це право не вимагає детальної відповіді на кожен аргумент, використаний стороною, більше того, воно дозволяє судам вищих інстанцій просто підтримати мотиви, наведені судами нижчих інстанцій, без того, щоб повторювати їх. ЄСПЛ зауважив, що згідно з його

усталеною практикою, яка відображає принцип, пов'язаний із належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів та інших органів із вирішення спорів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються. Хоча п. 1 ст. 6 Конвенції зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, його не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної відповіді на кожен аргумент. Міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною залежно від характеру рішення («Серявін та інші проти України», № 4909/04, § 58, ЄСПЛ, від 10.02.2010)⁵.

Оскаржувана ухвала постановлена з дотриманням вимог процесуального законодавства, тому підстав для її скасування в межах доводів апеляційної скарги не вбачається.

Постановою Дніпровського апеляційного суду від 29.05.2024⁶ за наслідками розгляду апеляційної скарги ОСОБА_1 ухвалу Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу від 17.04.2024 залишено без змін.

ОСОБА_2 звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою. Ухвалою Верховного Суду від 24.06.2024 відкрито касаційне провадження у справі № 214/3506/24.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ⁷

Касаційна скарга не підлягає задоволенню.

Існують два порядки встановлення фактів, що мають юридичне значення: позасудовий і судовий.

Якщо факт, який має юридичне значення, підлягає встановленню в позасудовому порядку, особа має використати такий порядок. Відмова відповідного органу в установленні такого факту може бути оскаржена зацікавленою особою до суду в порядку адміністративного судочинства.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 186 Цивільного процесуального кодексу України⁸ суддя відмовляє у відкритті провадження, якщо заява не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства. Суддя, приймаючи заяву, повинен перевірити, чи може взагалі ця заява розглядатися в судовому порядку і чи не віднесено її розгляд до повноважень іншого органу. Якщо за законом заява не підлягає судовому розгляду, суддя мотивованою ухвалою відмовляє у відкритті прова-

дження, а коли справу вже відкрито — закриває провадження у ній.

Таким чином, судовий порядок установлення факту, що має юридичне значення, використовується лише у випадку, коли чинним законодавством не передбачено іншого позасудового порядку його встановлення.

У справі, що переглядається, ОСОБА_1 просив установити факт здійснення ним постійного догляду за ОСОБА_2, який потребує такого догляду, посилячись на необхідність офіційного підтвердження зазначеного факту з метою надання допомоги і представлення особи, яку він доглядає, в медичних закладах, органах місцевого самоврядування та органах державної влади.

Колегія суддів погоджується з висновками судів про те, що чинним законодавством, зокрема ст. 315 ЦПК, передбачено позасудовий порядок установлення факту здійснення постійного догляду за особами, які його потребують.

Наведене законодавство свідчить, що для отримання підтвердження факту здійснення догляду за особою з інвалідністю надавач соціальної послуги з догляду вдома має бути включений до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг, який на місцевому рівні ведуть виконавчі органи місцевих рад і за заявою особи підтверджують такий статус шляхом видачі протягом 30 днів безкоштовної довідки про здійснення догляду за особою з інвалідністю.

Доводи заявника про те, що лише суд може встановити факт того, що він доглядає за своїм батьком, спростовуються наведеним законодавством, за яким незалежно від того, претендує надавач соціальної послуги на отримання компенсації від держави чи ні, для отримання відповідного статусу надавач та отримувач соціальних послуг включаються до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг.

Посилання в касаційній скарзі на те, що лише в судовому порядку може бути підтверджено факт того, що ОСОБА_1 є єдиним надавачем соціальної послуги батьку та відсутні інші особи, які можуть здійснювати такий догляд, спростовуються встановленим чинним законодавством порядком надання соціальних послуг, який допускає відмову в наданні соціальної послуги

⁵ Справа «Серявін та інші проти України» (заява № 4909/04). Страсбург, 10.02.2010. Остаточне 10.05.2011. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672#Text.

⁶ Постанова Дніпровського апеляційного суду від 29.05.2024. Справа № 214/3506/24. URL: reyeistr.court.gov.ua/Review/119376472.

⁷ Постанова Верховного Суду від 26.08.2024. Справа № 214/3506/24. URL: reyeistr.court.gov.ua/Review/121472195.

⁸ Далі за текстом — ЦПК.

у випадку, якщо встановлено відсутність потреби у соціальній послугі.

Суди попередніх інстанцій установили, що надані заявником докази *не свідчать*, що відповідно до рішення виконавчого комітету Саксаганської у м. Кривому Розі ради від 14.03.2024 ОСОБА_1 не має права саме на компенсації як особа, яка надає соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі. При цьому заявник *не надав суду рішення відповідного органу щодо поданої ним заяви про згоду надавати соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі*.

Оскільки розгляд заяви ОСОБА_1 віднесено до повноважень інших органів і за законом *не підлягає судовому розгляду*, суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, дійшов правильного висновку про відмову у відкритті провадження з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 186 ЦПК.

Інші аргументи, наведені в касаційній скарзі, не спростовують висновків судів попередніх інстанцій і не дають підстав вважати, що суди порушили норми процесуального права, про що зазначив у касаційній скарзі заявник.

Фактично доводи касаційної скарги є ідентичними доводам заявника, яким судом апеляційної інстанції надана належна оцінка, тому Верховний Суд дійшов

висновку про *відсутність необхідності повторно відповідати на ті самі аргументи*.

У задоволенні клопотання ОСОБА_2 про передання справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду відмовлено, касаційну скаргу ОСОБА_2 залишено без задоволення. Ухвалу Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу від 17.04.2024 та постанову Дніпровського апеляційного суду від 29.05.2024 залишити без змін.

Таким чином, робимо висновки:

— для отримання підтвердження факту здійснення догляду за особою з інвалідністю надавач соціальної послуги з догляду вдома має бути включений до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг;

— саме по собі визнання юридичного факту в судовому порядку є непотрібним, якщо від цього факту не виникають, не змінюються чи не припиняються інші правовідносини. Судовий порядок установлення факту, що має юридичне значення, використовується лише у випадку, коли чинним законодавством не передбачено іншого позасудового порядку його встановлення. Якщо факт, який має юридичне значення, підлягає встановленню в позасудовому порядку, особа має використати такий порядок.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

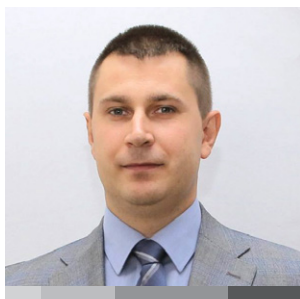
телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

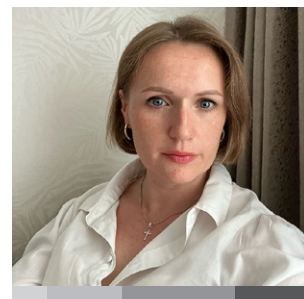

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД: ПРАКТИКА ЄСПЛ (КРИМІНАЛЬНИЙ ТА ЦИВІЛЬНИЙ АСПЕКТИ)¹

Віталій Ковтун, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

Марина Ковтун, шеф-редактор Вісника НААУ, адвокат, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

Дуалізм сфери застосування ст. 6 Конвенції має фундаментальне значення: по-перше, у разі висунення кримінального обвинувачення проти особи (кримінальний аспект), по-друге, у випадках спору щодо прав та обов'язків цивільного характеру (цивільний аспект). Слід наголосити, що тлумачення ст. 6 Конвенції по кримінальних справах ускладнюються базовими відмінностями, які існують між системами кримінальної юстиції за загального та континентального права. Доктрину широкої свободи розсуду держави застосовує Суд щодо категорії «права та обов'язки цивільного характеру», що впливає на подальше впровадження практики у національну правову систему.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (КРИМІНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Рішення у справі Сепперн проти Естонії (SEPPERN v. ESTONIA)³, заява 31722/22, від 16 вересня 2025 року, заява стосується використання незаконно отриманих доказів у кримінальному процесі. Заявник підозрювався у скоєнні кількох кримінальних правопорушень, і під час кримінального розслідування, проведеного з цього приводу, його телефон прослуховувався, а кілька розмов було записано. Ці докази згодом були визнані неприйнятними. Проте на прохання прокурора під час судового розгляду було оприлюднено кілька уривків з транскриптів цих розмов, які використовувалися для оцінки достовірності заяв заявника під час його перехресного допиту. Заяви, зроблені заяв-

ником під час судового розгляду, були виключені через недостовірність, і 19 квітня 2021 року він був засуджений за різні злочини, зокрема за податкове шахрайство. Посилаючись на статтю 6 § 1 (право на справедливий судовий розгляд) Європейської конвенції з прав людини, заявник стверджує, що його судовий процес був несправедливим, оскільки, на його думку, національні суди використовували незаконно отримані докази, щоб дійти висновку, що заяви, зроблені ним під час судового процесу, були недостовірними.

Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

Хоча стаття 6 Конвенції гарантує право на справедливий суд, вона не встановлює жодних правил щодо

¹ Аналітичний огляд окремих рішень ЄСПЛ (станом на жовтень 2025 року) має науково-практичний та консультативний характер. Для повного розуміння суті висловлених в судових рішеннях юридичних позицій необхідно ознайомитися з їх повними текстами, що розміщені на веб-сайтах ЄСПЛ: URL: hudoc.echr.coe.int.

допустимості доказів або способу їх оцінки, оскільки це переважно питання, що регулюються національним законодавством та національними судами (див. *Moreira Ferreira v. Portugal* (№ 2) [GC], № 19867/12, § 83, 11 липня 2017 року, та *Yüksel Yalçınkaya v. Türkiye* [GC], № 15669/20, § 302, 26 вересня 2023 року) (п. 34 рішення).

Слід розрізняти допустимість доказів (тобто питання про те, які елементи доказів можуть бути подані відповідному суду на розгляд) та права захисту щодо доказів, які фактично були подані до суду (див. *Yüksel Yalçınkaya*, згадане вище, § 310). Також існує різниця між останнім аспектом (тобто чи були належним чином гарантовані права захисту щодо зібраних доказів) та подальшою оцінкою цих доказів судом (див. *SA-Capital Oy v. Finland*, № 5556/10, § 74, 14 лютого 2019 року, та посилання в ньому, та *Ayetullah Ay v. Turkey*, № 29084/07 та 1191/08, § 125, 27 жовтня 2020 року) (п. 35 рішення).

Суд не має повноважень визначати, чи можуть бути прийнятними певні види доказів, наприклад, докази, отримані незаконним чином відповідно до національного законодавства, або чи був заявник винним чи ні (див. справу *Yüksel Yalçınkaya*, цитовану вище, § 303). Його завданням відповідно до статті 6 § 1 є, скоріше, оцінка справедливості судового розгляду в цілому, з урахуванням конкретного характеру та обставин справи, включаючи спосіб отримання та використання доказів, а також спосіб розгляду будь-яких заперечень щодо доказів (див. справу *Bykov v. Russia* [GC], № 4378/02, § 89, 10 березня 2009 р., та справа *Yüksel Yalçınkaya*, цитована вище, § 310). Це передбачає розгляд питання про «незаконність» та, у разі порушення іншого права, передбаченого Конвенцією, характеру виявленого порушення (див. справу *Bykov v. Russia*, цитовану вище, § 89) (п. 36 рішення).

Визначаючи, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно також враховувати, чи були дотримані права на захист. Зокрема, необхідно перевірити, чи було заявнику надано можливість оскаржити докази та заперечити проти їх використання (див. вищезгадану справу *Yüksel Yalçınkaya*, § 303) (п. 37 рішення).

З точки зору права на захист, питання за статтею 6 можуть виникнути щодо того, чи були докази, надані

на користь або проти підсудного, представлені таким чином, щоб забезпечити справедливий судовий розгляд, оскільки справедливий судовий розгляд передбачає змагальність сторін та рівність сторін; таким чином, можливі недоліки в процесі розгляду доказів можуть бути розглянуті відповідно до статті 6 § 1 (там само, та *Mirilashvili v. Russia*, № 6293/04, § 157, 11 грудня 2008 року) (п. 38 рішення).

Відповідно при розгляді загальної справедливості судового розгляду необхідно також оцінити, чи мав заявник можливість оскаржити докази та заперечити проти їх використання в умовах дотримання принципів змагальності судочинства та рівності сторін між обвинуваченням і захистом. Питання про те, чи були заперечення заявника щодо доказів належним чином розглянуті національними судами, тобто чи заявник був дійсно «вислуханий» і чи суди підкріпили свої рішення відповідними та адекватними аргументами, також є факторами, які слід враховувати при проведенні такої оцінки. У цьому зв'язку слід ще раз наголосити, що хоча суди не зобов'язані давати детальну відповідь на кожен висунутий аргумент, з рішення має бути зрозуміло, що основні питання справи були розглянуті (див. *Yüksel Yalçınkaya*, цитована вище, § 324, з подальшими посиланнями) (п. 39 рішення).

Крім того, необхідно враховувати якість доказів, зокрема, чи викликають обставини, за яких вони були отримані, сумніви щодо їхньої достовірності або точності (див. вищезгадане рішення у справі *Bykov*, § 90, та вищезгадане рішення у справі *Yüksel Yalçınkaya*, § 303; див. також, серед інших джерел, рішення у справі *Lisica v. Croatia*, № 20100/06, § 49, від 25 лютого 2010 року, та вищезгадане рішення у справі *Ayetullah Ay*, § 126). Хоча проблеми справедливості не обов'язково виникають, коли отримані докази не підтверджуються іншими матеріалами, можна зазначити, що коли докази є дуже переконливими і немає ризику їхньої ненадійності, потреба в підтверджуючих доказах відповідно зменшується (див. вищезгадане рішення у справі *Bykov*, § 90, та *Yüksel Yalçınkaya*, вищезгадане рішення, § 303; див. також рішення у справі *Lee Davies v. Belgium*, № 18704/05, § 42, від 28 липня 2009 року, та *Bašić v. Croatia*, № 22251/13, § 48, від 25 жовтня 2016 року). При проведенні такого розгляду Суд також враховує стан

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) (04.11.1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

³ Справа Сепперн проти Естонії (*SEPPEREN v. ESTONIA*), заява 31722/22, від 16 вересня 2025 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-244808>.

інших доказів у справі та приділяє увагу тому, чи були ці докази вирішальними для результату розгляду (див. *Gäfgen v. Germany* [GC], № 22978/05, § 164, ECHR 2010, та *Yüksel Yalçınkaya*, згадане вище, § 303). У зв'язку з цим можна також повторити, що тягар доказування лежить на обвинуваченні, і будь-які сумніви повинні йти на користь обвинуваченого (див. *Ayetullah Ay*, згадане вище, § 126) (п. 40 рішення).

Під час визначення того, чи було провадження в цілому справедливим, може бути врахований вплив суспільного інтересу в розслідуванні конкретного правопорушення та покаранні його винуватця, а також зважений з індивідуальним інтересом у забезпеченні законності збору доказів для обвинувачення (див. *Jalloh v. Germany* [GC], № 54810/00, § 97, ECHR 2006-IX, та *Prade v. Germany*, № 7215/10, § 35, 3 березня 2016 року) (п. 41 рішення).

(b) Застосування цих принципів до цієї справи

Як висновок, враховуючи вищезазначені процесуальні гарантії, доступні заявнику для оскарження використання секретних звітів спостереження та оскарження їхнього змісту, і зазначаючи, що ці звіти не були вирішальними для результату справи, Суд вважає, що заявник не був позбавлений справедливого судового розгляду (п. 53 рішення).

Відповідно порушення статті 6 § 1 Конвенції не було (п. 54 рішення).

З ЦИХ ПРИЧИН СУД ОДНОГОЛОСНО:

1. Оголошує заяву прийнятною;

2. Постановляє, що порушення статті 6 § 1 Конвенції не було.

Відповідно до статті 45 § 2 Конвенції та правила 74 § 2 Регламенту Суду до цього рішення додаються такі окремі думки:

(а) окрема думка судді Павлі;

(б) окрема думка судді Ні Райфертай.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ЦИВІЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Рішення у справі Крой та Ночка проти Албанії (CASE OF KROI AND NOCKA v. ALBANIA)⁴, заява 84056/17, від 26 серпня 2025 року, справа стосується скарг заявників на порушення Конституційним Судом їхнього права на неупереджений суд, порушення принципу правової визначеності та порушення їхнього права на доступ до суду через рівність голосів

у Конституційному Суді. Справа також стосується подальшої скарги заявників на втручання в їхнє право на мирне володіння своїм майном.

2. Оцінка Суду

(а) Неупередженість

Як правило, неупередженість означає відсутність упередженості або заангажованості (*необ'єктивності*). Згідно з усталеною практикою Суду, існування неупередженості для цілей статті 6 § 1 має визначатися відповідно до (i) суб'єктивного критерію, де необхідно враховувати особисті переконання та поведінку конкретного судді, тобто чи мав суддя будь-які особисті упередження або заангажованість (*необ'єктивності*) у даній справі; та (ii) об'єктивного критерію, тобто шляхом встановлення того, чи, незалежно від особистої поведінки будь-якого з його членів, сам суд та, серед інших аспектів, його склад, надають достатні гарантії, щоб виключити будь-які законні сумніви щодо його неупередженості (див., серед інших джерел, *Micallef v. Malta* [GC], № 17056/06, § 93, ECHR 2009, з подальшими посиланнями). Однак немає чіткого розмежування між суб'єктивною та об'єктивною неупередженістю, оскільки поведінка судді може не лише викликати об'єктивні сумніви щодо неупередженості суду з точки зору зовнішнього спостерігача (об'єктивний тест), але й стосуватися особистого переконання судді (суб'єктивний тест) (див. *Kyprianou v. Cyprus* [GC], № 73797/01, § 119, ECHR 2005 — XIII). Таким чином, у деяких випадках, коли може бути важко отримати докази, за допомогою яких можна спростувати презумпцію суб'єктивної неупередженості судді, вимога об'єктивної неупередженості забезпечує додаткову важливу гарантію (див. *Pullar v. the United Kingdom*, 10 червня 1996 року, § 32, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-III). У цьому відношенні «правосуддя має не лише здійснюватися, має бути видно, що воно здійснюється». Адже йдеться про довіру, яку в демократичному суспільстві суди повинні вселяти у громадськість (див. *Morice v. France* [ВП], № 29369/10, § 78, ЄСПЛ 2015, та *Denisov v. Ukraine* [ВП], № 76639/11, §§ 61-63, 25 вересня 2018 р.) (п. 50 рішення).

Оцінка того, чи відповідає участь одного й того ж судді на різних стадіях цивільної справи вимозі неупередженості, встановленій статтею 6 § 1, повинна

⁴ Справа Крой та Ночка проти Албанії ((CASE OF KROI AND NOCKA v. ALBANIA), заява 84056/17, від 26 серпня 2025 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-244590>.

проводитися в кожному конкретному випадку з урахуванням обставин окремої справи та, що важливо, особливостей відповідних процедурних норм, які застосовуються до справи. Зокрема, необхідно враховувати, чи є зв'язок між питаннями сутності, що вирішуються на різних стадіях провадження, настільки тісним, що викликає сумніви щодо неупередженості судді, який бере участь у прийнятті рішень на цих стадіях (див. *Indra v. Slovakia*, № 46845/99, §§ 51-54, 1 лютого 2005 року; див. також *mutatis mutandis*, *Warsicka v. Poland*, № 2065/03, § 40, 16 січня 2007 року, *Toziczka v. Poland*, № 29995/08, § 36, 24 липня 2012 року; та, що стосується провадження щодо конституційного перегляду, *Scerri v. Malta*, № 36318/18, § 76, 7 липня 2020 року) (п. 51 рішення).

Звертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що занепокоєння заявників щодо неупередженості Конституційного Суду впливало з того факту, що судді B.I., G.D. та F.L., які були членами колегії Верховного Суду у 2012 році в тій самій справі, також брали участь у провадженні в Конституційному Суді. Суд погоджується, що ця ситуація могла викликати у заявників сумніви щодо неупередженості цього суду. Тому він повинен визначити, чи були ці сумніви об'єктивно виправданими, що залежить від конкретних обставин справи. У зв'язку з цим Суд вважає за доцільне розглянути, чи існував тісний зв'язок між питаннями, розглянутими Верховним Судом у рамках апеляції з питань права у 2012 році, та питаннями, розглянутими Конституційним Судом у його рішенні 2017 року (п. 52 рішення).

Суд зазначає, що 11 липня 2012 року Верховний Суд відхилив апеляцію заявників з питань права. Основне правове питання в їхній позовній заяві до Окружного суду стосувалося нібито порушення їхніх прав власності та принципу правової визначеності через скасування рішення Комісії та невиконання рішення Конституційного Суду 2010 року. Обидва ці питання були порушені в апеляції заявників з питань права, і тому Верховний Суд мав їх розглянути. Однак рішення Верховного Суду, будучи рішенням *de plano* («на одній площині»), не містило жодного детального обґрунтування у відповідь на скарги заявників. Він оголосив їхню апеляцію з питань права неприйнятною відповідно до статті 472 Цивільного процесуального кодексу, посилаючись на відсутність обґрунтованих підстав для апеляції. Це фактично рівнозначно постанові про те, що суди нижчої інстанції правильно застосували матеріальне право (див. пункт 34 вище) (п. 53 рішення).

Після того, як Конституційний Суд установив порушення права заявників на неупереджений суд і повернув справу до Верховного Суду на новий розгляд, цей суд мав розглянути ті ж питання, що й ті, які були розглянуті раніше у 2012 році (п. 54 рішення).

Суд зазначає, що судді B.I., G.D. та F.L. входили до складу Конституційного Суду у 2017 році. Цей суд мав вирішити, чи розгляд справи заявників у судах нижчих інстанцій відповідав їхнім конституційним правам. Хоча конституційна скарга, яку розглядали ці три судді, стосувалася рішення Верховного Суду 2016 року, рішення Верховного Суду 2012 та 2016 років стосувалися однієї і тієї ж апеляції з питань права і мали однаковий підхід до її розгляду. Таким чином, ті самі судді, які засідали в Конституційному Суді, були покликані вирішити, чи самі вони раніше займали позицію, яка сприяла порушенню конституційних прав заявників (див. *Scerri*, цитований вище, § 78). Крім того, визнаючи різний характер касаційного та конституційного провадження, Суд зазначає, що в цій справі рішення як Верховного Суду, так і Конституційного Суду стосувалися тісно пов'язаних між собою питань по суті, що стосувалися насамперед дотримання принципу *res judicata* («вирішена справа»), скасування рішення Комісії та дотримання попереднього прецеденту Конституційного Суду (п. 55 рішення).

Коли вирішується, чи є в цьому випадку законні підстави побоюватися, що певний орган не є неупередженим, позиція тих, хто стверджує, що він не є неупередженим, є важливою, але не вирішальною. Вирішальним є те, чи можна вважати ці побоювання об'єктивно виправданими (див. *Ferrantelli and Santangelo v. Italy*, 7 серпня 1996, § 58, *Reports* 1996-III; *Wettstein v. Switzerland*, № 33958/96, § 44, ECHR 2000-XII; *Kyprianou*, цитовано вище, §§ 118-119; та *Driza v. Albania*, № 33771/02, § 76, ECHR 2007-V (витяги)). З огляду на участь трьох суддів, про яких йде мова — у складі з шести суддів — у розгляді справи, Суд вважає, що вищезазначені обставини є достатніми для того, щоб вважати, що заявники мали законні підстави побоюватися відсутності неупередженості з боку Конституційного Суду. Це питання набуває додаткового значення з огляду на той факт, що ті самі троє суддів проголосували за відхилення конституційної скарги заявників у складі колегії, розподіленій порівну (п. 56 рішення).

Тому Суд оцінить, чи були судді зобов'язані заявити самовідвід і який вплив мав би їхній самовідвід на колегію (п. 57 рішення).

(b) Відвід суддів та доктрина необхідності

У цьому зв'язку слід підкреслити, що будь-який суддя, щодо якого існують обґрунтовані підстави побоюватися відсутності неупередженості, повинен усунутися від розгляду справи (див. справу *Micallef*, цитовану вище, § 98). Неупередженість суддів (*nemo iudex in causa sua*) («ніхто не є суддею у власній справі») є одним із основних принципів держави, що керується верховенством права (*правовладдя*) (п. 58 рішення).

У результаті Конституційний Суд не скористався можливістю визначити, чи заявлені причини їхньої необ'єктивності виправдовували виключення трьох суддів, чи в цих обставинах слід було також врахувати здатність суду вирішити це питання. Тому Суд вважає, що Конституційний Суд не провів необхідного процесуального перегляду (п. 63 рішення).

(c) Кворум Конституційного суду та вакансії у його складі

Суд зазначає, що однією з причин, через яку Конституційний Суд розглядав справу заявників у неповному складі з шести суддів, що ускладнило процес прийняття рішення, були значні затримки з обранням або призначенням нових членів суду (див. також справу *Meli and Swinkles Family Brewers v. Albania*, № 41373/21 та 48801/21, § 65, 16 липня 2024 р.) (п. 64 рішення).

У результаті відставок та/або звільнень з боку органів перевірки Конституційний Суд не мав кворуму для розгляду справ у повному складі з 23 березня 2018 року до 23 грудня 2020 року (див. пункт 24 вище) (п. 67 рішення).

Конституційний Суд не розглядав ці аспекти у своєму рішенні, оскільки вони були структурними та інституційними за своєю природою і жодним чином не можуть бути віднесені до заявників (п. 68 рішення).

(d) Висновок

Вищезазначені міркування є достатніми для того, щоб Суд дійшов висновку, що провадження у Конституційному Суді не мало необхідних гарантій неупередженості. Цей висновок ґрунтується на існуванні об'єктивно обґрунтованих побоювань щодо неупередженості суддів B.I., G.D. та F.L., а також на тому, що суд

не розглянув це питання належним чином. Структурні недоліки, пов'язані зі своєчасним заповненням вакансій у складі суду, сприяли ситуації, в якій опинився цей суд при вирішенні справи заявників (п. 69 рішення).

З огляду на вищевикладені причини Суд відхиляє попереднє заперечення уряду і вважає, що право заявників на розгляд справи неупередженим судом не було дотримано в ході внутрішнього судового розгляду. Відповідно мало місце порушення статті 6 § 1 Конвенції (п. 70 рішення).

З ЦИХ ПРИЧИН СУД ОДНОГОЛОСНО:

1. *Постановляє* долучити до розгляду справи попереднє заперечення Уряду щодо нездатності заявників заявити відвід суддям, яких вони вважали упередженими, та *відхиляє* його;

2. *Оголошує* скаргу заявників відповідно до статті 6 § 1 Конвенції щодо права на неупереджений суд прийнятною;

3. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 6 § 1 Конвенції через відсутність неупередженості Конституційного Суду;

4. *Постановляє*, що немає потреби розглядати інші скарги;

5. *Постановляє*:

(а) що держава-відповідач має сплатити протягом трьох місяців з дати, коли рішення набуде статусу остаточного відповідно до статті 44 § 2 Конвенції, наступні суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом, що діє на дату розрахунку:

(i) 3600 євро (три тисячі шістсот євро) кожному із заявників, плюс будь-який податок, що може нараховуватися, як компенсація моральної шкоди;

(ii) 4000 євро (чотири тисячі євро) заявникам спільно, плюс будь-який податок, що може бути з них нарахований, як компенсація судових витрат;

(б) що з моменту закінчення вищезазначених трьох місяців і до моменту розрахунку на вищезазначені суми нараховуються прості відсотки за ставкою, що дорівнює граничній кредитній ставці Європейського центрального банку протягом періоду прострочення, плюс три процентні пункти;

6. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

«УМОЦОВАНИЙ», «ПРОКУРАТОР», «ПРИСЯЖНИЙ ПОВІРЕНИЙ»: ТЕРМІНОЛОГІЯ В ІСТОРІЇ АДВОКАТУРИ

Ірина Василик, керівник Центру досліджень адвокатури і права,
Проректор Вищої школи адвокатури НААУ, адвокат, к. іст. н., доцент

Професія адвоката має давню історію, яка на українських землях розвивалася у тісному зв'язку з політичними та правовими трансформаціями. У різні історичні періоди, залежно від державного устрою, правової системи та мовної традиції, змінювались і терміни, якими позначали цю професію. У цій статті розглянемо, які слова вживались на українських землях для означення професії адвоката протягом історії.

У період України-Русі (кінець IX — середина XIII ст.) сучасного поняття «адвокат» у нашому розумінні ще не існувало, як не було і розвиненої юридичної професії. Проте функції, подібні до адвокатських, частково виконували деякі особи, і в джерелах того часу трапляються назви, які можна вважати прообразами адвоката. Зокрема, **«повірений»** — це була особа, якій інша особа доручала вести справи в суді або представити її інтереси. Це слово закріпилось і побутувало в литовсько-польському періоді. «Повіреними» могли бути як приватні особи, так і представники дружини чи старшини.

«Посадник» або **«тисяцький»** — це були чиновники, однак іноді вони могли брати участь у розгляді справ і виступати як «захисники» або «порадники» сторін, особливо у справах бояр чи купців.

Поняття **«судовий друг»** трапляється вже у пізніших джерелах, але, можливо, побутувало й у період України-Русі. Людина, яка підтримувала сторону в суді, отримувала такий статус. Це могли бути родичі або ті, хто мав певний авторитет.

Основним джерелом наших знань про правову традицію давньоруського періоду є «Руська правда» і в ній немає чітко визначеної ролі адвоката. Судові процеси відбувалися усно, тому особи, які вміли добре говорити, могли виступати на захист іншого, не будучи юристами за фахом. Судовий захист, як інституція, ще не був формалізований, тому «адвокати»

діяли радше на основі соціального авторитету, домовленостей чи родинних зв'язків.

Таким чином, в добу України-Русі не існувало слова «адвокат», але функції захисника або представника могли виконувати «повірені», «судові друзі», а іноді навіть представники адміністрації. Назви не були сталими, а роль таких осіб визначалася традицією, звичаями та потребами конкретної справи.

У Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій, куди входили українські землі, судочинство відбувалося польською, латинською або староукраїнською (руською) мовами. У цей час з'являються терміни:

прокуратор (від лат. procurator) — особа, уповноважена вести справу іншої людини в суді¹;

адвокат — запозичення з латини через польську (лат. advocates — прикликаний, від лат. advoco — прошую);

патрон — слово використовувалось у значенні «заступник» або «захисник».

¹ Старченко Н. Умоцовані — прокуратори — приятелі. Хто вони? (становлення інституту адвокатури на Волині в кінці XVI ст. // Соціум. Альманах соціальної історії. — К.: Інститут історії України НАН України, 2002. Вип. 1. С. 111–144.

Перша згадка про **прокураторів** у львівських актових книгах датується ще 4 листопада 1383 р. Саме цей термін характеризував розвиток міської адвокатури у Галичині, яка у 40-х роках XIV століття була приєднана до Польщі. Отже, у Королівстві Польському **прокуратор** був повіреним або представником когось у суді. У джерелах XIV століття зустрічаються **procuratores regis** — прокуратори короля, які представляли монарха в судах.

У польській історіографії стверджується, що у XII столітті в усіх документах уже чітко зазначається термін «**адвокат**».

Адвокатура відіграла важливу роль у культурному житті українського суспільства литовсько-польської доби. Зародившись у часи докорінних політичних та економічних реформ XVI століття та знайшовши своє правове закріплення у Литовських Статутах, інститут адвокатури був покликаний до життя, передусім, необхідністю захисту господарських прав шляхти в умовах пожвавлення економічних відносин.

У Першому Литовському Статуті 1529 року у розділі XIII «Про прокураторів» були зазначені вимоги до адвоката. Ним міг виступати і шляхтич, і простолюдин, однак чужоземець тільки у справах про приниження честі. Основною вимогою до адвоката була особиста присутність на судовому засіданні. Особлива увага приділялася недопущенню фальсифікації документів клієнта, що подавалися до суду.

У Другому Литовському Статуті 1566 року з'являються нові терміни на позначення особи з адвокатськими повноваженнями: «**речник**», «**умоцований**», «**поручник**»². Згідно з положеннями цього Статуту особі надавалося право захисту у кримінальних справах та справах про нерухомість. Клієнт перед судом особисто засвідчував передання справи адвокату, також запроваджувалася «письмова довіреність» клієнта.

Цінним джерелом дослідження інституту адвокатури на українських землях у складі Великого князівства Литовського є документи Литовської метрики. Інститут адвоката, законодавчо закріплений у Другому Литовському Статуті, набув широкого застосування з початком судової реформи з середини 60-х років XVI століт-

тя. Утім, ще адвокатські функції широко продовжують виконувати особи, які не набули статусу професійного адвоката. Вони уповноважуються вчинити ту чи іншу правову дію або разово, або у конкретній справі. Найчастіше адвокати реформаційного періоду у джерелах йменуються **умоцованими** й дуже рідко позначені терміном «**приятель**». Для представлення у суді інтересів конкретних осіб адвокат мав отримати письмове доручення («лист умоцований»), за яким, власне, він й ставав на період розгляду справи адвокатом. Термін «прокуратор», яким позначалися адвокати у Другому Литовському Статуті, у цей період не використовується. Він набуває поширення у більш пізній період і широко застосовується у повітовій судовій документації³.

Особливості функціонування у козацькій Гетьманщині розвинутої системи адвокатури, як і всієї судової влади, надзвичайно чітко віддзеркалює належність українського світу до європейського поля та його різку відмінність від Московії.

На відміну від Московії, де суд був виконавчим, в Україні судовий процес базувався на змагальності сторін, що й створювало широкі можливості для розвитку адвокатури. У судових установах Гетьманщини існувала практика участі «довірених» людей. Деякі особи спеціалізувалися на представництві в суді. Відтак, існували такі терміни на позначення особи, на яку покладалася адвокатські функції: **повірений** — найпоширеніший термін; **захисник** — уживався у більш загальному значенні.

Термін «**стряпчий**» на позначення особи, наділеної функціоналом адвоката, побутував у середовищі Української Православної Церкви. Починаючи з XVIII століття це поняття означало чин деяких службових осіб, що виконували різноманітні господарські обов'язки. У XVIII ст. це був урядовець при губернських прокурах, що здійснював судовий нагляд у повітах. З XIX ст. це була особа, допущена до адвокатської практики в комерційних судах.

Особливу категорію становили **монастирські й архієрейські стряпчі**, які, крім чернечої діяльності, виконували різні доручення, пов'язані з матеріальними інтересами обителі чи цілої єпархії⁴.

² Кудін С. Поняття «адвокат» та «адвокатська діяльність» за правовими пам'ятками українських земель та Московської держави XV — XVII ст. // Адвокатура України: забуте і невідоме. Серія «Нариси адвокатури України». Вип. 2. К.: КБІЦ, 2016. С. 43.

³ Блануца А. «У права мовити і справедливості доводити»: інститут захисту у 60 — 70-х роках XVI ст. у Великому князівстві Литовському // UCRAINA LITHUANICA. К. 2015. Т. III. С. 88 — 115.

⁴ Детальніше див. Кагамлик С. Р. Церковні адвокати України кінця XVII — XVIII ст. у захисті Православної Церкви в умовах російського централізму. Серія «Загальна історія адвокатури». Том II. К.: КБІЦ, 2017. 548 с.

Відзнака присяжного повіреного

III Форма присяги на звання Присяжного Повіреного (кз ст. 581)

«Общаюсь и клянусь всемогущимъ Богомъ, предъ святымъ Его Евангеліємъ и животворящимъ крестомъ Господнимъ, хранивъ вѣрность Его Императорскому Величеству Государю Императору, Самодержцу Всероссийскому, исполнять въ точности и по крайнему моему разумѣнію законы Имперіи, не писать и не говорить на судѣ ничего, что могло бы клониться къ ослабленію Православной церкви, государства, общества, семейства и доброй нравственности, по честно и добросовѣстно исполнять обязанности принимаемаго мною на себя званія, не нарушать уваженія къ судамъ и властямъ и охранять интересы моихъ довѣрителей, или лицъ, для которыхъ будутъ на меня возложены, памятуя, что я во всемъ этомъ долженъ буду дать отвѣтъ предъ закономъ и предъ Богомъ на страшномъ судѣ Его. Въ удостовѣреніе сего цѣлую слова и крестъ Спасителя моего. Аминь»

Присяга присяжного повіреного

На українських землях в Австро-Угорській імперії новий термін на позначення адвоката з'явився із запровадженням Йосифінського патенту 1781 року. Документ заклав зміни у правовому становищі селянства, яке отримало право звертатися зі скаргою на свого діда до суду. Селянин отримував ще й право на захист у судових суперечках. Ця функція покладалася на започаткований інститут **«пленіпотента»**: своєрідного адвоката, переважно уповноваженого у майнових справах від громади. Пленіпотента могли винаймати не тільки селяни, але й дідачі⁵.

В Австро-Угорській імперії відповідно до Тимчасового положення про адвокатуру від 1849 року була утворена **Львівська палата адвокатів**. Адвокати, котрі розпочинали свою діяльність в Галичині, вносились у відповідний адвокатський реєстр у Львові і підпорядковувалися дисциплінарним органам Львівської палати адвокатів.

Відповідно до **Постійного положення про адвокатуру від 6 липня 1868 року в Австро-Угорщині** остаточно закріплювалися: самоврядність й автономія

адвокатури; повна свобода адвокатської діяльності; незалежність адвокатури від судової влади; правозаступництво і представництво як основні функції діяльності; внутрішньо становий розгляд адвокатськими палатами дисциплінарних питань; принципи визначення розмірів адвокатських гонорарів.

Вимогами до кандидатів в адвокатуру були: австрійське підданство; правоздатність і дієздатність; юридична освіта, звання доктора права; адвокатські іспити (**ригоризи**); семирічна юридична практика (рік судової і шестирічна адвокатська); для осіб, котрі не менше п'яти років перебували на посаді радника суду, наявність звання доктора права і складання адвокатського іспиту не були обов'язковими. Перевірку дотримання цих вимог здійснював **Крайовий апеляційний суд у Львові**.

Адвокатська палата здійснювала нагляд за дотриманням правил практичної діяльності кандидатів у адвокатський стан — **«аплікантів»**. Стосовно них існували правила: діючі адвокати мали право приймати для проходження практики тільки кандидатів, котрі зобов'язувались присвятити себе адвокатській справі

⁵ Терлюк І. Австрійські реформи освіченого абсолютизму в Галичині: соціально-економічні та правові трансформації селянства наприкінці XVIII століття // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2025. № 1(45). С. 253.

під їх наглядом і керівництвом; адвокати зобов'язувалися негайно у письмовій формі заявляти раді палати про вибуття або припинення практики кандидатом; рада стежила, щоб апліканти не займалися сторонніми справами, а адвокати-наставники не вносили до списку осіб, котрі проводили інші види діяльності, окрім адвокатської практики.

Для австро-угорського періоду в історії адвокатури України характерний був також термін «**конципієнт**» на позначення помічника адвоката. Чимало відомих адвокатів того періоду розпочинали свою кар'єру як «конципієнти» в адвокатській канцелярії.

У Російській імперії створення адвокатури як самостійного незалежного інституту було запроваджено судовою реформою 1864 року. З невеликими змінами це законодавство проіснувало до 1917 року. Адвокати називалися «**присяжними повіреними**» та поділялися на дві категорії — **присяжних і приватних повірених**. До присяжних повірених закон пред'являв такі ж вимоги, як і до суддів. Положеннями ст. 354 Судових Статутів 1864 р. визначалося, що присяжним повіреним могла бути особа, що мала дипломи університетів або інших вищих навчальних закладів про закінчення курсу юридичних наук або витриманих іспитів з цих наук (екстернат); особи, що прослужили не менш як п'ять років по судовому відомству на посадах, що дозволяють набути практичні навички у провадженні судових справ; помічники присяжних повірених, що займалися практикою під керівництвом присяжних повірених понад п'ять років. Присяжні повірені не були державними службовцями, не мали права на службові відзнаки, вважалося, що присяжний повірений — це вільна професія, встановлена у державних інтересах. Присяжні повірені визнавалися незалежними у своїх діях від суду під час ведення кримінальних і цивільних справ і підпорядковувалися тільки особливому для них дисциплінарному порядку.

У 1874 р. були видані Правила про приватних повірених, а 7 січня 1876 р. — винесено спеціальне роз'яснення, що жінки повіреними бути не можуть. Приватними повіреними могли бути чоловіки, які досягли 18 років. Організаційно приватні повірені об'єднані не були.

У XX столітті юридична термінологія зазнала значної модернізації. У документах періоду української державності доби Центральної Ради та Директорії використовували слово адвокат, як загальноєвропейське поняття. Однак з приходом до влади більшовиків терміни «присяжний повірений» та «адвокат» були заставровані як буржуазні. Приватна адвокатська практика була заборонена і адвокатура була поставлена на службу більшовицькому режиму.

У радянському праві 1920-х років адвокатура отримала нову законодавчо оформлену назву своєї професії — «**захисник**». У 1923 році було створено Київську губернську колегію захисників і 229 захисників увійшли до першого складу колегії, з них 133 по Києву і 96 по округах Київщини.

Офіційне введення термінів «**адвокат**» і «**адвокатура**» на території СРСР відбулося у 1939 році, коли Рада Народних Комісарів СРСР затвердила Положення про адвокатуру.

У незалежній Україні термін «**адвокат**» — єдиний офіційний термін, закріплений у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» 2012 року.

Протягом історичного шляху адвокатуру представляли і «судові друзі», і «приятелі» та «прокуратори», й «умоцовані» та «поручники»; «стряпчі», «плєніпотенти» та «апліканти» з «конципієнтами»; «присяжні повірені» та «захисники». Всі ці терміни позначали особу, на яку покладалася захист людини у суді. Не забуваймо про це, коли відвідуємо музеї та історичні екскурсії, читаємо архівні документи, і тоді зможемо більше дізнатися про історію нашої професії.